

**CHINA INC**

## ÖNSÖZ

Fakirliğin ve komünist rejimin girdaplarına bu kadar kapılan Çin nasıl küresel kapitalizmin dinamik merkezi haline gelmiştir? Çin, ABD ve Avrupa'da üretilen her şeyi yarı fiyatına üretirse ne olur? Bu gelişme hayatımızı nasıl etkiliyor?

China Inc., bu algılaması zor soruları zengin ve detaylı bir şekilde anlatıyor. Herkesin gelecek hakkındaki fikirlerini değiştirmesi gerekiyor...

## **GİRİŞ**

### **BÜYÜYEN ÇİN - KÜÇÜLEN DÜNYA**

Dünyanın en hızlı değişen ekonomisine sahip olmanın getirdiği güçle birlikte Çin, tüketici, çalışan ve vatandaş olarak hepimizin hayatını etkilemekte. Ürün etiketlerinde en sık rastlanan “Made in China” (Çin Malı) ibaresi neredeyse para kadar küreselleşmiş durumda. Günümüzde Çin, herhangi başka bir ülkeyle kıyaslanamayacak kadar yüksek miktarlarda konfeksiyon ürünü, ayakkabı ve çocuk oyuncakı üretiyor. Aynı zamanda teknolojik ürünlerden geri kalmaksızın diğer ülkelerden çok daha fazla sayıda TV, DVD oynatıcı, cep telefonu gibi ürünleri piyasaya sunuyor. Son zamanlarda ise giderek uzmanlaştığı biyoteknoloji ve bilgisayar imalatı konularında ilerliyor. Bu gelişme şimdiye kadar görülen en kapsamlı ekonomik kalkınma olarak değerlendiriliyor. Çin ekonomik gelişmenin her basamağını hızla ve sağlam adımlarla tırmanıyor. Başka hiçbir ülke küresel ekonomik hiyerarşiyi bu şiddette sarsamıyor; çünkü Çin, ekonomi oyununu en iyi şekilde oynuyor.

Çin’e daha yakından bakalım; yüzölçümü bu denli büyük olan bir ülkede, (bir yandan Boeing 757’lerin parçalarını bir yandan yerel üretim füzeler imal eden) ulusun çoğunluğu, sayıları 100-160’ı bulan 1 milyonu aşkın nüfuslu şehirlerde yaşamakta. Amerika’da bu nüfusa sahip şehir sayısı 9 iken, tüm Avrupa’da 36’yı ancak buluyor. Çin uluslararası petrol sahaları satın almanın yanında, Rusya ve Suudi Arabistan şirketleriyle ayrıcalıklı petrol ve gaz tedarik anlaşmalarına imza atıyor. Günümüzde Çin, kendisini gittikçe artan bir şekilde sanayileşmenin en üst kademesine doğru konumlandırmakta. Dünyanın en gözde yatırım yeri olan Çin’e, başta bilgisayar ve diğer endüstrilerden aşırı miktarda sermaye akışı gerçekleşiyor. Mao yönetiminde komünist bir rejimle, tarıma dayalı ekonomiden ileri sanayi devleti düzeyine zorlu ve dramatik geçişini çoktan tamamlayan Çin, şimdi diğer sanayileşmiş ülkelerin teknolojilerini geride bırakıyor.

Çin’in mucizevi ekonomik gücü her an karşımıza çıkabilir. Gazetelerin ekonomi ve iş dünyası sayfalarını okumayanlar için bile, merdiveni tırmanan Çin’in ayak sesleri her yandan duyulmaktadır ve aslında gündelik hayatımızın bir parçası olmuştur. Bir yandan, fabrikatör bir arkadaşınız kuşaklardır ailesine ait işyerinin Çin rekabeti yüzünden ne kadar zor durumda kaldığından şikayet eder; diğer yandan herhangi bir göçmen tarafından işletilen bir dükkanda pilden, cep telefonu aksesuarlarına kadar her şeyin Çin malı olduğunu fark edebilirsiniz. Ya da Amerika’da bir üniversitede öğretim görevlisi arkadaşınızdan, Amerikan biyoloji fakültelerindeki tüm bilginin Musevi profesörler tarafından, hevesli, genç Çinli kadınlara aktarıldığını duyarsınız. Diğer taraftan araştırma görevlisi Çinli bir tanıdığınız Çin’in şu anda fırsatlar diyarı olduğunu söyleyerek ülkesine dönme kararı aldığından heyecanla bahseder. Bir yandan büyük şirketlerin Çin’le rekabet edebilmek için işçilerini işten çıkarttığını duyarsınız veya Şangay’da İngilizce öğretmeni olan bir arkadaşınız ultramodern bir klinikte sadece 600 dolara mal olan lazer göz ameliyatından ne kadar memnun kaldığını anlatırken aynı işlemin Amerika veya Avrupa’da on katına mal olacağını hesaplarsınız. Hostes arkadaşınız dünya markalarının Çin’den aldığı taklitlerini gösterirken sanat galerisi sahibi arkadaşınız ise paranızı Çinli sanatçıların eserlerine yatırmanızı öğütlemektedir.

Başka bir örnek; dijital fotoğraf kamerası almaya karar verdiniz ve üstün teknolojisine güvendiğiniz Japon markası Nikon’un sayısız modellerinden birinde karar kılmaya çalışırken parçalara dikkatli baktığınızda ufacık puntolarla yazılmış ‘Made in China’ – Çin Malı ibaresini görürsünüz. Dünyanın çeşitli yerlerinde imalatçılar Çin rekabetine yenik düşüp bildikleri işi bırakmak zorunda kalmışlardır çünkü aynı malı Çinlilerden daha ucuza nasıl mal edecekleri hakkında hiçbir fikirleri yoktur.

Dünyanın herhangi bir kozmopolit şehrinde ve özellikle Amerika'da, gün geçtikçe daha çok Çinliye rastlamanız işten değildir. Ancak Çin'den Amerika'ya ulaşan sadece çalışan ve azimli Çinliler değildir, Çin'deki fabrikaların bacalarından sızan arsenik ve diğer sanayi atıklarıyla karışık bir toz bulutu Pasifik okyanusunu aşarak Kaliforniya üzerine çökmektedir. Küresel çevre kirliliği açısından bakıldığında yoğun sanayileşme, kalabalık nüfus ve otomobil kullanımındaki artışla birlikte Çin'in rolü yadsınamaz hale gelmiştir.

Dünyadaki dengeleri sarsan Çin'in dünü ve bugünü iyi kavranırsa yarınıyla ilgili yorum yapmak mümkün olabilir. Geçmişte kalabalık nüfusunu istihdam etmekte oldukça zorlanan Çin, şu anda tüm insanlığın beşte birini oluşturan nüfusuyla dünyanın en büyük pazarını oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, dev şirketlerin en cazip müşterisi konumundadır. İşte tam da bu nedenle Çin, farklı bir şekilde ele alınmalı ve yeni dünya düzeninin belirleyicisi olacak en kritik toplum olarak algılanmalıdır.

### **Devasa İşgücü**

Çin'in son 25 yıldır geçirdiği hızlı ekonomik değişimin temelinde yüksek nüfusu bulunmaktadır. Bu rakam resmi verilere göre 1.3 milyar, tahmini olarak 1.5 milyardır. Bu iki sayım arasındaki fark bile Almanya, Fransa ve İngiltere'nin toplam nüfusunu geride bırakmaktadır. Genel kanının aksine Çin en ucuz işgücüne sahip değildir. Saati 25 cent olanlar bile, daha fakir Uzakdoğu veya Afrika ülkelerine oranla daha yüksektir. Ancak Çin uluslararası imalatçılara göreceli olarak dengeli ve güvenilir bir ortam yanında kabiliyetli ve disiplinli işgücü sunmaktadır. Bu nedenle Çin dünya çapında tercih edilen bir atölyeye dönüşmüştür. Gelişen piyasa kapitalizmi ve devletin tarıma yönelik teşviklerini kesmesi nedeniyle 90-300 milyon arasında insan kırsal alandan şehirlere göç etmiştir. 2010 yılına geldiğimizde Çin nüfusunun yarısının kentsel alanlarda yaşayacağı öngörülmektedir. Bu veriler, üretim gücü yüksek, maliyeti düşük imalat makinası Çin'in milyar aşan tüketici nüfusunun kabaran iştahıyla birlikte dünyanın en büyük doğal kaynağına dönüşeceğini göstermektedir. Çinlilerin ve dünyanın geri kalanının bu kaynağı nasıl kullanacağı küresel ekonomiyi ve diğer ekonomileri şekillendirecektir. Bu gelişmenin etkisi en az Amerikan sanayileşmesi ve genişlemesinin geçtiğimiz yüzyıl boyunca süren etkisi kadar olacaktır.

### **Erozyona Uğrayan Amerikan İşgücü**

Çin'de son dönemde gerçekleşen ekonomik gelişimin etkisi, sadece Amerika Birleşik Devletlerinde 2000 yılından beri, üretim sektöründeki 2,9 milyon çalışanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle, ne vergiler ne bütçe açıkları ne de teröre karşı sürdürülen savaşın maliyeti Çin'in yarattığı etkinin önüne geçememiştir. Amerika'nın politik ve ekonomik gündemini zemin alan kamuoyunun Çin hakkındaki tepkileri hızla değişmektedir. Örneğin 2003 yılında, Bush yönetiminin önde gelen ekonomi yetkilileri, Harley Davidson fabrikasını ziyaret ettiklerinde işçi ve yöneticilerin isyanıyla karşılaşmışlardır. Çünkü Amerikan ikonlarından biri haline gelmiş Harley Davidson motosikletlerini üreten tesisin ne kadar dayanabileceği Amerikan hükümetinin Çin rekabetine karşı alacağı tavra bağlıdır. Diğer imalathanelerdeki tepkiler de aynıdır. Dünyanın en yüksek nüfusa sahip ülkesinin büyüyen gücüne karşı mücadele veren küçük ve orta ölçekli işletmeler ve çalışanlarının kaygıları ve öfkeleri sürekli artmaktadır. En fazla sesi çıkan Cumhuriyetçilerin yanında solcusu, sağcısı, tüm çalışanlar Amerikan hükümetinin, Çin'in ayak seslerine kulak vermesini ve önlem almasını istemektedir. Amerika'daki imalat işçilerinin işlerini kaybetmelerine yol açan Çin'in, rekabet nedeniyle de gerekli olduğunu unutmamak gerek. Şu anda Çin dünyanın fabrikası

olmakla beraber dünyanın en büyük pazarı konumundadır. Gelişen dünyanın imkanlarını elinden almak bir yana, Çin'in doymak bilmeyen ekonomisi fakir ülkelere kazanç sağlamaktadır. Çin, elindeki üretim ve işgücü kapasitesiyle tüm dünyada fiyatları düşürmektedir. Bu dinamiği açıklamanın kolay bir yolu yoktur ancak eşi görülmemiş bir değişim söz konusudur.

### **Rakamlar, Gösterdikleri ve Göstermedikleri**

Her ne şekilde ölçülürse ölçülsün, Çin ekonomisinin büyüdüğü tartışılmaz bir gerçektir. 2005 yılında Çin yetkililerince açıklanan verilere göre GSYİH %17 oranında artmış ve böylece 1,98 trilyon dolarlık ekonomik üretimle, dünyanın en büyük dördüncü ekonomisi olarak İtalya'nın önüne geçmiştir. 2004 yılına ait 11,75 trilyon dolarlık GSYİH ile ABD, hala dünyanın en büyük ekonomisi olarak Çin'in yaklaşık altı katı büyüklüğe sahip görünmektedir. Ancak veriler yanıltıcı olabilir, çünkü Çin'den gelen ekonomik bilginin güvenilirliği her zaman tartışmaya açıktır. Çinliler her zaman rakamlarla oynama eğiliminde olmuştur. Bir zamanlar Çinli yetkililerin iyi iş yaptıklarını kanıtlamak için rakamları yüksek beyan etmiş oldukları bilinmektedir. Oysa günümüz şüphecileri, ortadaki rakamların düşük olduğunu haykırmaktadır. Bunun arkasındaki asıl neden, merkezi yönetimin yoksul bölgeleri geliştirme amacı gütmesine rağmen, ülkenin doğusunda bulunan ve ekonomik reformlardan en çok yararlanan yerel yönetimlerin mali desteği kaybetmemek için rakamları düşük göstermesidir. Aynı eğilim gelişmekte olan başka bölgelerde de görülmekte ve bölgesel rakamlarla merkezi rakamlar arasında büyük tutarsızlıklara neden olmaktadır. Buna ek olarak, resmi rakamlar sadece Çin'in yasal ekonomisini kapsamakta, dolayısıyla kayıt dışı ekonomi rakamları çok yüksek olduğu halde hiçbir şekilde hesaplanamamaktadır.

Çin'in dünya ekonomileri arasında ancak dördüncü sırada olmasının nedeni, kendi para birimini dolara endekslemesine bağlı olarak ortaya çıkan düşük ekonomik hacim olabilir. Dünyanın başlıca para birimleri piyasa koşullarına göre dolar karşısında değişkenlik gösterir. Normal koşullarda Çin kadar güçlü bir ülkenin para biriminin değerlendirilmesi beklenirken Çin, elinde bulundurduğu döviz rezervinden kaynaklanan güçle piyasa koşulları ne olursa olsun kendi para birimini dolarla aynı değerde tutabilmektedir. Kesin olan şudur ki, dolar dünya piyasasında son zamanlarda bu kadar değer kaybetmemiş olsaydı, Çin sıralamada bir veya iki kademe yukarı çıkmış olurdu. Doların her ülkedeki alım gücünü temel alan ekonomik analistler, Çin'in yerinin daha üst sıralarda olduğunu belirtmektedir. Japon makinaları, Arap petrolü, Fransız modası gibi bazı ürünlerin, küresel standart fiyatları bulunmaktadır. Ancak Çin ekonomisinin büyük çoğunluğunu belirleyen arz talep faktörüne dayalı kendi imalatı olan ürünler kendi içinde dengelenmektedir. Çin'de 1 doların alım gücü Amerika'nın Indianapolis kentinde 4.75 dolara eşdeğerdir. Buna göre Çin'in 1.98 trilyon dolarlık ekonomisi Amerikan İstihbarat ajansı CIA'in hesaplamalarına göre 7.3 trilyon dolara eşdeğerdir. Başka bir deyişle, Çin ekonomisi Amerika'nın altıda biri değil, daha çok beşte dördüne eşittir.

Çin son 25 yılda çok hızlı ve kapsamlı bir büyüme göstermiştir. 1982-2002 yıllarında ABD'nin GSYİH artışı %3.3 olarak belirlenmiştir. Buna karşılık Çin'in büyüme oranı bundan en azından iki kat fazladır. Ucuz üretimde Çin'e rakip olarak gösterilmesine rağmen Latin Amerika ülkelerinin toplam büyüme oranı çok daha düşüktür. Çinli yetkililer, pazara dahil olanlara yeteri kadar iş sağlamak için %7'den daha fazla büyümeleri gerektiğini belirtmektedirler. Çin büyümeye öylesine odaklanmıştır ki; Çinlilere sorsanız, büyüme kendi istekleriyle gerçekleşebilecek gibidir. Kaliforniya Üniversitesi Gazetecilik Fakültesi Dekanı Orville Schell, *Sanal Tibet* adlı kitabında, Çinlilerin önce kapitalizme karşı, bugünlerde ise kapitalizm lehine gösterdikleri birliğe odaklı yaklaşımın temelinde paralellik bulunduğunu

savunmaktadır. Her iki durum aşırılığa yol açmaktadır. Şu anki durumuyla kapitalist Çin, modernleşmenin karanlık yüzünü görmezden gelmeye meyillidir ve ekonomik gelişimin ülkenin tüm sorunlarının çözümü olduğu kanaatinde dir.

Öte yandan, Çin'in kendi ekonomi uzmanlarından bazıları sadece istemekle büyümenin gerçekleşmeyeceği fikrindedir. Aynı zamanda Çin toplumundaki bu coşkun arzusun ekonomide sabun köpüğü etkisi yapabileceğini de bilmektedirler. Bu koşullar altında enerjik ve heyecanlı Çin ekonomisini kontrol etmek de oldukça zordur. Buna rağmen Çin ekonomisi için en kötüsünün öngörüldüğü zamanlarda bile ekonomi dur durak bilmeden büyümeye devam etmekte, daha güçlü sanayiler yaratarak daha çok ithalat ve ihracat yapmakta ve böylece daha fazla yabancı sermaye çekmektedir. Çin, iktisadi reformlarını yaklaşık bir kuşak önce tamamladığından beri, resmi rakamlara göre yıllık %9,5'lik büyüme izlenmektedir. Ekonomik reform geçirmiş ülkelere kıyasla Çin'in büyüme oranının tarihte eşi yoktur. Düşünün ki; 1980'ler ve 90'larda patlayan ekonomisiyle Amerika 1978'den beri Çin'le aynı oranda büyümüş olabilseydi, günümüzde mevcut büyüklüğüne ek olarak iki Japon ekonomisini de kapsayacak boyutta olurdu. Buna göre, Çin'in büyüme oranı dünya ekonomisindeki yerini belirlemektedir. Çin dünyada üretilen her şeyin yirmide birini üretmekte, böylece küresel sahnede yeni bir üretim merkezi rolünü üstlenmektedir. Serbestçe harcama, tehdit etme, istihdam sağlama ve maaş oranlarını belirleme özgürlüğüne sahiptir ve köklü rakipleri ortadan kaldırma gücüne erişmiştir. Küresel anlamda herkesin iş anlayışını değiştirmiştir. Mesela 2004 yılında Çin, Amerika'ya aldığından 162 milyar dolar daha fazla satış yapmıştır. Aslında Amerikalıların gündemindeki temel endişeyi bu oluşturmaktadır. Genel kanının aksine, Çinlilerle yapılan ticaret açığı Amerikalıların ulusal zenginliklerinin harcadığı anlamına gelmez. Şu ana kadar Çin, kazanımını, bir zamanlar Amerikan dolarını çeken diğer Asya ülkeleri gibi başka ekonomilerden çalarak elde etmiştir. Bundan Amerika ve dünyanın kalanı daha karlı çıkmaktadır, Çin ise başkalarının ürettiğini daha ucuza imal edebildiği için kazanmaktadır. Bir zamanlar pahalı tüketim ürünleri olan elektronik eşyalar, deri ceketler, vb. ürünleri geniş kitlelerin ulaşabileceği tüketim mallarına dönüştürmüştür. Sıradan bir Amerikalının evinde bulunan birçok gereksiz ürün önceleri de ithal edilmekteydi ancak günümüzde Çin bu ithal ürünlerin açık arayla önde gelen üreticisi konumuna gelmiştir ve bu ürünleri diğer imalatçılardan daha ucuza küresel piyasaya sunabilmektedir.

Örneğin Amerikan hazır giyim endüstrisi, Çin ortaya çıkmadan çok daha evvel düşüşe geçmiştir. Burada tek değişen, siparişlerin diğer Asya ve Latin Amerika ülkelerinden Çin'e kaymasıdır. Amerikan mobilya endüstrisinin akıbeti de farklı değildir. 2000'de Çin'in Amerika'ya ihraç ettiği mobilyanın değeri 360 milyon dolar iken; bu rakam 2003 yılında 1.2 milyar dolara ulaşmıştır. Bu 840 milyon dolarlık fark Amerikan ahşap mobilya fabrikalarında 35.000 kişilik işgücü kaybına yol açmıştır. Bugün Çin, Amerika'da satılan tüm mobilyanın %40'ını üretmektedir. Başarının ardındaki tezat ise Çin'in klasik Amerikan ve Avrupalı tasarımları, Amerikan üreticilerinden daha iyi şekilde sunmasıdır.

Diğer ülkeler için Çin, vazgeçilmez bir tedarikçi olmanın yanında, çok büyük bir müşteri haline gelmiştir. Ülke, dünyanın en büyük makina ve ekipmanı alıcısıdır. Çin, Almanya ve Japonya'nın ürettiği sanayi gereçlerini, yine Almanya ve Japonya'nın ürettiği mekanik ve elektronik ekipmanları imal edebilmek için satın almaktadır. Doğal kaynakları zengin ülkeler, Çin'in sayısız fabrikasında şekillenecek hammadde ve enerji satmaktadır. Morgan Stanley'e göre; Çin 2003 yılında dünya petrolünün %7'sini, tüm alüminyum ve çeliğin %25'ini, dünyanın demir ve kömür rezervlerinin neredeyse üçte birini ve üretilen tüm çimentonun %40'ını satın almıştır. Bu pay gittikçe artmaktadır.

## Artçı Sarsıntılar

Amerikalılar mobilya, Japonlar televizyon, İtalyanlar ipek, Almanlar Noel süsleri endüstrilerini çoktan Çinlilere kaptırmıştır. Bu kayıplar o denli sarsıcı olmasa da, Çin'in gelişmiş teknolojik ürünlere yönelik yaptığı atılımlar, gösterdiği büyük gelişim ve imalatın her yönden Çin'e kayması geleceğin hatlarının nasıl şekilleneceği, gelişmiş ülkeleri en çok endişelendiren unsurlardır. Günümüzde hızlanan bu büyük değişimle Çin, çamaşır makinası, bilgisayar, uçak parçaları imalatıyla sınırlı kalmayıp bu gelişmiş ürünlerin tamamını imal edebilecek hale gelmiştir. Otomotiv, uçak, gemi, telekomünikasyon sistemleri, fabrikalar, denizaltılar, uydu ve roketleri de kapsayan bir çok endüstriyi de Çinliler ele geçirmektedir.

## Paranın Adresi: Çin

Çin'in büyümeyi sürdürmesinin en önemli nedenlerinden biri, tüm dünyadan gelen sermaye akışıdır. İstatistiklere göre Çin'in endüstriyel üretiminin üçte biri, 1978'den beri ülkeye giren 500 milyar dolarlık yabancı sermaye sayesinde gerçekleşmektedir. Daha önceleri Amerika en çok yabancı sermaye çeken ülkeyken, artık Çin rekor kırmaktadır. 2003 yılında yabancı sermaye ile dünya üzerinde en fazla iş kurma yatırımı Çin'de yapılmıştır. 2004'te Çin'deki yabancı sermaye akışı 67 milyar dolar iken, Amerika 107 milyar dolarlık yabancı sermaye çekerek Çin'i geçmiş gibi görünmesine karşın bu paranın önemli kısmı Çin şirketlerinden gelmiştir ve Çin sermayeli yatırımların veya ortaklıkların sayısı Amerika'da her yıl daha da artmaktadır.

Görünen odur ki paranın yanında bilgi de Çin'e akmaktadır. İmalat, bankacılık, bilişim, reklamcılık ve mühendislik alanlarında uzman Avrupalı, Asyalı ve Amerikalılar Çin'e akın etmektedir. Günümüzde ticaretin yarısından fazlası yabancı şirketlerin kontrolündedir. Yabancı şirketler Çin'in ticaret hacmini o kadar büyüttü ki, şu anda Amerika ve Almanya'nın ardında, Japonya'nın önünde üçüncü büyük ticaret gücü olmuştur. Kendi niş endüstrilerini korumak isteyen hükümetler, Çin'in güçlü kozlarının farkında olmalıdır. Bugün Çin, Amerikanın ihraç etmeyi hedeflediği tüm büyük kalemleri durdurabilme kapasitesine sahiptir. Diğer ülkelerin elindeki kozlar daha da azdır. Dünya ülkelerinin çoğu kendi ekonomik gelişimleri açısından Çin'in kritik rolünü kabul etmektedir. Tüm dünya, Çin'i mutlu bir müşteri, etkin bir tedarikçi ve sınırları çizilmiş bir rakip olarak dengede tutmaya çalışmaktadır.

Çin kapitalist yola baş koyduğundan beri, geleceği hakkında çok değişik fikirler ortaya atılmıştır. Gelinek nokta heyecan, korku, hayranlık ve kinizm duygularının bir karışımıdır. Bu duygular içinde sermaye akışı, her şirketin stratejik planları ve politik hesaplar süregelmektedir. Çin ile ilgili akla gelen sorular şunlardır; *yönetim düzgün mü yoksa güç delisi mi? Halk gelişmelerden memnun mu yoksa baskı altında mı? Bankaları iflas mı edecek yoksa küresel oyunculara mı dönüşecek? Kırsaldan kentleşmeye geçiş dertsiz mi yoksa sorunlu mu olacak?...*

Bu soruların yanıtlanması zamanla mümkün olacaktır ancak hem Çin hükümeti hem de dünya kamuoyu Çin halkına hak ettiği saygıyı göstermelidir. Çinliler ne üretirse üretsin etkileri küresel olacaktır. Sadece 50 milyon orta gelirli Çinli ailenin varlığı bile tüm dünyanın Çin piyasası peşinde koşmasına yetecektir. Dahası Çin yönetimi kapitalizmin getirdiği serbest bilgi akışıyla veya ticari sınıfın büyüyen gücüyle uzlaşmasa bile şimdiye kadar kapısını aşındıran dünya şirketleri geri çekilmeyecek ve fabrikalarını terk etmeyecektir. Çin'de iş yapan bu şirketler Çin Komünist Partisinin kendilerine uygun olduğunu şimdiden göstermiştir. Mao'nun yeniden dirilme olasılığını bir yana atarsak, Kuzey Kore veya

Tayvan'la çıkacak bir savaş veya Amerika'nın uygulayacağı ağır vergiler bile Çin'in büyüme hızını kesmeye yetmeyecektir. Son yüzyılda iki dünya savaşı, bir büyük bunalım, iki borsa faciası ve birçok gerileme yaşayan Amerika'nın vardığı noktaya bakıldığında, Çin'in Amerika'dan daha zorlu bir rekabetçi olacağı kesindir. Amerikalı ekonomist Jeffrey Sachs, 2050 yılında Çin ekonomisinin Amerika'dan %75 daha büyük olacağını öngörmektedir.

Çin'in yükselişini kabullenmek Çin'e teslim olmak anlamına gelmez fakat hepimizin önündeki bir gerçeğin farkına varması demektir. Hayatlarımızı böylesine etkilediğine göre Çin'de olup bitenleri bilmemiz şarttır.



## BÖLÜM 1

### HIZLI ÇİN'DE YAVAŞ BİR GEZİ

Modern Çin'de değişimin en iyi gözleneceği yer, zaten birkaç yüzyıldır değişime sahne olan Şangay'dır. 1930'lar öncesine kadar Şangay; Londra, Paris, New York ve Tokyo ile beraber dünyanın en önemli beş ticaret merkezi ve ikinci en işlek liman kentiydi. 19. yüzyıl ortalarında Batılıların işgal ettiği ve sonrasında 1895'te Japonların hak iddia ettiği şehir, yabancıların ticaretlerini sürdürebilmek adına yarattığı bağımsız bir merkez haline dönüşmüştü. Kentin ortasından geçen Huangpu nehrinin Batı yakasındaki Bund denilen bölge, herhangi bir Avrupa şehrindeki hareketli bir merkezi andırıyordu. Bund bölgesindeki bankalar, Batılı ve Japon makina, pamuklu kumaş, ilaç ve afyon tüccarlarına aracılık ediyordu. Çin fabrikaları yabancıların üretebildiğinden daha ucuza giyim, kağıt ve diğer basit işlenmiş malları imal ediyordu. Ticaret akışı iki yönlü olarak büyük miktarlarda gerçekleşiyordu. Yabancılar Şangay'ı küresel bir liman olarak yaratmış olsa da şehir aynı zamanda, iş arayan Çinlilerin veya sosyal huzursuzluk dönemlerinde saklanmak isteyenlerin çekim merkezi olmuştur. Şangay'ın aldığı göç ve yabancıların şehri kaybetme korkusu zamanla kentin belirli bölgelere ayrılmasına neden olmuştur. Şangay sömürgeci dönemde, Çinlilerin girmesinin yasaklandığı ("imtiyazlar" diye adlandırılan) sömürgecilerin oturduğu bölge ve yerli halka ayrılan bölge olarak ikiye bölünmüştür. Paradoksal olarak, Avrupalıların Şangay üzerinde resmi bir yerel hükümet dayatmasıyla Çin'in ilk modern şehri ortaya çıkmıştır. Aslı İngilizce olan 'modern' sözcüğü Çince ilk defa Şangay'da karşılık bulmuştur ve şehir her daim yenilikle birlikte anılmıştır. Şangay Batılıların yönetiminde büyük binalara, önemli bankalara, arabalara ve akan suya kavuşmuştur. Şehri modernleştirenler sadece Avrupalı veya Amerikalılar olmamıştır. Bu modernleşmenin başını çekenler arasında, dünyanın çeşitli yerlerinden buraya göç etmiş küçük ama etkili, bir grup Musevi işadamları vardır. Bu azınlık, ellerinde bulundurdıkları emlak, eğlence ve finansal iş sahalarını kullanarak Şangay'ın ne Doğulu ne de Batılı olan çehresini yaratmıştır. Yenilikçi zihniyet her zaman eski önyargıları kırmaya yeterli olmamıştır ve Batılıların kendilerini üstün görmesinin izleri Çin toplumunun belleklerinden hala silinmemiştir. Buna en somut örnek, sömürgeci İngilizlerin kurduğu Huangpu parkının girişinde bir zamanlar asılı olan 'Köpekler ve Çinliler Giremez' tabelasının hala anlatılıyor olmasıdır.

Şangay bugün olduğu gibi geçmişte de tezatları içinde barındırmıştır. Asya'nın kapitalist merkezi olmasına rağmen 1921'de Çin Komünist partisinin ilk toplantısına tanıklık etmiştir. Şehir II. Dünya Savaşı sırasındaki duruşuyla Nazi Avrupasından kaçan ve yukarıda bahsedilen 30.000 Musevinin kurtuluş yeri olmuştur.

1949'da Komünistlerin ülkeyi ele geçirmesiyle Şangay 40 yıl boyunca girişimcilikten mahrum kalmıştır. Şehrin görkemi aynı hızla tükenmiştir. Günümüzde Şangay yine Çin'in en modern ve küresel şehridir. Ancak geçmişteki yabancı egemenliği hala Çin'in kapanmamış ulusal yaralarından biridir. Bu kolektif acı, Çin'in şu anki işleyişini etkilediği kadar yabancılarla alışverişlerini de şekillendirmektedir. Çin yönetimi Şangay'ın karanlık geçmişini sık sık hatırlatır. Yabancıların Şangay'ı bir zamanlar '*Asya'nın Fahişesi*' olarak adlandırmasını, halkına onları dışarıda bekleyen düşman bir dünya ve Çin'in şanlı medeniyetini ayaklar altına almak isteyen bir zihniyetin varlığını hatırlatmak için kullanır.

Tarihte yaşadıkları aşağılanmışlık hissi'ne rağmen veya belki de bu nedenle Şangaylılar, tüm Çin'de kendine güveni en yüksek olan kesimdir. Çin'in kalanı Şangaylıları kibirli diye görürken onlar kendilerini ülkenin en iyi işadamları-kadınları, en yetkin kamu yöneticileri, küresel görüşü en geniş, risk almaya en cesaretliler olarak görür. Dolayısıyla, Komünist Parti

üst yönetiminin neredeyse tamamının Şangay'dan çıkmış olması, ana karada Hong Kong'u geçecek bir finans üssü ve ardından dünyanın en önemli ticaret merkezi olma beklentileri tesadüf değildir.

1980 dönemindeki ekonomik liberalleşme ile birlikte şehir, fiziksel sınırlarını tekrar zorlamaya başlar. Komünist rejim nedeniyle bakımsız kalan hatta terk edilen Bund bölgesindeki şatafatlı binalar 90'lardan sonra eski işlekliliğine kavuşur. Günümüzde dünyanın tüm lüks ürünlerin satıldığı dükkanlar, sanat galerileri, eğlence merkezleri burada kendine yer edinmiştir. Tüm bu değişime olanak veren şehrin gerçek zenginliğidir. Şangay'da maaşlar ülke ortalamasının yaklaşık on katıdır. Senede 10.000 \$ veya daha fazla kazanan hatırı sayılır bir orta sınıfa ve çok daha fazla kazanan bir üst sınıfa sahiptir. Vergilendirilen kazancın üstüne fazladan kazanılan paraya verilen resmi bir isim bile oluşmuştur – “ek kaynaklar”. Artan gelirle olgunlaşan serbest pazar inşaat ve konut sektörünü patlatmıştır. 100.000 \$ ve üstünde seyreden konut fiyatlarına erişebilmek için mutlaka ek kaynaklara ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası inşaat sektörü devleri 1980'lerin sonlarından başlayarak Şangay'a adeta hücum etmiş ve şehir gökdelenlerle dolmuştur. Sadece 2004 yılında 5000'in üzerinde 15 ve daha çok katlı bina inşa edilmiştir. Emlak sektörüne 90'lı yıllarda yatırım yapma cesaretini gösterenler senede %20'lik oranlarda kar etmişlerdir. Pek çok konut üç yılda değerini ikiye katlamıştır. Bu patlamanın sonucu olarak Şangay'ın yeni genç zenginleri varlıklarının nasıl oluştuğunu tam olarak kavrayamayan bir kesim oluşturmaktadır.

Bir zamanlar sokaklarında bağımlı yerel halka afyon pazarlanan Şangay, şimdi gücünü kendi enerjisinden alıyor. Şehir, her gün artan nüfusuyla sürekli katlanarak büyüyen ekonomisi ve bu ortamda yetişen yeni neslin iyimserliğiyle kuşatılmış durumda. Bundan kısa zaman önce dükkanlar ve sokak satıcılarıyla dolu yerel çarşı ve mahalle okulu etrafında gruplaşan 3-4 katlı evlerden oluşan semtlerde, kendi kendine yeten topluluklar halinde yaşayan Şangaylılar şimdi gökdelenlerde yaşamakta, alışveriş merkezlerini doldurmaktadır.

Bir anlamda Çin'deki gelişimin lokomotifi olan ve her gün değişen Şangay'da, kalıcı olan tek şey ilerleme hırsıdır.

### **Tayvanlılar ve Şangay**

Şangay'ın şu anki halini almasında, şehre akan yabancı para, enerji ve yetenekli insanların payı büyüktür. Yüzyıl öncesinde olduğu gibi, 1990'dan itibaren Şangay'a tekrar hücum eden yabancılar için, şehirde Gubei adlı lüks bir semt oluşturulmuştur. Yüksek katlı binalarla dolu bu bölgeyi yabancılar, yaşam tarzlarına uygun olarak kendileri için yaratmıştır. Gubei semtinde ağırlıklı olarak Tayvanlılar, ardından Koreliler, Japonlar, Uzakdoğu Asya ve Hong Kong'dan gelen Çinliler yaşamaktadır. Yeni gelenlerin ilk dalgası 'deniz aşırı Çinliler' kategorisine giren Tayvanlılardır.

Resmi rakamlara göre 500.000'e yakın Tayvanlı Şangay'da yaşamaktadır. İş kurmak için yatırılan paranın, yarısından fazlası Tayvanlılar tarafından harcanmaktadır. Çin'e taşınan Tayvanlı şirketlerden çoğu A.B.D.'ye ihracat yapmaktadır. Ayrıca 5.000'den fazla Tayvanlının, şehre giren yatırımın 10 milyar dolarlık yabancı sermayesini temsil ettiği beyan edilmiştir. Öyle ki Tayvan ekonomisinin Çin'e işgücü ve işyeri göçü nedeniyle tamamen çökmesinden korkulmaktadır. Tayvan ve Çin ilişkisi bir baba-oğul ilişkisine benzetilebilir. Tayvan'da ki demokratik gelişim ve bağımsızlık rüzgarı Çin'i ilgilendirmiyor gibi görünse de Çin'de yaşayan Tayvanlıların politik toplantılar yapması yasaktır. Ancak zaten Çin'de yaşayan

Tayvanlılar çoktandır birlikten yana olduklarını ilan etmiş ve daha büyük bir Çin için Şangay'da durmadan çalışmaktadır.

Politik korumadan yoksun şekilde Şangay'a yerleşen Tayvanlıların avantajı Şangay'ın reddedemeyeceği iki şeye sahip olmalarıdır; para ve bilgi birikimi. Tayvanlılar Çin'e geldiklerinde beraberlerinde para, bilgi, deneyim, ileri teknoloji ve dünya çapında bağlantılar getirmişlerdir. Amerika veya Avrupa'da eğitim görmüş bu Tayvanlılar şehrin çehresini Çin'in daha önce tanık olmadığı biçimde değiştirmiştir. Bu ortamda dünyanın en kalabalık dördüncü nüfusuna sahip Endonezya ve Serbest Ticaret Anlaşmasıyla yatırım miktatısı olacağı düşünülen Meksika'nın çektiği kadar yabancı sermayeyi, Şangay tek başına çekmeyi başarmıştır. Fitili ateşleyenlerin bir bakıma Şangay'da yaşayan Tayvanlılar olduğu söylenebilir.

### **Göklere Uzanan Binalar**

Şangay şehir silüeti reformlara paralel olarak büyük değişimler geçirmiştir. Hızlı değişime tanık olmak için en iyi yer, cam binalarıyla bilimkurgu filmlerini anımsatan Pudong bölgesidir. Gerçek bir mucize olan bu bölgeye resmi makamlar "Çin ekonomik mucizesinin Mikrokozmosu" adını yakıştırmıştır. Sadece Pudong'da bugün 6.000'i aşkın yabancı sermayeli şirket bulunmakta ve bunlardan neredeyse 300'ü "Global Fortune 500" şirketi listesindedir. Çin hükümeti desteği ile hayata geçirilen Özel Ekonomik Bölge (SEZ) ayrıcalıklarıyla Pudong, yabancı şirketlere sayısız avantaj sunabilmektedir. Şangay'ın bu bölgesi Komünist Parti umut propogandasının da temel taşıdır.

İnanılmaz yatırımlarla, birden bire Paris büyüklüğüne ulaşan bu mahalle, bir çok soruyu da beraberinde getirmektedir. Çin hükümeti sadece bu bölgenin altyapısı için 12 milyar dolardan fazla yatırım yapmıştır. Üstüne, halkın parasıyla veya halktan borç alarak yapılan sayısız gökdelen inşa edilmiştir. En çok konuşulan prestij projelerinden biri ise saatte 480 km. hız yapacak Şangay-Pekin hızlı tren hattıdır. 16 milyar dolarlık maliyetiyle bu projenin temel amacı Japonların benzer bir atılımla kazandıkları teknolojik saygınlığa erişmektir. Bunu yaparak dünya kamuoyunda paranın satın alamayacağı olumlu bir etki yaratmak, Çinliler için en büyük ödül olacaktır. Çinliler, hızlı trenleriyle birlikte 38 milyar dolar ayırarak hazırladıkları 2008 Yaz Olimpiyatlarını, bu yolda atılacak en önemli adım olarak görmektedir.

Garip olan, tüm bunların ekonomik bir karşılığı olup olmadığı ile ilgili fazla soru sorulmadığıdır. İyimserlik şu ana kadar Çin'in oyunu götürmesini sağlamıştır, iyimserliğin süregelmesi içinse apayrı bir sosyal yapı işlemektedir. Şangay bu sosyal yapının sadece bir bölümünü yansıtmaktadır. Şangay, binaların bir gecede göğe erdiği, erkeklerin büyük miktarlarda sahte viagra kullandığı ve her fırsatta yeni projelerini ağız sulandırarak anlatan yöneticilerin şehri. Her proje temelinden en büyük, en yüksek, en uzun, en hızlı veya başka en'leri kapsamaktadır. Tüm bu en'ler çok özenli bir şekilde kaydedilmekte ve devlet eliyle İngilizce olarak basılan günlük *Shanghai Daily* gazetesinde yayınlanmaktadır. Söylem sürekli olarak "Asya ırkının yükselişi" mesajını vermektedir. Amaçlanan, toplumu daha çok çalışmaya ve gelişmeye teşvik etmektir. Bu sadece Şangaylılara verilen bir mesaj değil tüm Çin halkı için geçerlidir. Şangay'ın geldiği nokta Çinlileri haklı olarak dünyanın merkezine taşıyacaktır ve Çin, hak ettiği saygıyı kesinlikle elde etmenin yanında belki de korkulacak bir güce dönüşecektir.

Zaten Çinliler, dünyanın en büyük ekonomisine sahip olmayı kaderleri olarak görmektedir ve bu herkesin sandığından çabuk olacaktır. Şu kesindir ki; Çin'le yakın temas halinde olmak insanın mümkün olanla, izin verilen hakkındaki düşüncelerini değiştirir. Kalabalık, komünist etkiler, mantar gibi çoğalan yüksek binalar ve herkeste açıkça sezilen parayı zamanla değiştirme arzusu gibi, Çin'e dışarıdan bakıldığında bazılarına öcü gibi görünenler, yakından bakıldığında akla yatkın gelmeye başlayıp zenginlik olarak algılanabilir. Çin sahneye çıktığından beri tüm ülkelerin dünya görüşlerini değiştirmeleri gerektiği kesindir.

## **BÖLÜM 2**

### **KOMÜNİST DEVRİME KARŞI DEVRİM**

Çin'in geçirdiği büyük değişimde en önemli etkenlerden biri kırsal nüfusun büyük çoğunun Şangay gibi büyük şehirlere veya yeni kurulan kentlere göç etmesidir. On yıl içinde 200 milyon Çin köylüsünün daha kentlere göç edeceği tahmin edilmektedir. Mao iktidarı zamanında devlet izni olmadan yer değiştiremeyen köylüler şimdi bir çanta eşya ile nereden iş imkanı varsa oraya taşınmakta ve sürekli yer değiştirmektedir. Resmi Çin nüfus sayımının kapıdan kapıya gidilerek yapıldığı düşünüldüğünde ikameti belli olmayan sürekli hareket halindeki sayıları milyonu aşan bu insanların nüfus sayımına katılmadığı açıktır. Çin'de meydana gelen kırsaldan kente göç dünya üzerinde şimdiye kadar görülen en yoğun göçtür. Bu devrimin etkisiyle hızlanan sosyal ve ekonomik koşullar birçok girişime uygun zemin hazırlamıştır. Ekonomik hareketlilik ve kentleşme ile birlikte Çin halkı özgürlük peşinde koşmaya başlamıştır.

21.yüzyıla girerken, özgürlük ve güç arayışındaki Çin halkıyla ilgili en büyük paradoks, tüm bu değişimin özel girişimin baş düşmanı olarak görülen Çin Komünist Partisinin gözetimi altında gerçekleşmesidir. Tüm engellere rağmen Çin'in katettiği yola bakarak, gelecekte ne kadar sarsıcı olacağını tahmin etmek zor olmayacaktır. Çin'in nasıl bu noktaya geldiğini anlayabilmek için komünist dönemde olup biteni özetlemek gerekir.

Çin'in başarısının arkasında yatan başlıca nedenlerden biri devletin, istemeyerek de olsa hedefe odaklı ve yeterli kaynağa sahip halkının, bu eski radikal rejimi değiştirecek gücünün farkında olarak, insanların önünde durmamasıdır. Komünist Partinin en önemli reformları, başka ülke devletleri veya uluslararası ajanslar tarafından güdülmemiş, tersine kendi içinden çıkmıştır. Ülke topraklarının mülkiyet hakkının devlete ait olması, komünist rejimin gelişimi kısıtlayan başlıca engel olmuştur. 1949'da Mao Zedong liderliğinde başlayan Komünist devrim Çin'de yüzyıllardır hüküm süren toprak mülkiyeti sistemini sona erdirmiştir. Marksist teoriyi benimseyen Mao, başından beri Çin sosyalist devriminin şehirli çalışanlardan değil, köylülerden çıkacağına inanmıştır. Mao liderliğindeki köylü ordusu, 1930-40'lı yıllardaki Japon istilas ve Çin'deki iç savaş sırasında büyük zorluklara göğüs germiştir. Çoğu köylü olan 4,5 milyon üyeli Komünist Parti, Çin Halk Cumhuriyetini Ekim 1949'da kurmuştur. İlk birkaç yılını altyapı yatırımlarına ayıran hükümet gözle görülür bir ilerleme sağladı. Ancak Çin yönetiminin 'devlet düşmanlarına' karşı başlattığı kampanya gecikmedi ve 1950'de Tarım Reform Kanunu ile yasal hale getirildi. Devletin tek bir hamlesiyle, şahısların Çin'de toprak sahibi olma hakkı sona erdirildi ve devlet, ülkenin tüm topraklarının tek sahibi konumuna gelmiştir. Böylece köylülere toprağını kiralayan zengin ağaların yanında güçlkle bir parselle sahip olmuş köylüler de topraklarını kaybetmiş oldu.

### **Kollektifleşme ve Karşıtları**

1950'lilerin ortalarında Çin yönetimi, Stalin'in bireysel toprak kullanım hakkını öngören modelini benimsemiştir. Zamanında Rusya'da büyük umutlarla benimsenen SSCB kolektifleştirme programı Stalin'in vahşet anlayışıyla şekillenmiş, sonunda binlerce köylünün ölümü ve milyonların da Sibiry'a gibi yerlere sürüldüğü bir uygulamaya dönüşmüştür. Aslında kolektif sistemin altında yatan fikir, bireysel dağınık tarım üretimine kıyasla, tek tip ürün yetiştirilen geniş tarlaların daha verimli olacağıydı. Bu sayede gelişmiş çiftlik gereçleri daha etkin kullanılabilir, ek iş gücü ise baraj ve sulama sistemleri gibi altyapı projelerinde çalıştırılabilirdi. Devrimin başından beri bunu arzulayan Çin Komünist Partisi, ilk reformuyla sistemi uygulamaya koymuştur. Tüm topraklar, hayvanlar, çiftçi araç-gereçleri

kolektifleştirme kapsamına alınmıştır. Uygulama bununla sınırlı kalmayıp Çinlilerin en temel sosyal kurumu olan aileleri de hedef almıştır. Aile fertlerinin ayrı düşebileceği büyük yatakhaneler kurulmuş, tahsis edilen topraklar, yüzlerce insan tarafından toplu halde işlenmiştir.

Maocu Çin'in kolektif uygulamada diğer amacı ise, Çin'in büyük köylü nüfusunu yeniden şekillendirmektir. Mao'nun kilit doktrinlerinden biri, Çin köylülerini kolay hareket edebilen bir işgücüne dönüştürmektir. Dolayısıyla kırsal işgücünün, Partinin sanayileşme projelerinde "yedek ordu" rolünü üstlenerek sayısız kampanyaya katılması sağlanmıştır. Halkın sisteme itaati, devlet tarafından toplumsal ve ideolojik baskılar ve şahsi tehditlerle oluşturuldu.

Kolektifleştirme süreci Çin'in kırsal nüfusunu bir içe kapanma devrine sokmuştur. Tarımla uğraşan halkın yanı sıra kırsal bölgelerdeki tüm ticari faaliyetler de son bulmuştur. Küçük işletmelere el konmuş hatta bakkallar bile devlet eliyle işletilmiştir. Bu durum, çiftçilikle uğraşmayan esnaf kesimini bile yeniden tarıma dönmeye zorlamıştır. 1956 yılında çıkarılan bir kanunla devlet tekelindeki fabrika, maden, inşaat ve ulaşım sektörlerinde kırsal kökenli işgücü istihdamı yasaklanmıştır. Dahası, radikal *Hukou* sistemiyle devlet, çiftçinin feodal efendisine dönüşmüştür. Ancak sonrasında, 1959-60 yılları arasında, Parti tarafından desteklenen Büyük Atılım'a bağlı sanayileşme hedefleri kapsamında, kırsal işgücüne şehirdeki şirketlerde çalışma hakkı tanınmıştır. Açıklanan 19 milyon kişilik istihdam kapasitesine karşın, 50 milyon kişi şehirlere hücum etmiştir. Çin, bu sıralarda gelişmek bir yana adeta aç kalmıştır. Ardından kırsal kesimdeki kıtlıktan kaçan on milyonlarca köylü daha şehirlere göç etmiştir. Kentli çalışanlarını korumak için harekete geçen parti, kırsaldan gelen bütün göçmenleri geri yollamıştır. Böylece komünistler, halkın büyük çoğunluğunu kırsal kesimde sınırlandırarak sadece dünyadan değil ülke içindeki diğer şehirlerden de kopmasına neden olmuştur. Kırsaldan kente göçü engellemek için güvenlik birimleri de halka karşı görevlendirilmişti ve *Hukou* sistemiyle bireylerin nüfus, kütük, meslek, vb. tüm bilgilerini içeren aile cüzdanı uygulamasına gidilmişti. Bu cüzdanlar yemek karnesi olarak da kullanılıyordu ancak çiftçiler devletten gıda alabilmek için aynı zamanda devlete ürettiği gıdayı tedarik etmeliydi. Kolektif çiftliklerce yapılan üretimin hepsi şehirlerin ihtiyaçlarının karşılanması için devlete teslim ediliyordu. Bu nedenle ülkenin gıdasını tedarik eden çiftçiler kıtlık durumunda ilk aç kalan kesim olmuştu.

Çiftçilere ayrılan teşvik yoksunluğu genellikle komünizmde görülen düşük verimliliği açıklamaktadır. Çünkü, çiftçiler ne kadar üretirse üretsın, devletten aldıkları yardım değişmeyeceği için gerektiğinden fazla çalışmak işlerine gelmiyordu. Zira, Komünist partinin başarısında büyük rol oynayan köylüler, yine komünistler tarafından baskı altında tutulmuş ve yokluk çeken kırsal kesim, Çin kentlerinin kölesi haline getirilmişti. Çin'in kırsal nüfusu, günümüzde olduğu gibi o zamanlarda da şehirlilerin ayrımcılığına maruz kalmaktaydı. 60'lı ve 70'li yılları kapsayan bu dönemde, kıtlık ülkeyi kasıp kavurmuş ve on binlerce insan telef olmuştur.

### **Çin'i Kurtaran 18 Çiftçi**

1970'ler boyunca, Çin'in birçok bölgesinde çiftçilerin yıllık geliri 2.5 doları geçmiyordu<sup>1</sup>. Tüm ürettiklerine devlet tarafından el konan köylülerden 18 cesur çiftçi, ailelerine daha çok yiyecek sağlamak amacıyla, işledikleri toprağı her aileye bir parsel düşecek şekilde gizlice böldü. Devlete vermek zorunda oldukları tahıl vergisini ödedikten sonra, kendi aralarında

<sup>1</sup> Bu bir yazım hatası değildir.

arta kalan ürünü satmak veya takas etmek üzere 1978'de anlaştılar. Böylesine bir anlaşma kesinlikle yasadışıydı ve cezası ölümle sonuçlanabilirdi. Ancak çiftçiler her şeyi göze alarak devlete vermeleri gerekenden fazlasını üreterek kendilerine ayırmaya başladılar. Bu kararın etkileri neredeyse hemen fark edilmiş, yıllar süren ideolojik ve merkezci planlamanın başaramadığını gözüpek çiftçiler, sadece birkaç ay içinde becermiştir. Üretim, şaşırtıcı şekilde yükselmiş ve dönemin yenilikçi lideri Deng Xiaoping'in dikkatini çekmiştir. Yerel yönetim çıkarları olduğu için bu yasadışı uygulamaların filizlenmesine göz yummuştur. Kaynakları yetersiz olan devlet, verimin arttığını fark ederek çiftçilerin bu girişiminin ilerlemesini kalkınma yolunda bir adım olarak kabul etmiştir. Deng'in desteğiyle, benzer anlaşmaların en fakir bölgelerde deneme amaçlı uygulanmasına izin verilmiştir. 1980'de Çin hükümeti bu sistemi resmileştirerek 'hane sorumluluk sistemi' adı altında yürürlüğe koymuştur. Uygulama çiftçilere belirlenen kotayı temin etmelerine karşılık fazla ürünü kar amaçlı olarak satmalarına izin veriyordu. Böylece Çin'deki serbest piyasa çiftçiler sayesinde başlamış oldu. Kırsal kesimden çıkan ekonomik reformlar aynı zamanda kırsal halka Çin'in zenginliklerinin ilk dalgasını ulaştırmıştır. Çin'in en fakir bölgelerine kadar dağılmaya başlayan bu zenginlik şanstın dolayısı değil kaybedecek hiçbir şeyi olmayan insanların cesaretiyle kazanılmıştır. Çinli çiftçiler şehirlere gelip mallarını sattıkça elde ettikleri gelir, kentli nüfusu hayrete düşürmüştür. Çiftçilerin bu girişimi kentlileri de serbest piyasanın varlığı konusuna uyandırmıştır. Hatırı sayılır bir gelir elde etmeye başlayan çiftçiler, paralarına para katmak istemişlerdir. Çiftçiler ve yerel yönetimler birikimleriyle kooperatifler oluşturarak yatırımlar yapmaya başlamıştır. Kasaba ve köylerde oluşturulan bu girişimler kamu ve özel sektör arasında üçüncü bir kol oluşturmuştur. Hatta bazıları piyasadaki en rekabetçi oluşumlara dönüşmüşlerdir. Bugün Çin'de gerçekleşen büyük çaplı girişimlerinin çoğu, paralarını değerlendirmek isteyen çiftçilerin oluşturduğu fonlarla hayata geçmiştir.

Yatırımcılarla devletin çıkarlarını birbirinden kesin çizgilerle ayırmayan bu kendine özgü yapıyla, Çin iş dünyası baş döndürücü hale gelmektedir. Yıllarca süren reformlar sonucunda Çin; hükümetin, kendileri de yatırımcı olan veya kurumsal kardan pay alan resmi görevlilerin, hissedar durumundaki halkın ve özel girişimcinin mali çıkarlarını birleştiren tarzda, sayısız kolektif melez işletmeye sahiptir. Böylesine karmaşık bir yapının gelişmenin önündeki en büyük etkenlerden biri olduğunu savunanlar çıkacaktır. Ancak durum tam tersini işaret etmektedir. Çin'in dünya ekonomisine olan etkisini ve bulunduğu noktayı anlayabilmek için, ekonomik büyümenin temel yapıtaşı kabul edilen mülkiyet hakkı ve kanunları olmadığı halde, Çinlilerin nasıl bu kadar ilerlediklerini değerlendirmek gerekmektedir..

### **Komünizmin Ateşlediği Sermaye Askerleri**

Uzun yıllar süren baskıdan sonra özgürleşen Çin çiftçileri, Çin'in piyasa ekonomisinin patlamasında başrol oyuncularındır. Etkileri dünyayı sarsan bu ekonomik atılımın başlangıcında ise üretim fazlası sebzelerin satışa sunulması bulunmaktadır. Bu gelişmeler aynı zamanda kırsaldan kente yeni göç dalgalarını da beraberinde getirmiştir. Yıllarca devlet kontrolüyle geri püskürtülen şehre göç eğilimi zaptedilemez hale gelmiştir. Son bir kaç sene hariç, Çin'de son 50 yılda yaşanan şehirleşme oranı dünya'nın diğer gelişen ülkelerindekine göre daha yavaş ilerlemiştir. Ancak durum hızla değişmektedir. Birleşmiş Milletler tahminlerine göre 2010 yılında Çin nüfusunun %45'i şehirli olmuş olacak, 2030'da ise %60'a varmış olacaktır. Bu aşamada, dünyadaki her beş insandan biri ve her üç çiftçiden birinin Çinli olduğunu unutmamak gerek. Çin'in küresel ekonomideki bu hızlı ilerleyişi, nüfusunu dünya ticaret arenasından silip atan komünizme karşı tepki olarak görülebilir. Çin'in uzun soluklu gelişimi ışığında değerlendirildiğinde, benzer şekilde şaşırtıcı olan, komünist

kolektifleştirme çalışmalarının uysal ve yönlendirilmeye uygun yüzlerce milyon kişilik bir iş gücü yaratmasıdır.

Çin tarihi farklı liderler, reformistler ve sömürgecilerin amaç ve çıkarlarına hizmet edecek şekilde manipüle edilmiştir. 70'lerde Çin'de yaşayan, halen Chicago Üniversitesinde görevli tarih profesörü Prasenjit Duara'ya göre ironik olan Çin'de 1978 itibarıyla kapitalizmin ortaya çıkmasıdır. Marksist ve Maoist teoriyi iliklerine dek benimseyen ve canla başla çalışan Çinliler için tarihlerindeki ani dönüşten çok, akıl ve mantıklarını altüst eden işte bu ironidir. Marksist teoride, köylüleri sömüren kapitalist kesimin tersine, Çin'deki pratik uygulama, çiftçilerin kendi işletmelerini başlatmak adına komünist devleti sıkıştırmasıyla şekillenmiştir. Ayrıca Çin kapitalizminin kendine bulduğu zemin, yine Mao'nun reformlarıdır. Komünizmin yarattığı iş gücü sürekli çalıştırılabilecek, yönetilmesi kolay, organize bir emekçi topluluğudur. Sağlık ve sosyal hizmetler adına kaynaklarını tüketen komünistler, bilmeden kapitalistlere eğitilmiş işgücü hazırlamış olmuştur.

Dolayısıyla hazır eğitilmiş bu işgücüyle Çin günümüz imalatçıları mıknaş gibi çekmektedir. Fabrikalarını taşıyacak yer arayan veya üçüncü kişilere iş vermek isteyen Amerikan ve Avrupalı şirketler için Çin, işletme ve yönetim giderlerinin en aza indirgeneceği bir yerdir. Bundan sonrası için de tarihe eklenecek ironi muhtemelen şudur; aynı Amerikan ve Avrupa şirketleri, Çin şirketlerine bu uyumlu işgücünden nasıl yararlanılacağını öğreterek kendilerine karşı küresel pazarda rekabet avantajı sağlamalarına sebep olacaktır.



### BÖLÜM 3

## KÜRESEL ÇAPTA ÜRETİM İÇİN ÖNCE KANUNLARI ÇİĞNE

Çin'deki reformlar kırsal nüfusu kaldırmış olmasına rağmen, taşra hala yokluk diyarıdır. Yeni ekonominin mucizeleri köylere ulaşmadığı için, sadece köylerde değil kasabalarda yaşayan genç nüfus da büyük şehirlere gitmektedir. Ülkenin ortasında bulunan Hubei bölgesi, Çin'in tahıl ve sebze ambarı olmanın yanı sıra çok tartışılan *Three Gorges (Üç Vadi)* Barajının yapımı için seçilmiştir. Ülke içinde ekonomik canlanmayı hedefleyen yeterli elektrik üretimini karşılamak üzere tasarlanan baraj aynı zamanda Yangtze nehrinin mevsimsel su taşkınlarını da önleyecektir. Dünyanın en büyük beton yapısı olacak barajın kurulacağı bölgedeki yerleşimlerde yaşayan sayıları bir milyonu aşkın nüfus yer değiştirmiştir. Yalnızca Hubei'de değil Çin'in kırsal bölgelerinde de durum aynıdır. Bir zamanların verimli tarlalarını, işlenmedikleri için yabancı otlar bürümüştür. Gençler başta olmak üzere hiç kimse, bırakın köyde çiftçi olmayı, taşrada memur olmayı bile istememektedir.

Coğrafi nedenlere bağlı olarak, Çin'deki ekonomik fırsatlar bir hayli eşitsiz dağılmaktadır. Yeni bir reform kapsamında, yerli halkın okul gibi sosyal hizmetlere destek vermesi zorunluluk haline getirilmiştir. 1998'de Eğitim Bakanlığının bölünmesiyle kırsal kesimin eğitimi neredeyse kendi haline bırakılmıştır. Çin'in en yoksul bölgelerinde bir çocuğun temel öğretim alma şansı yok denecek kadar azdır. Kız çocukları için durum daha vahimdir. Ayrıca taşradan şehre göçün bir nedeni de yerel memurların açgözlü ve despot tavırlarıdır. Johns Hopkins Üniversitesi görevlisi Dan Wright'ın belirttiği gibi Çin'in artan bereketi, fakir nüfusunun yoksulluğunu ve yoksunluk hissini daha da arttırmıştır. Çin köylüsünün durumunu araştıran bir çiftin yayınladığı kitap, milyonlarca satmış ancak yarattığı tepki nedeniyle kısa bir süre içinde hükümet tarafından yasaklanmıştır; buna rağmen korsan kopyalar yasadışı yollarla tüm ülkeye yayılmıştır. Parası çıkmadığı için ölüme terkedilen hastalar, evlenmek isteyen çiftlerden alınan vergiler, 1990'lardan bu yana kazançları arttığı halde vergilerin de artması... Tüm bu nedenlere bağlı olarak kırsal nüfusun tahmini mümkün olmayan yoksulluğunu, taşrada tarifsiz kötülüğün kol gezdiğini, yarım yüzyıllık tarım reformları ve sürekli yeni vergiler çıkaran sömürücü yerel yönetimler sebebiyle, hiçbir şeyi kalmayan köylünün çilesini anlatan kitap, yozlaşmış sistemin berbatlığını gözler önüne sermiştir. Hem kitabın yarattığı etki hem de Çin'in zengin bölgeleri ve taşra arasındaki dengesizliğin ülkenin stabilitesini ve ilerlemesini tehdit edebileceği korkusuyla, Çin hükümeti 2004 yılını çiftçilerin şikayetlerini değerlendirmeye adanmıştır. Vergi indirimi, mali teşvik ve yatırımların taşraya yönlendirilmesi gibi olumlu gelişmelere imza atılmıştır. Ancak bu reformlar ufak çiftlikleri Çin endüstrisinin gelişim motoruna dönüştüremez. Çünkü hükümetin taşradaki yoksulluğu gidermeye yönelik stratejisi aslında insanları çiftlikten çıkarmaya odaklanmıştır. Zaten köyde yüzyıllardır aynı yöntemlerle sürdürülen hayatlar şimdi, şehre göç eden bir aile ferdinin köye göndereceği paraya bağlıdır.

### Geleceği Satın Almak için Kredi

Şehirlere doğru yola koyulan göçmenler sıkça sömürü, ayrımcılık ve hırsızlar tarafından soyulma tehdidiyle karşılaşır. Şehirlere varmak için saatler süren tren yolculuğu 10\$ olsa da bu miktar çiftçi bir ailenin aylarca çalışıp zorlukla kazandığına eşittir. Şehre vardıklarında şanslı olanları daha önce göç etmiş akrabaları tarafından karşılanır ve işe yerleştirilirler. Yoksul köylülerin şehre gelip tutunabilmesi kendi kişisel bağlantılarına bağlıdır. İş kurma finansmanı ise çoğunlukla şehre gelen köylülere bir çeşit banka hizmeti veren nüfuzlu ve varlıklı şahıslardır. Son döneme kadar özel işletmelere kredi vermek yasa dışı olmasına rağmen Çin'deki bu sistem birçok ülkenin resmi bankacılık hacmini kat kat aşmaktadır.

Serbest pazar eğiliminin başladığı 1978'den bugüne kadar 30 milyon özel şirket kurulmuştur ve bunların hepsinin bir başlangıç sermayesine ihtiyacı olmuştur. Çin'in bu mevcut kredi ağının en dikkat çekici özelliği sistemin yasal koruma altında olmadan işleyebilmesidir. Çin'de gayrimenkul devlete ait olduğundan, kredi alanlar mülkleri teminat olarak gösteremez. Bunun yerine aile ve akrabalarından toplayabildiği sermaye ile risk alırlar. Küçük yerlerde sosyal akit, saygı duyulan ve insanların genelde borçlarını eksiksiz ödemelerini sağlayan bir anlaşma şeklidir. Ancak yozlaşmanın getirdiği yüzüzlükle beraber şehirlerde zenginlik bulan bazı köylüler borçlarını ödememiştir. Bu da sistemin şekil değiştirmesine neden olmuştur. Artık kredi, ailenin en yetenekli ve genç üyesine verilir, karşılığında köyde kalan akrabaları ve onların sahip oldukları değerler borca teminat olmuştur. Borcunu ödemeyen kişilerin ailelerine, borç veren tarafından yapılan eziyet insanların şehirde buldukları her işe sıkıca sarılıp en kısa zamanda ailelerini bu baskıdan kurtarmak için çabalamalarına neden olur. Evden uzakta yeteneklerini geliştirmekle kalmayan bu seçilmiş fertler iletişim ağlarını da geliştirerek ileride kendi girişimlerine yönelik ilk adımları atar.

### **Küresel Pazar Payı için Tek Bir Kasaba**

Özel kredi sistemi sadece var olan şehirleri değiştirmekle kalmayıp kırsal yerleşimlerin de çehresini değiştirmektedir. Pirinç tarlalarıyla çevrili kasabalar bir anda tüm dünyaya ihracat yapan sanayi merkezlerine dönüşmektedir. Özel işletme payının %90 olduğu Zhejiang ili neredeyse tamamen köylülerin özel kredi sistemiyle filizlenmiş bir başarı hikayesidir. Zamanında merkezi yönetimin yok saydığı bu fakir bölge liberalleşme hareketleriyle birlikte çoğu Tayvandan geri gelen insanların, kendi işletmelerini kurma yarışına sahne olmuştur. Günümüzde Çin'in en başarılı özel şirketleri ve en zengin işadamları bu ilden gelmektedir. Zhejiang içindeki lokomotif ise Wenzhou şehridir. Burası, Tayvan boğazının karşısında yer aldığı için zamanında Çin Halk Cumhuriyetiyle küçük Çin Cumhuriyeti arasında sıkışmış sınır kasabasıdır. 1992'ye kadar demir yolundan bile yoksun olan Wenzhou, şu anda Çin'in ekonomik yazgısını belirleyen karmaşık tarzın doğduğu yerlerden biridir. Peki bu nasıl gerçekleşti? Tıpkı gizlilik içinde ortaklık yürüten 18 çiftçi gibi, Çinli girişimciler de ilerleme için kanunu çiğnemenin gerektiğine karar vermişlerdir. O dönemde Çin'de özel iş kurmak yasak olduğundan, bunu gerçekleştirmek için, irade, cesaret, politik beceri, kararlılık ve bunların yanında rüşvet, gizlilik en önemlisi de sistemi oyuna getirecek fikir yaratma yeteneği gerekliydi. Halen, Çin'de iş yapan ya da Çin ekonomisiyle rekabette olan yabancılar için belki de en çıldırıncı olanı Çinlilerin yazılı anlaşmalara karşı ciddiyetsizliği ve yasalara olan itaatsizliğidir. Ancak Çin şirketlerinin kendilerine buldukları zemin tam da bu kanun dışı durumdur. Çin'in mantar gibi üreyen işletmelerinin koşulları, aslında Amerika'daki yasaklı dönemde kayıtdışı ekonominin koşullarıyla benzerlik göstermişti. Örneğin Wenzhou'daki özel iştirakler Deng'in reformundan önce başlamıştır. Bölge hükümet açısından sakıncalı olarak görülse de elde edilen başarı ve ekonomik hareketlilik gözden kaçırılmamıştı. Deng'in gelişmeleri değerlendireceğini şu sözlerinden anlayabiliriz: *"Fare yakaladığı sürece, kedinin siyah ya da beyaz olması farketmez"*. 1960'larda politik tartışmalara konu olan bu sözler günümüzde fareyi yakalamayı beceremeyen komünist sistemi eleştirmek için kullanılır.

Kırsal nüfusun girişimciliğine izin verilmesinden sonraki beş yıl içinde, küçük sanayi işletme sayısı 80 bin aileye ulaşmış; 1986'da ise bu rakam 110 bini bulmuştur. Şehrin sunduğu 300 bin kişilik istihdam olanağı Çin'deki göçü tetikleyen dönüm noktası olmuştur. Tüm bu gelişmeler, neredeyse hiçbir yabancı finansman olmadan bölgenin kendi öz sermayesiyle gerçekleştirilmiştir. Ortalıkta hiçbir yabancı danışman olmaksızın, Wenzhou ihtiyacı olan finansmanı elde etmek için binbir çeşit yolla daha önce duyulmamış tüzel kişilikler

yaratmıştır. Örneğin, bir aile şirketini herhangi bir kamu kuruluşunun uzantısı olarak göstererek banka hesapları açabilmiş, devletten kolayca kredi alabilmiş ve vergiden muaf kalabilmiştir. Ortaya çıkan melez işletmelere 'Kırmızı Şapka' işletmeleri adı takılmıştır. Araştırmalar, sahte kolektif sahiplerinin birçoğunun devlet teşviğiyle cesaretlenen kamu görevlileri olduğunu ortaya koymaktadır. Pekin Üniversitesi profesörlerinden Tian'a göre, *'Çin iş adamının zekasına en iyi kanıt, bu kadar kısıtlama altında bu denli başarı gösterebilmesidir'*.

1978'de Deng, Mao ve takipçilerinin geçmişte yaptıkları hataları düzeltebilmek adına bir dizi reform başlatmıştır. Ülkenin sosyal ve ekonomik açılardan gelişmesi için aydınları da yanına alarak sınıf çatışması ve üst sınıfın engellenmesi konularını arka plana atmıştır. Ekonomik kalkınmanın ölçülü adımlarla gerçekleştirilmesi gerektiğine inanan Deng, reformları yurt geneline yaymadan önce, hareketlilik farketdiği Wenzhou gibi bölgelerde deneme uygulamaları başlatmıştır. Çiftçilere verdiği ekonomik özgürlük, girişimcilerin hızla yeni işler kurmasına neden olmuştur. Yeni açılan bir pazarda işini ne üzerine kuracağını bilemeyen insanlar komünist devir öncesi hatıralardan ilham almaya çalıştılar ve işleyen formülleri kopyalamaya odaklandılar. Tek bir ürüne yoğunlaşan birçok kasaba ulusal üretim merkezi olurken bunlardan bazıları kendi pazarını doyurarak kendi sonlarını getirmiştir. Ancak ayakta kalabilenler 'lideri takip et taktiğiyle' ilerledi. Deng, bu süreçte halka *"nehri geçerken bastığınız taşlara dikkat edin"* diyerek Çinlilerin sınıf atlama ve daha iyi bir hayata doğru çıktıkları yolu dikkatli ve adım adım katetmelerini telkin etmiştir. Wenzhou halkı tüm taşlara dikkat etmiş hem de bunu koşar adım yapmıştır.

Örneğin, girişimci ruhlu ilkokul öğretmeni bir bayan, 70'lerde evindeki dikiş makinasıyla çorap üretmeye başlamış ve onu takip edenlerin ardından Wenzhou bugün 8 milyar çift çorap üreten bir yere dönüşmüştür. Bu dünya ihtiyacının üçte biri anlamına gelir. Wenzhou yerel halkın başlattığı ve şimdi dünyanın bütün büyük toptancılarını cezbeden başka birçok sektörün de merkezidir. Görünen odur ki; bu bölgede kurulan fabrikalar ve Çin'in her yerinden akın eden göçmenlerin sağladığı ucuz işgücüyle Wenzhou, ayaklarını yere daima sağlam basacaktır. Wenzhou'yu örnek alan binlerce şehirdeki Çin'in kopyacı iş adamları, ellerindeki ucuz ve sonsuz işgücü sayesinde dünyanın neredeyse her endüstrisini emin adımlarla ele geçirme kapasitesine sahiptir. Ekonomik gelişmede geleneksel beklenti, tarımsal üretimden düşük-teknoloji ürünlere, ardından daha gelişmiş ürünler ve hizmet sektörüne geçistir. Ancak Çin'in gelişimi o kadar yoğun olmuştur ki, tüm bu aşamaları aynı anda ele alabilmiştir.

Endüstriyel rakipleri Çin'in üretim gücünü sıklıkla yanlış yorumlamaktadır. Sürekli, Pekin'in başka bir stratejik sanayi dalını daha devirecek planlar yaptığı korkusuyla yaşarlar. Japonya, Tayvan, Kore gibi belli bir sektöre odaklanmış ülkelerin neler başarabileceğine geçmişte tanıklık ettik. Ancak Çin'in ekonomik rekabet gücü hakkında endişe duyanlar devlet destekli dev şirketlerden değil, kısa sürede çok para kazanmak isteyen zengin yatırımcılardan korkmalıdır. Çinliler, kapitalizmin acımasızlığını kısa sürede anladıklarından geçirdikleri büyük değişimden sağ çıkabilmek amacıyla duygusallığa pek yer bırakmamıştır. Birçok Çinlinin çalışmaya heves gösterdiği koşulları Amerika'daki Meksikalı kaçak tarım işçileri bile kabul etmeyebilir. Yine de Çin'deki reformlar ve özel girişimciliğin yükselişi beraberinde yeni bir fakirlik dalgası yaratmaktadır. En büyük zararı gören kamu iştirakleridir. 1978'den beri yaklaşık 40.000 kamu şirketi kapanmış, 1996-2001 yılları arasında 53 milyon kamu çalışanı işsiz kalmıştır. Bu Amerika'daki tüm imalat işçileri sayısının iki katıdır.

Kamu işletmelerinin sonunu başlatan dinamik, kırsal kooperatiflerin zamanla devlet tekelindeki şirketleri ele geçirip kendi şirketlerini kurmaya yönelmesidir. O günlerde değişimi şaşkınlıkla izleyen Deng, 1987’de ziyarete gelen Yugoslav temsilcilere *“Kırsal reformlar çok hızlı ilerliyor, istek çok büyük. Köy ve kasaba endüstrilerinin şahlanması planlamadığımız bir olay. Bu hükümetimizin başarısı değil, bir sürprizdir”* demiştir. Bugün şaşırtıcı olan ise Çin’de girişimci halkın başlattığı ve komünist reformlarla desteklenen gelişimin ulaştığı noktada, kamu şirketleri toplam sanayi üretiminin sadece %20’sini, özel sektörün ise Çin üretiminin %50’sini ve GSYİH’nin %25’ini oluşturmasıdır. Çin bütün dünyayı endişelendiredursun, Çinliler kendi iç rekabetlerinin ne kadar fazla iş kaybına neden olduğunu tartmak durumundadır. Kırsal fakirlik, büyük iç göç, liberalleşen finans sektörü ve kendini tüketen bir rekabet ortamı günümüzde Çin’in yüksek nabızlı kapitalizm anlayışını şekillendirmektedir.

## BÖLÜM 4

### UZAY KENTLER VE GENÇ NÜFUS

Mao liderliğinde Çin'in on yıllar süren zorunlu kış uykusu, Deng reformları ve çiftçilerin başlattığı ticari devrimle birlikte sona ermiştir. Şu anda Çin'in metropollerini ekonomik dinamizminin pistonlarıdır. Tüm dünya şehirleri pastadan pay almak için savaş verir, ancak Çin'de bu süreç çok daha acımasızdır. Büyük zorluklar çeken Çin halkı, eline geçen fırsatın ve gelirin geldiği hızla yok olup gideceği telaşındadır. Bilinmezliklere karşı değişik yollar yaratmayı bilen bu halk, kendine bir gelecek garanti etmek için sürekli olarak birikim yapar. Çinliler gelirlerinin ortalama %40'ını biriktiren bir halktır. Çin'de genel kanı işler yolundayken kendini garantiye almaktır. Bu bilgiler ışığında, Çinlilerin dışa dönük iyimserliği ve herşeyi hızlı ve büyük bir şekilde inşa etme gayretinin gelecekte duydukları kaygıdan kaynaklandığı çıkarılabilir.

Çin'in modern şehirleri güncelliklerini sosyal enstitü ve araştırma merkezleriyle korumayı hedefler. Çin'in geçirdiği değişimi görmeye hevesli yüzlerce araştırmacı bu şehirleri ziyaret eder, bilgi alır. Karşılığında Çinliler dünyanın gelişmiş merkezlerini ziyaret ederek vizyonlarını genişletir ve şehirlerine uygulamak üzere işe koyulur. Mesela Çin'in prestijli kenti Şangay'ın hedefi, şehir planlamasında Tokyo gibi Asya büyükşehirleriyle değil; Londra Paris gibi Batı metropollerine yarışmaktır. Çin hükümeti tüm şehirlerin yeşil alanlarını arttırmaları yönünde bir şart koymuştur. Şehirlerde parklar, yapay göletler oluşturulmuş, hatta ormanlardan kocaman ağaçlar sökülüp yeni yaratılan bu yeşil alanlara dikilmiştir. Aynı zamanda çevreyi kirlüten sanayi tesisleri de şehir dışına taşınmaktadır. 1960'larda Amerika'da olduğu gibi eski herşeyi yıkp yerine modern binalar yapma hevesi Çinlilerde de görülmektedir. Ancak Şangay ve diğer Çin şehirleri dünya için çekim merkezi olmayı hedeflediğine göre, hala ayakta duran sömürge dönemi binaları, Yahudi mahallesi ve eski liman depoları gibi yapıları acilen koruma altına almalıdır.

Tüm ihtişamına rağmen Çin'deki kentsel dönüşümün en hayranlık uyandırıcı şehri Şangay değildir. Bu sıfatı daha çok hak eden Hong Kong yakınlarında etrafı pirinç tarlalarıyla kaplı, 1980'lerde 70 bin nüfuslu bir balıkçı kasabasıyken günümüzde bir çekim merkezine dönüşen Shenzhen'dir. Deng, başlattığı reformist denemelerin yapılacağı yerlerden biri olarak burayı seçmiş ve piyasa kapitalizmini başlatarak Çin'in ilk Özel Ekonomik Bölgesi ilan etmiştir. İşsizlik ve ekonomik durgunluğu düzeltmek, ayrıca hazine kaynaklarını arttırmak amacıyla başlatılan uygulama, Hong Kong işletmeleri ve yabancıların yatırımlarını özellikle döviz buraya çekmiştir. Sonunda diğer bölgelere yayılan bu girişim tahminlerin ötesinde sonuçlanarak Çin'in kaderini değiştirmiştir. Deng'e göre Çin özelliklerine uygun bir sosyalizm oluşturulmalı, yabancı teknoloji kopyalanmak yerine öğrenilerek geliştirilmeli ve kendi tarihlerinden çıkardıkları derslerle, evrensel Marksist değerlerle birleştirilmelidir. Fakat, Çin özelliklerine uygun sosyalizme özel girişim de dahil olacaktır. Bu sayede Özel Ekonomik Bölgelere işletme açan girişimciler, vergi indirimlerinden yararlanmış ve bu ilerleme 80'lerde yaratılan kendine özgü kapitalizmi uygulayan yerel deneme bölgelerinden taşıp tüm ülkeye yayılmaya başlamıştır. Böylece Çin halkı tüm umudunu devletin "ruhsal kirlenme" olarak nitelendirdiği tüketime bağlamıştır. 80'lerde imalat devi olan Hong Kong'da üreticiler 2000'lere gelindiğinde çoktan başka yerlere taşınmış ve şehirde turizm ve ticaret sektörleri daha öne çıkmıştır. Shenzhen'de kurulan fabrikalar bir yandan Hong Kong'daki işadamlarının ve yabancıların yatırımlarını çekerken bir yandan da ülkenin her yerinden gelen yaşları 30'u bulmayan sayısız göçmene kapılarını açarak dünyanın en genç nüfuslu şehrine dönüşmüştür. Shenzhen Çinli bir genç için tüm rüyaların gerçekleşebileceği bir macera kenti halini almıştır.

Shenzen ve Pekin dahil, Çin'de gelişmekte olan birçok şehir şangay büyüşünü biraz bile olsa yaratabilmek için her şeyi yapma çabasındadır. Çin şehirleri, dışarıdan bakıldığında kavramakta zorlanacağımız bir hız ve ölçekte gelişmektedir. Gelişim organize iş gücüyle gerçekleşmekte; şehirlerde görevlerine göre farklı renklerde tulumlarla dolaşan işçiler, sabah 8'den akşam 7'ye kadar haftanın 6 günü durmaksızın çalışmaktadır. İnşaat işçileri de şehirleşme yarışında ön sıralardadır. Avrupa ve Amerika'da inşaat sektörü yatırımlarının malzeme ve işgücü arasında dağılması binaların gittikçe daha basit görünümlü olmasına sebep olmaktadır. Oysa Çin'de durum böyle değıldir. Çin'de proje üreten mimar ve mühendislere göre, Çin metropollerindeki gökdelenler dünyanın diğeryerlerine kıyasla çok daha ihtişamlı yapılabilmektedir. Çünkü işgücü ucuzdur ve bütçelerde malzemeye daha çok pay ayrılabilir. İşte bu yüzden şangay, Pekin, Shenzhen veya Guangzhou birer uzay şehrini andırmaktadır.

İnşaat sektöründeki bu hareketlilik şangay'ı dünyanın en sıcak emlak piyasasına dönüştürmüştür. Daha önce de bahsettiğimiz gözü açık Wenzhou'lu işadamları, bu sektöre de el atarak içi para dolu torbaları ve cep telefonlarıyla şantiyelerden alım yapmakta, emlak piyasasının altını üstüne getirmektedir. Çin'deki mantık şöyledir; emlak sektörünün bir felakete doğıru yol alması, yatırımların iki katına çıkartılması anlamına gelir. 1990'larda inşa edilen birçok apartman boş kalmış olduğı halde, ekonomik ölümden dönerek yeniden dirilen Çin, bu gayrimenkulleri de canlandırmayı becermiştir. Çünkü 2000'lerde yapılan yeni binalara gücü yetmeyen veya kira artışıyla kendini sokakta bulan sayısız insan, düşük kiralar istenen göreceli eski binaları doldurmuştur. Sadece şangay değıl Çin'in gelişen tüm kentlerinde de durum böyledir. şehre yeni gelen göçmenlerin kazançlarına göre kendilerine yaşam alanı bulması aslında kentleşmeyle birlikte tüm dünyada görölen bir sosyal hareketliliğdir. Ancak Çin'de bu hareket hep yukarı doğıru gerçekleşmektedir. Göçmenlerin bazıları yoksul olmaya bir süre daha devam etmek zorunda kalsa bile, çoğı kendine bir iş bularak şehirde tutunmayı becerir. Hatta bazıları kendi işyerlerini kurarak köy veya kasabalarındaki akrabalarının yanlarına çalışmaya gelmesine olanak sağılamakta, dolayısıyla göç akıl almaz bir hızla devam etmektedir.

## **İşçi Kadınlar**

Çin genelinin aksine, Shenzen'de kadın nüfusu erkeklerin sayısını geçmektedir. 2002 rakamlarına göre sadece bu şehirdeki 4.75 milyon fabrika işinin 3.5 milyonu kadınlar tarafından üstlenilmiştir. Endüstri devriminin ilk yıllarından beri hafif sanayide çalıştırılan genç kadınlar, imalatçılarının iddiasına göre, detaylı fabrika işlerini yapmada daha sabırlı ve yeteneklidirler. Aslına bakarsanız, işverenler tarafından genç kadınların tercih edilmesinin nedeni erkeklere oranla daha uysal ve görece kolay yönetilebilir olmalarıdır. Aslında genç çalışanların seçilmesinin nedeni, daha yaşlı olanların Kültürel Devrim kapsamında öğrendikleriyle birlikte hakları konusunda daha ısrarcı ve şikayetçi olmalarıdır. Sırf bu yüzden on milyonlarca insan devlet tarafından işletilen fabrikalardan çıkarılmıştır. Çin'in yeni fabrikalarını dolduran genç kadın işçiler, dünyayı tehdit eden bir iş gücü oluşturmaktadır. Çin'i dünya devi yapan elektronik fabrikalarının üretim bantlarında genç kadınlar sıralanmıştır. Çinli işçi kadınların kısa sürede ayakkabı, konfeksiyon ve tekstil fabrikalarını doldurmasının dünya ekonomisini doğrudan etkilemesi beklenmektedir. Bu özellikle tekstil ve konfeksiyon sektörlerinin yoğun olduğı ve yine çoğunlukla kadın işçilerin çalıştırıldığı Türkiye, Pakistan, Bangladeş, Hindistan gibi dünyanın diğeryerlerinde milyonlarca insanın işlerine son verilmesine neden olacaktır. Yeni uluslararası düzenlemeler kota sistemini kaldırdığından, tekstil ve deriden yapılan her şey Çin tarafından dünya pazarına sürülecektir.

ABD'nin Çin'den ithal ettiği mallar üç katına çıkarken diğer ülkelerden yapılan ithalat %14 düşmüştür. Çin'de Shenzhen'de genç kadınlar çok az ücretle, çok uzun saatler boyunca, çok emek harcayarak çalışmaya razı olduklarından, tüm dünyada rekabeti silip süpürmüşlerdir. Daha önce yaşamadığı pazarlara girmesine izin verilen Çinli imalatçılar, var olan fiyatları %44 oranında düşürmüş ve Avrupa genelinde fiyatların %42 oranında düşürülmesini zorunlu kılmıştır.

2002 verilerine göre, çoğu 18 yaşın altında olan Shenzhen kadın işçileri, ayda ortalama 72\$ kazanır. Fabrika yanına kurulmuş havasız ve sıkışık yatakhanelerde kalırlar. Çalışma süreleri haftada 7 gün, ortalama 70 saattir. Kanunun bu sürenin ancak yarısına izin vermesine rağmen, fazla mesai daha çok para anlamına gelir. Ücretleri düşük bulan veya masraflarını karşılamaya yetecek kadar kazanamayan birçok kadın ise, fabrika işini terkedip şehrin gece hayatının gözde mekanları karaoke kulüplerini mesken tutarlar. Bazı büyük kulüplerde binden fazla kadın çalışır. Buralarda paralı yaşlı erkeklerle parasız genç kadınlar arasındaki yaklaşma kaçınılmaz olur. Tanışmalar kulüplerle sınırlı kalmaz. Otel odasında uyumaya çalışırken çalan telefonun diğer ucunda tele-pazarlama yöntemiyle kendini tanıtan bir bayanla karşılaşmak ve randevulaşmak ihtimali gayet yüksektir.

Seks endüstrisine adım atan kadınlar bir fabrika işçisinden 3 kat fazla kazanır. Bu kadınların esas amacı biran önce evlerine dönüp iş sahibi olmak, ailelerine bakabilmek ve daha iyi kocalar bulmaktır. Geri döndükleri zaman, evden uzaktayken ne yaptıklarını kimse sormaz, bunun önemi yoktur. İşin ilginç yanı, tüm bu fuhuş sektöründe kaba kuvvet yok denecek kadar azdır. Şiddet hikayeleri çabuk yayılıp genç kadınları korkutacağından pazar buna izin vermez. Çünkü sektörde çalışmaya hevesli, sürekli yenisi eklenen genç kadınlara ihtiyaç vardır. Bir şekilde güç kadınların elindedir, müşteriyle ne yapacaklarını kendileri belirler ve müşteriyi ona göre seçerler. Tabi ki her şey toz pembe değildir, sektörün kurbanları az değildir. Bugün Çin'de yaklaşık 1 milyon AIDS hastası vardır. BM'ye göre bu sayı 2010 yılında 10 milyona ulaşabilir. Bunun esas nedeni Çinli işadamlarının korunmasız seks için kadınlara daha fazla para teklif etmesidir. Bu denli yüksek hastalık potansiyeline karşın, Çin hükümeti durumu nerdeyse görmezden gelmiş ve 2004 yılına kadar bu konuda herhangi bir faaliyet göstermemiştir. Diğer taraftan 2001 sayımlarına göre, son 20 yılda Shenzhen'de doğan gayri meşru çocuk sayısı 520 bindir ve bu da başka bir sosyal sorun oluşturmaktadır.

Shenzhen'de sosyal sorunları beraberinde getiren sanayileşmeyle gelen ekonomik büyüme, burayı lüks bir şehre dönüştürmüştür. Bu ortamda para artışı, gösteriş ve hız, geçiciliğe karşı konulan sınırlar değil bunun yarattığı meyvelerdir. Yine de Shenzhen yüksek teknolojik duruşunu bulmadıkça zenginliği ansızın bulmuş gelişmiş bir kasabadan öteye geçemeyecektir. Bu da göçmen erkeklere olduğundan çok, genç kadın işçilerin sendikalaşmadan mümkün olduğunca ucuza çalıştırılabilmesine bağlıdır.

### **Çoğalan Erkek Nüfus**

Kadınların fabrikalarda çalışmak üzere tercih edilmesine rağmen Çin'in geri kalanında durum bunun tam tersidir. Ataerkil toplum, soyun devamı ve Konfiçyus inanışları ailelerin erkek çocuklarını tercih etmesine sebep olur. Bu da doğal olmayan yollar ve müdahalelerle cinsiyet belirlenmesine yol açar. Bunlara ek olarak, devletin aile planlaması politikası da durumu körüklemiştir. Mao'nun başlattığı vatansever çiftlere daha çok çocuk yapma zorunluluğuyla patlayan Çin nüfusu, 1979'da uygulamaya konan tek çocuk yapma kuralıyla dengelenmeye çalışılmıştır. Ancak çiftlere verilen tek çocuk yapma şansı ailelerin çocuklarının cinsiyetini belirleme ve dolayısıyla erkekleri tercih etme eğilimini arttırmıştır.

Bugün Çin'de her 118 erkek çocuğa karşı 100 kız çocuk dünyaya gelmektedir (dünya ortalaması 106 erkek 100 kız). Ailelerin büyük çoğunluğu, kürtaj, yabancı ailelere evlatlık verme ve insanlığa sığmayan şekillerde bebekleri terk etme şeklinde kız çocuklardan kurtulma yolunu izlemektedir. 1991'den beri, neredeyse tamamı kız olan 50 binden fazla çocuk yurtdışına evlatlık verilmiştir. Bunlardan 35 bini Amerikan aileleri tarafından alınmıştır. Bu sayede, Çin kültürüyle çok yakından ilgilenen ve potansiyel olarak ileride kültürel bir köprü görevi görececek bir mikro nüfus oluşmuştur.

Kırsal kesimde erkek çocuk doğumu o kadar artmıştır ki; son dönemde devlet politikasını değiştirerek ilk çocuğu kız olanlara tekrar çocuk yapma hakkı tanımaya başlamıştır. Günümüzde Çin'deki erkeklerin sayısı kadınlardan 20 milyon daha fazladır. Bu fark önümüzdeki 10 yıl içinde 60 milyona çıkabilir. Bu uygulamanın sosyolojik sonuçları, paralı yetenekli ve eğitilmiş erkeklerin evlenebildiği fakir ve eğitimsiz erkeklerin evlenemediği bir durum yaratarak daimi dışlanmış bir alt kültür oluşturabilecekken Çin'in gelişen ekonomisi başka bir sürpriz oluşturmaktadır. Evlilik şanslarını arttırmak isteyen milyonlarca köylü, tatminsizlikten şiddet ve teröre başvuracağına, fabrika veya şantiyelerde kendine iş aramaktadır. Böylece şehirler hem iş hem eş bulmanın adresi olmuştur. Bu da göçü tetikleyen başka bir nedendir.

### **Altın Madalya Peşindeki Pekin**

Çin'in başkenti Pekin, tıpkı Şangay gibi modern mimariyi kullanarak ekonomik çekim gücünü arttırmayı hedeflemektedir. Şimdiye kadar Pekin'deki mimari, Çin süslemeleriyle bezenmiş komünist binaların hakimiyetindeydi. Ancak yaklaşan olimpiyatlarla birlikte dünya çapında tanınmış, yenilikçi modern mimarlar istihdam etmektedir. Bunun var olan işgücü potansiyeliyle birleşmesiyle Pekin, dünyanın en büyük şantiyesi halini almıştır. Yeni şehir planlaması stratejisi, bazıları 1300 yılından beri ayakta kalmış labirenti andıran eski mahalleri yıkıp yerine modern binalar inşa etmek üzerinedir. Şehir planlama komisyonuna parlak fikirlerle gelen para babası müteahhitler, inşaat için gerekli alanı devletten kiralar. Buralarda yaşayan insanlar, devletin belirlediği tazminatlarla rızaları olsun olmasın, evlerinden ayrılmaya mecbur tutulur. Belediyenin inşaat iznini onaylamasıyla birlikte seçilen bölgede elektrik ve sular kesilmekte ve karşı çıkanlar tehditlerle savuşturulmaktadır. Haksızlığa uğradığına inanan insanlar, sokaklara dökülmekte hatta bazen, meydanlarda kendilerini ateşe vermektedir. Budist inanışın yaygın olduğu Çin kültüründe bir insanın kendini yok etmesi (yakması, vs.) çok derin anlamları olan yalın bir protesto şeklidir. Bireyin kendini feda etmesi toplumun çile çeken diğer bireyleri için bir umut teşkil eder. Bu gibi durumlar yönetimin başarısızlığını ifşa ettiği gibi sosyal tehlikelere de işaret eder. Protestoların ciddiyeti hükümeti insan haklarına aykırı önlemler almaya itmştir. Önlemler arasında protestoculara şiddet uygulama hapse atma gösterileri engelleme ve en trajik protestocuların intihar etmesini yasaklaması bulunmaktadır. Denklemde bir tarafında evsiz kalan insanlar diğer tarafında devlet arazilerini kiralamaktan sorumlu rüşvet yiyen yetkililer vardır. Genel kanı, izni veren belediye yetkilisinin araziyi kiralama bedelinin %30'u kadar para ve yanında ev, araba gibi hediyeler aldığıdır. Eskiden beri Çin, modernleşme planlarını engelleyen her şeyi ortadan kaldırma konusunda ısrarcı olmuştur. Çin'in büyüyen gücüne karşı rekabet eden dünya aynı zamanda devletin acımasız modernleşme anlayışıyla da yüzleşmek durumundadır.

### **Daha Çok Enerji Daha Çok Kirlilik**



Çin'in yenilenmesi sadece kasabalarının görüntüsünü değiştirmekle kalmayıp aynı zamanda dünyanın enerjisini de tüketmektedir. 2004 yılında Çin, ihtiyacı olan enerjinin sadece %80'ini üretebilmiştir. Bazı bölgeler 2-3 günlük kesintilere maruz kalmaktadır. Bu nedenle enerji tüketimlerini azaltacak teknolojilerin kullanımı yaygınlaşmaktadır. Buna en iyi örnek Pekin Üniversitesine bağlı bir şirket tarafından geliştirilen ve şu anda tüm dünyada yaygın şekilde kullanılan su ısıtma amaçlı basit güneş kolektörüdür. Güneş enerjisi kullanımı tasarrufun yanı sıra, aşırı kalabalık şehirlerde, elektriğin karneyle dağıtıldığı veya hiç olmadığı yerlerde kolayca ulaşılır olması nedeniyle tercih edilmektedir. Çin, konutlarda su ısıtma amaçlı kullanım açısından dünyanın en önde gelen güneş enerjisi kullanıcısıdır. Bu teknolojinin yaygın kullanımına karşın şehirleşme ve sanayileşme enerjiye olan ihtiyacı sürekli körüklemektedir. Bu durum hem Çin hem dünyanın kalanı için büyük soru işaretleri getirmektedir.

Ekonomik reformlardan önce bile çevre duyarlılığı olmaksızın gelişimini sürdüren Çin, reform sonrası artan fabrika sayısı ve patlayan araba satışları yüzünden dünyayı kirletme potansiyelini katlamıştır. Demir-çelik ve otomotiv endüstrisi en fazla enerji tüketen sektörlerdir. Çimento ise üretiminde havaya en fazla CO<sub>2</sub> salan sanayi dalıdır. Çin'in bu üçlüye olan inancı ve bitmek bilmeyen iştahı, büyük şehirlerde insan sağlığını tehdit edecek kirlilik düzeyine neden olmaktadır. Çin'in en büyük 340 kentinde yapılan hava kalitesi analizi, hiçbirinin temiz hava kriterlerine uymadığını ortaya çıkarmıştır. Hatta, bu kentlerden 200'ünde kirlilik tehlikeli boyutlarda değerlendirilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), dünyanın en kirli 10 kentinden 7'sinin Çin sınırları içinde olduğunu belirtmektedir. Ülkede her yıl yaklaşık 400 bin insan hava kirliliği kaynaklı hastalıklardan hayatını kaybetmekte, toprakların %30'una asit yağmuru yağmaktadır. Sorun sadece Çin'i etkilemez. Araştırmalar Japonya ve Güney Kore'deki hava kirliliğinin %40'ının Çin kaynaklı olduğunu belirlemiştir. Asit yağmurlarından büyük zarar gören Japonya, çevre dostu projeler için Çin'e bugüne kadar toplam 3.1 milyar dolar kredi ve hibe sağlamıştır.

1998-2002 yıllarında kirliliğini sevindirici şekilde düşüren Çin, 2003'te elektrik ihtiyacının %15 artmasıyla tekrar kontrolden çıkmıştır. Endişe verici olan, Çin'in enerji ihtiyacını çevreyi en çok kirleten kaynak olan düşük kaliteli kömürden elde etmeye yoğunlaşmış olmasıdır. Bu da gezegenin eko-sistemi açısından ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Dünyada, kömürle çalışan elektrik santrallerinin yarısı Çin'de inşa edilmektedir. Çevreye duyarlı enerji teknolojilerini geliştiren dünya şirketleri, ürettikleri teknolojilerin Çinliler tarafından kopyalanmasından korktuğu sürece, Çin'in daha temiz enerjiye geçişi gecikecektir. Çin ürettiği kirliliği kontrol edemediğinden, ne kadar imkansız olsa da dünyanın kalanı sadece temiz enerji kullanırsa küresel bir denge kurulma şansı olabilir.

Bu bağlamda otomotiv sanayisi de devlet desteğiyle hayret verici şekilde ilerlemiştir. Hükümet otomotiv endüstrisinin çarkların dönmesinde en önemli role sahip olduğunu düşündüğünden bu sektörü teşvik etmektedir. Hatta şehir merkezlerinde, birçok sokak bisikletlere yasaklanarak sadece otomobil trafiğine tahsis edilecek kadar ileri gidilmektedir. Şehirler otomobil almaya gücü yetecek büyük bir orta sınıf yaratmıştır. 2004 yılında günde 14 bin araç trafiğe katılmıştır. 10 yıl içinde bu rakamın yılda 8 milyon yeni araca ulaşması beklenmektedir. %9'luk ulusal büyüme nedeniyle mevcut tüketime ek olarak her gün 1 milyon varil daha petrole ihtiyaç duyulmaktadır. Otomobillerin yanı sıra, elektrik üretmek için petrol yakan tesislerin de artması dünya petrol fiyatlarını Çinlilerin ihtiyacı tarafından belirleneceği kanısını güçlendirmektedir. Merkezi hükümet, çevre kirliliğini önlemek için daha yüksek standartlar getirme vaadinde bulunsa bile, bu uygulamalar yerel yönetimlerin takipçiliğine ve inisiyatifine bağlıdır.

Çin'de araba kullanımındaki artış bu hızla devam ederse 20 yıl içinde motorlu taşıt kaynaklı hava kirliliğinde ABD'ye ulaşmış olacaktır. Otomobil satışlarındaki patlama doğal olarak yol altyapısının geliştirilmesini de zorunlu kılmıştır. Bu alanda büyük bir pazar oluşmuştur. Yapılan otoyollar devlete ait olmakla birlikte yap-işlet-devret modeliyle özel sektöre ihale edilmekte ve kar amaçlı işletilmektedir. Örneğin Zhejiang ili yerel yönetimi, bu konuda ilginç bir uygulamayla, devletten alamadığı mali desteği Hong Kong borsasından elde ettiği karla sağlamış ve her otoyolu kendi maliyetini karşılayan birer şirket gibi düzenlemiştir. Bu durum dünyanın farklı yerlerinden yeni yatırımları bölgeye çekmektedir. Halkın cebinden bir kuruş çıkmadan böylesine bir altyapı kurulmuş ve bu sayede yerel yönetim 30 milyar dolar gelir elde etmiştir.

İlk olarak yol yapımı için kullanılan bu model, günümüzde her türlü kamu hizmeti için uygulanır hale gelmiştir. Merkezi hükümet, büyük şehirlere modern atık su arıtma ve içme suyu tedarik tesisleri kurma zorunluluğu getirmektedir. Yüzlerce arıtma tesisi planlama aşamasında olmasına rağmen halen Çinlilerin sadece %15'i musluk suyu içebilmektedir. Projelere finansman sağlamak için bazı yerel yönetimler su kaynaklarını da özelleştirmektedir. Sistem temelde herkesin kullandığı kadar ödediği etkin hizmet ağıları yaratmaktadır. Bu sayede tasarrufa daha istekli bir toplum oluşmaktadır. Öte yandan Amerika'da, otoyolların genelde ücretsiz olması ve suyun sübvansiyonla çok ucuza temin edilmesi aşırı tüketimi körüklemektedir. Eğer bir ekonominin daha önemsiz varlıkları yeniden kurularak veya taşınarak yurtdışında üretilebiliyorsa ülkeleri birbirinden ayıran kriter taşınmazları olacaktır. Yol, su, elektrik, belediye hizmetleri gibi eski moda kamu malları, uzman mühendisler, telekomünikasyon ve patent hakları kadar önemli hale gelecektir.

Yol ve diğer altyapı çalışmalarının hızlı şekilde özelleştirilmesi Çin'in bu denli çabuk büyümesinin anlaşılmasına açılan bir kapıdır. Herhangi bir kentte bir inşaatın yapılmasının ardındaki nedenlerden biri üstünde bulunduğu toprak parçasının devlete sürekli olarak para kazandırmasıdır. Genel anlamda Çin'in gelişimi ve yarattığı kirlilik bu ulusun zenginliği, komünistlerin özel mülkiyetten kurtarmak için milyonlarca insan feda ettiği "toprak"tan başka bir şey değildir.

## BÖLÜM 5

### KARLI BİR PAZARLAMA YÖNTEMİ: MAO

Şangay'da, doğanın şehrin içinde var olmayı sürdürebildiği yegane yerlerden biri evcil hayvan pazarıdır. Günün her saati yoğun olan bu bölgede bambu filizlerinden cins kuşlara kadar çeşit çeşit evcil hayvan ve bitki satılmaktadır. Komünist devirde evcil hayvan beslemek yasakken günümüz Çin'inde bir statü sembolü, zenginliğin göstergesidir. Eskiden yasak olan birçok şey günümüzde fazlasıyla popüler hale gelmiş ve bu durum köyden gelen birçok göçmen için istihdam sağlamıştır. Buradaki dükkan sahipleri özel işletme izni çıktığında cesur davranan ilk girişimcilerdendir, seyyar satıcılar ise köyden yeni gelmiş hayata tutunmaya çalışan yoksullardır. Evcil hayvan yemi olarak solucan satan sıska köylü kadınlar, yeni GM Otomobil fabrikası kadar itibar görmese de, ilk harekete geçen ve sadece Çin'i değil tüm dünyayı değiştirenin esasında kırsal nüfus olduğunu hatırlatır. Reformdan önce solucan satarak para kazanmak olanak dışıydı. Bu tarzda bir faaliyet komünist ideolojinin doğa, iş ve sosyal sınıf hakkındaki görüşlerine tamamen aykırıydı. Mao'ya göre doğa fethedilmeli, halkı devlete hizmet etmeli ve lüks sınıfı teşvik eden herhangi bir iş alanı varolmamalıydı.

İdeolojinin baskısı altındaki işgücüyle ilerleyen ve Çin'i yeniden şekillendiren dev kamu projelerini duyanınız vardır. Pek bilinmeyen başka bir seferberlik doğal hayatı kontrol altına almak için uygulanan en acayip ve vahşi yöntemlerdir. 1955-1965 yılları arasında uygulanan "Dört Zararlı'nın İmhası" projesi ülkedeki tüm fare, sinek, sivrisinek ve serçeleri ortadan kaldırmak üzere tasarlanmıştı. İlkokul öğrencilerinden oluşturulan bir ekiple birlikte tüm halk, bu canlılara karşı organize bir temizlik kampanyasına yönlendirilmişti. Kuş yuvaları ve yumurtalar tek tek bulunup ezilmiş, tencere tavalara sürekli vuran ekiplerle kuşlar korkudan ve sürekli uçmanın getirdiği yorgunluktan telef olmuştur. Bu dönemde sadece serçeler değil neredeyse tüm kuş nüfusu yok olmuştur. Kuşların yokluğu çekirge ve diğer tarla zararlıları nüfusunda patlama yaratmış, aşırı ilaçlama nedeniyle toprak zehirlenmiştir. Tüm bunlar, tarımsal üretimin 1960'larda çökmesine neden olmuştur. 30 milyon insanın açlıktan ölmesiyle sonuçlanan bu kampanya insan eliyle yapılmış en büyük felaket olarak tarihe geçmiştir. Komünist yönetimin ilk yılları kırsal kesime önemli gelişmeler sağlamış olmasına rağmen, Büyük Atılımla birlikte endüstriyel hedefler ağır basmış ve ciddi hatalar yapılmıştır. Mao'nun çelik üretiminde İngiltere'yi geçme hırısı tüm çiftçilerin ellerindeki her türlü metal araç ve gereci eritip devlete teslim etmelerini zorunlu kılmıştır. Kalitesiz metal yığınları devletin işine yaramadığı gibi aletlerinden yoksun kalan çiftçiler aç kalmıştır.

Komünist dönemde neredeyse yok olan başka bir şey yemek kültürüdür. Sadece devletin izin verdiği mahsuller üretiliyor ve gıda devlet tarafından dağıtılıyordu. Restoranlar bile devlet tarafından işletiliyordu ancak yemekler daima kalitesizdi. Ekonomik liberalleşme başladıktan çok sonra bile dışarıda yemek yemeye mecbur olanlar ve turistler için tek seçenek bu devlet lokantalarıydı. Piyasayı serbestleştiren reformların ardından ilk atılımlar, sistemde yer edinememiş kaybedecek bir şeyi olmayanlardan geldi. Bu tür insanların yemek sattığı seyyar tezgahlar kısa sürede sokakları doldurdu. 1949'dan sonra başlayan kıtlık dönemi düşünülünce bugün Çin'de var olan zengin yemek kültürü hayret vericidir. Solucan satıcıları gibi seyyar yemek satıcıları da kırsalda başlayan değişimi en iyi şekilde temsil eder. Artık Çinli köylülerin hareket edebilme, kendi fırsatlarını yaratabilme ve bir süre öncesine kadar yasak olan zevkleri tattıracak mal ve hizmetleri satabilme kabiliyetine eriştiklerini ispatlar.

Son yıllarda ise, Çin'in şehirlerinde mantar gibi çoğalan restoranlar kaliteli yemek ve hizmet sunmaktadır. Hatta iştahın da küreselleşmesine hizmet eden Çin mutfağı tüm dünyaya yayılmış ve belki de milyonlarca insan tarafından kozmopolit şehirlerde en çok tüketilen yemek çeşidine dönüşmüştür. Çin'de neredeyse her yemek Mao'nun en sevdiği yemek olarak pazarlanmaktadır. Yaşattığı tüm sıkıntılara rağmen Mao, Çinliler için hala en popüler ikondur. Satış yöntemi olarak Mao'nun ismi veya yüzü sıklıkla kullanılmaktadır. Aynı durum bir zamanlar komünist manifesto olarak yayınlanan *Küçük Kırmızı Kitap* için de geçerlidir. Eski yayınlar veya yeni basımları, hem turistlerin hem de Çinliler için nostaljik, "kitsch" bir nesne olarak yoğun ilgi görmekte ve çok satmaktadır. Herhangi bir ürün Mao'nun imajını veya ismini kullanarak reklam yapabilir. Günümüzde Mao'nun serbest pazarda hiçbir politik anlamı yoktur ve Çin'de Mao; bir tas çorba satmak için kullanılan bir figürden başka pek bir şey ifade etmemektedir. Satışları arttıracak her yol mübahtır. Mao'nun bile piyasada bir ürüne dönüştürülmesi Çinlilerin geçmişi sırtlarında bir yük olarak görmediklerinin göstergesidir. Çünkü Çin'de iş her zaman iştir. Ve geçmiş her zaman geçmiştir.

Ekonomik gelişme Çin tarihinin önüne geçmiş bulunmaktadır. Çin yöneticilerini endişelendiren bunun ne kadar daha devam edeceğidir. 1989'da Tiananmen Meydanında sistem karşıtı öğrenci protestolarında yaşanan kanlı olayları halka unutturmak kolay değildir. Hong Konglular anakarada yaşayan Çinlilere oranla bu konuda daha hassas davranmakta ve sorumluları yüzleşmeye zorlamaktadır. Yöneticiler ise bunu bir tehdit olarak gördüklerinden bölgesel ekonomik gelişimlere katkı sağlayarak durumun önüne geçmeyi ummaktadır.

Çinlilerin en büyük avantajı geçmişte yaşananlar ne denli acı olursa olsun geleceğe odaklanmalarıdır. Bir zamanlar kendilerini veya ailelerini aşağılayan şahıslar veya ailelerle hiçbir şey olmamışçasına, iş yapmayı ve toplum içinde beraber yaşamayı becerebilmektedirler. Hatta, eski zamanlarda Çin geleneğinde yoğun şekilde görülen kan davaları bile Kültürel Devrimin etkisiyle geçmişe gömülmüştür. Birkaç kuşaktır, başta kan davaları olmak üzere, gelişmeye engel olarak görülen her şeyin unutulması tercih edilmiştir. Geçmişte başarılar kadar başarısızlıklar da yaşanır. Fakat Çinliler ne olursa olsun umutla yollarına devam ederler.

Aslında onların istediği 20. yüzyıldan koparak kaybettikleri zamanı geri kazanmanın yanında, kendilerini zorlayacak hesaplaşmaları ve suçlamaları bir yana bırakmaktır. Çinliler tarihlerini, politik söylemler veya ayrımcılık yaratacak şekilde kullanmak yerine, yemekten sanata kültürel hayatlarını zenginleştirmek için kullanır. Çoğu genç kasıtlı olarak, toplumun diğer bireyleriyle sorun çıkarabilecek soyağaçlarını detaylı olarak öğrenmemektedir. Bu sayede geçmiş gazezlerden arınmış olarak geleceğin toplumunu yaratma çabasına hevesle dahil olabilmektedir. Aslında günümüzde modern dünyayı bölen ve buna devam eden, geçmişten gelen unutulmamış gazezlerdir. Ve Çin kendine özgü yöntemleriyle bir 20-30 yıl daha, kendisini raydan çıkarma potansiyeli olan geçmişini bugününe karıştırmadan devam ettiği takdirde, şiddet dolu ulusal mirasını bir kenara itmiş olacaktır. İnsanlık tarihinde ilerleme adına bundan daha sağlıklı bir tepki olamaz.

## BÖLÜM 6

### ÇİN MERCEK ALTINDA

Bir zamanlar Çin, dünyanın ucunda tuhaf bir ülke olarak görülmekteydi. 60-70'li yıllarda ise komünist Çin Amerikan rüyasına karşı bir tehdit olarak görüldü ama çok uzakta olması durumun ciddiye alınmasına engelledi. 19. yüzyıla bakacak olursak Çin, Amerikalılar için ipek, porselen ve çay ticaretinden ibaretti. Ancak şu anda Çin, Amerika'da en fazla istihdamı sağlayan sektör olan tarımı etkileyen başlıca etkenlerden biri olarak karşımızda.

Çin'de gelişimin ilk aşaması, halkın komünist sistemin sağladığı yiyecekten daha fazlasına olan isteğini karşılamak üzere çiftçiler tarafından başlatılan reformlarla gerçekleşmiştir. Şu anki koşullar, yeni zengin Çinlilerin sofralarını donatma arzularının, dünya çiftçilerine gittikçe büyüyen Çin pazarını tatmin etme fırsatı sağlayacağını düşündürmektedir. Çinliler gelirleri yükseldikçe sofralarının vazgeçilmezi pirincin yanı sıra daha çok protein içeren gıdalara yönelmektedir. Bu ihtiyaç Amerikan tarım ürünlerinin Çin'e ihraç edilmesini sağlamaktadır. İlginçtir ki; günümüzde Çin'e ihraç edilen mısır üretiminin çoğu Amerikan tarlalarından sağlanmaktadır. Ayrıca Çin'de yoğun şekilde yaşanan köyden kente göç, bir zamanlar çiftçi olanların bir anda alıcı konumuna geçmesine neden olmaktadır ki; bu da Çin'e ihracat yapan Amerikan çiftçilerinin işine gelmektedir. Diğer yandan Çin'de sanayileşme ve kentleşmeyle nedeniyle tarım arazileri kaybedilmektedir. Çin'de 1990 ortalarından bu yana 17 milyon hektar tarımsal alan yok olmuştur. 2004 yılına gelindiğinde ise Çin, tarihinde ilk defa tahıl ithalatçısı durumuna düşmüştür. Kalabalık nüfusu göze alındığında Çin'in tarımsal üretimdeki kaybı, dünyanın diğer ülkelerinde yapılan tarım açısından kazanç olarak algılanabilir. Dünya Bankasına göre ülkenin 2020 itibarıyla gıda ithalatı, şimdiki orana kat kat artacaktır.

2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) katılmasıyla tarımsal açıdan Çin'in büyük bir pazar olacağını hayal eden Amerikalılar hiç beklemedikleri sorunlarla karşılaşmışlardır. Çin'e ihracat yapmayı hedefleyen Amerikalı çiftçiler ithalat sınırlamaları, ürünlerin kalitesiyle ilgili iftiralar gibi ansızın ortaya çıkan sebepler yüzünden önlerini göremediklerinden ne kadar üretim yapacaklarını kestirememektedir. Çin hükümetinin diğer ülkelere uyguladığı ticari engeller, Çin çiftçisini iyi zamanlarda destekleyip kötü zamanlarda korumak üzerine temellendirilmiştir. Amerikan çiftliklerinin ortalama 469 hektar olmasına karşın Çinli bir çiftçiye düşen ortalama tarım arazisi sadece 1.2 hektardır. Çin hükümeti tabi ki bunun farkındadır. Öte yandan, DTÖ'ye üye oluşundan beri Çinin tarımsal ürün ihracatı ithalatının dört katına ulaşmış ve Amerikalıların Çinlilere satmayı planladığı temel tarım ürünlerini ihraç eder duruma gelmiştir. Herhangi bir anlaşmanın ilk yılları durumu net olarak açıklamaya yeterli olmasa da, Amerika ile Çin arasındaki tarımsal ticaret evrim geçirmektedir. Amerikan çiftçilerinin umutlarının sürmesine rağmen, Brezilyadaki sol görüşlü hükümet, Çin'le yakın ilişkilere girerek Amerikalıların ihraç etmeyi düşündüğü tarım ürünlerini Çin'e satmayı hedeflemektedir. Brezilya'nın Çin'e yaptığı tarımsal ihracat 2003 yılında üç kat artarak 1.2 milyar dolara ulaşmıştır, ticaret hacminin katlanması beklenmektedir. Çin'in gelişimi diğer Asya ülkelerini de etkiledikçe dünya çiftçileri doyurulması gereken daha büyük pazarlar bulacaktır. Şu ana kadar Çin'in kaynaklara olan iştahı güney Asya'daki komşularının faydasına olmuştur ancak bu durumun sürekliliği, Tayland ve Malezya gibi ülkeleri tamamen sanayiden uzaklaştırarak ciddi ekonomik sıkıntılara sokma potansiyeline sahiptir.

Dünya ticareti, siyasi çıkarlar ve tarımsal kayıplar yetmezmiş gibi Çin bankalarının mali durumu da Amerikan çiftçilerini etkiler hale gelmiştir. Mali sıkıntıya giren birçok şirket sipariş ettiği malları satın alamamış, mallar limanlarda heba olmuş bu yüzden soya fasulyesi gibi birçok ürünün değeri borsalarda %5'ten fazla düşüş göstermiştir. Yine de uzun vadede

Amerikan çiftçileri, Amerikan imalat sanayinin Çin'e kaymasından karlı çıkabilir. Bir yandan Çin'in tarımsal ürün ihtiyacı artarken diğer yandan Çin ekonomisinin güçlü küresel etkileri Amerikan çiftçisine işini daha rahat yürütme imkanı tanıma potansiyeline sahiptir. ABD Çin arasındaki ticaret hacmi Amerika'daki faiz oranlarını düşürmekte, tarım arazi fiyatlarını yükseltmekte ve çiftçinin kredi alma şansını arttırmaktadır. Hesap nasıl yapılırsa yapılsın Çin, Amerikan çiftçisinin geleceğini şekillendirmektedir.

### **Çin'le Başa Çıkabilmek**

Çin'le rekabet ABD'deki fabrikaların ayakta kalabilmek için çok farklı stratejiler uygulamasına neden olmuştur. Örneğin madencilikte kullanılan ağır makina parçaları üreten Excel Foundry Machine firması karlılığını sürdürebilmek için üretim kapasitesinin %20'sini Çin'e taşımıştır. Yakın zamanda bu oranın artacağını öngörmektedir. Makina parçalarının, Çin'deki imalathanelerde kolayca ve daha ucuza üretilmesi Amerika'daki kalifiye teknik işgücünün Araştırma-Geliştirme faaliyetlerine odaklanmasına ve sadece katma değeri yüksek ürünlerin imalatına yoğunlaşmasına imkan tanımıştır. Değişime en iyi kimin ayak uydurduğunu zaman gösterecektir.

Çin'in maden ve hammaddelere olan bitmeyen talebi, madencilik sektöründe çalışacak kalifiye eleman ihtiyacını dünya genelinde arttırmıştır. Fakat Amerika ve diğer sanayileşmiş ülkelerde basit imalat sektörünü kariyer olarak görmeyenler çoğunluktadır ve şirketler bu konularda deneyimli personel bulmakta zorlanmaktadır. Çin'de ise durum her sektörde tam tersidir. Hem her işte çalışacak niteliksiz eleman hem de iyi eğitim görmüş teknik personel bulmak çok kolaydır. Çin'de meslek okulları mezunları hemen iş bulmakta ve böylece bir şirket kuruluşundan birkaç yıl sonra dünyada sektör devi haline dönüşebilmektedir. Bunun ötesinde Çin hükümetinin verdiği teşvikler, devlet bankalarından alınan ve çoğu zaman geri ödenmeyen krediler Amerikalı sanayicilerin asla sahip olamayacakları avantajlardır. Tüm bunların yanında, Amerika'nın Çin'e uyguladığı tekstil kotalarının kalkmasıyla Çin imalatı tekstil ürünlerinin piyasayı işgal etmesi duruma başka bir boyut kazandıracaktır.

Çin'in ucuz imalat merkezi haline gelmesi bir zamanların sanayi devi Chicago'yu bile altetmiştir. İmalathanelerin kapanması onlara hizmet veren diğer şirketleri de etkilemiş, dolayısıyla on binlerce kişi işsiz kalmıştır. Dahası Meksika sayısız imalat işini Çin'e kaptırmış ve bu işsiz kalan Meksikalıların ABD'ye akın etmesine neden olmuştur. 1994 yılında imzalanan NAFTA anlaşmasını takiben tüm imalatın Meksika'ya kayacağını zannederek korkanlar, şimdi hem Amerikan hem Meksika imalat sektörlerinin risk altında olduğunu farkına varmıştır. Veriler ortadadır: Meksika Çalışma Bakanlığına göre ülkenin imalat işçi gelirleri 1993 yılı gelirlerinden bile düşüktür. ABD Ticaret Müsteşarlığına göre 2002-2003 yılları arasında Meksika'nın önde gelen 20 sektöründen 13'ü Çin'e pazar payı kaptırmıştır.

Meksika ve Amerika Çin'in ekonomik gelişmesi karşısında bu denli kaygılı olduğu halde, Avustralya bu konuda en az Çin kadar heyecanlanmaktadır. Çünkü Çin'in en önemli hammadde sağlayıcısı Avustralya'dır. Hammadde ve enerji konularında sayısız anlaşmalar imzalanmaktadır. İki ülke arasındaki iş hacmi milyarlarca dolardır. Avustralya halkı ve basını tarafından ülkeyi ziyaret eden Çin başkanı Hu Jintao ne denli coşkuyla karşılandıysa Amerikan başkanı George Bush'un ziyareti de o denli ilgisizlikle izlenmiştir.

Çin'e karşı mücadele için Çin'le birlikte çalışmayı seçen başka bir Amerikan şirketi, bu sayede dünyanın en büyük şirketi haline gelen perakende devi Wal-Mart'tır. Kuruluşunda Amerikan Malı satın alınmasını teşvik eden pazarlama stratejisiyle yola çıkan Wal-Mart'ta

1995'te malların sadece %6'sı yurtdışından ithal edilirken; günümüzde ithal malların oranı %50-85 arasında değişmektedir. 2003 yılında 260 milyar dolarlık satış yapan mağazalar zincirinde günde 14 milyon kişi alışveriş yapmaktadır. Müşterilerine piyasadaki en ucuz ürünleri sunma amacıyla benimsediği stratejiler arasında, çalışanlarına düşük ücretle uzun saatler mesai yaptırmak bulunmaktadır. 1.4 milyon çalışanıyla Wal-Mart'ın ekonomik gücü, Çin'in bir imalat devine dönüşmesiyle çok yakından alakalıdır. Şu anda, Çin'in Amerika'ya ihraç ettiği ürünlerin %13'ü Wal-Mart raflarında bulunmaktadır. Daima en ucuzu bulabilmek için Wal-Mart, dünyanın teknolojik olarak en gelişmiş ve kapsamlı sistemini kurmuş, malların takibi için uzaya uydular yerleştirmiş ve Çin'de her gün yeni anlaşmalar peşinde olan 560 kişilik özel bir ekip istihdam etmiştir. Wal-Mart o kadar güçlüdür ki, şirketleri çalışma düzenlerini değiştirmek zorunda bırakarak fiyatları belirleme ayrıcalığına sahiptir. Dünyada hiçbir şirket Çin'in potansiyelini daha iyi değerlendirememiş ve dünya çapında imalatçıların Çin'e taşınmasında bu kadar etkili olmamıştır. Wal-Mart düşük maliyetli üretim dayatması nedeniyle tedarikçilerinin %80'inden fazlası ya Çin'e taşınmış ya da rekabete dayanamayıp kapanmıştır. Amerika'daki imalatçılar ise Çin'deki rakiplerinin işgücüne ayırdığının kat kat fazlasını çalışanlarının maaşlarına yatırmaktadır. Dolayısıyla ne yaparlarsa yapsınlar Çin'in becerdiğinden daha düşük maliyetle imalat yapmalarına olanak yoktur.

### **Almanya ve Çin**

Almanya'da pek çok imalathane Çin'in ekonomik atılımı yüzünden kepenk indirdiği halde Almanlar, Çin'le olan ekonomik ilişkilerini genel olarak olumlu kabul etmektedir. ABD ve Çin arasında giderek Çin'in lehine ilerleyen tek taraflı ticari ilişkinin aksine, Almanya ve Çin arasındaki ticaret hacmi eşitliğini şimdilik korumaktadır. Bunda en önemli etken, Almanya'nın, Çin'in binlerce fabrikasında işlemekte olan makinaları üretmesidir. Çinlilerin mekanik aletlere, kalıplara ve bilgisayar destekli üretim bantlarına olan ihtiyacını, Alman firmaları karşılamaktadır. Çinlilerle iş yaparken Almanlar işin kendisine odaklanarak politika, insan hakları, Tibet, Tayvan gibi güncel konuları tartışmayı ABD'ye bırakır. Sanayi makinalarına olan talep Avrupa genelinde küçülmesine rağmen, Çin pazarı Almanlara büyümeyi sürdürecektir satış yapmaya olanak tanır. Başka bir deyişle, Almanya'nın II.Dünya Savaşı sonrasında yakaladığı devinimi sürekli kılmasına Çin'le ticari ilişkisi yardımcı olmuş ve olmaktadır.

Çin'e ilk giden Alman şirketlerden biri Volkswagen'dir. Ülkenin önde gelen otomobil üreticisi, yıllarca pazarın %50'sine hakim olmuştur. Günümüzde pazar payı %30 olduğu halde, Çin otomobil pazarının büyümesi, Volkswagen'in başarısını devam ettirmesini sağlamaktadır. Alman yaklaşımının tabii ki riskleri bulunmaktadır. Alman makinaları Çin pazarına girdikçe beraberinde Alman mühendis ve eğitmenleri getirmekte ve böylelikle Çinli müşterilere eğitim programları sağlanmaktadır. Bu sayede Çin ürünlerinin kalitesi çok hızlı şekilde artmıştır. Ürettikleri ürünler Almanlarınki kadar kaliteli olan Çinliler, hammaddeye Almanlar kadar para vermesine rağmen, işgücü ücretlerinin düşüklüğü Çinlilere daima avantaj sağlamaktadır. Almanlar, dünyanın her yerinde olduğu gibi işgücünü ve kaynaklarını Çin'le rekabet edebilmek için daha iyi kullanmak ve daha çok çalışmak durumundadır. Alman işadamlarının vizyonu herhangi bir politik çözümden daha ileri görüşlüdür. Birçok Alman şirketi Çin'e kadar gitmese bile üretimlerini işgücünün ucuz olduğu Doğu Avrupa'ya kaydırmaya başlamıştır. Araştırmalar küçük ve orta ölçekli şirketlerin bile üretim maliyetlerini düşürmek için diğer ülkelere taşınmayı düşündüğünü göstermektedir. Değişimin getirdiği baskı, ülke içinde yıllardır uygulanan işçi ve çalışma haklarını bile etkiler hale gelmiştir. Alman işçiler, bağlı oldukları şirketlerin imalatını Çin'e veya başka bir ülkeye taşıması

tehditleri üzerine daha uzun saatler çalışmaya razı olmuş ve daha az tatil yapmak zorunda kalmıştır.

## **Japonya ve Çin**

Almanlara benzer şekilde Japonlar da Çinli şirketlere Japon malı endüstriyel ekipmanlar satmaktadır. Günümüzde Çin, Japonya'nın imal ettiği her şeyi düşük maliyetle imal edebilmekte ve daha ucuza satabilmektedir. Japon üretiminin giderek Çin'e kayması, bugün Çin'le Japonya'nın birbiri için önde gelen ticaret ortaklarına dönüşmesine neden olmuştur ve Amerika-Japonya arasındaki ilişkinin önüne geçmiştir. Çinlilerin Japonlara sattığı malların çoğu, Japon şirketlerinin kendi iç pazarları için tasarladığı ürünlerdir. Üretimin Japonya dışına kaymasının başka bir nedeni demografik durumdur. Japonya adasında nüfus hızla azalmakta ve yaşlanmaktadır. Japon şirketleri, Çin'de fabrika açarak büyüyen Çin pazarına daha iyi hizmet edebileceklerini anlamışlardır. Hatta daha ileri giderek gelecekteki başarılarını Çin'e endekslemişlerdir. Başka ülkelerin de Çin'e benzer umutlar bağlaması şaşırtıcı değildir. Çünkü Çin'in büyümesi tüm dünyayı etkilemekte ve küresel pazarda en büyük payı oluşturmaktadır.

Japonlar Avrupalılar gibi, kendi pazarlarının durgunluğunu Çin'in büyümesiyle telafi etmek amacındadır. Japonya'nın önde gelen makina ve elektronik üreticileri Çin'de devasa fabrikalar açarak Çinlilerin çorap, ayakkabı ve tekstilde elde ettikleri başarıyı tekrarlamayı hedeflemektedir. Son yıllarda Japonların Çin'de yaptığı yatırımların üçte biri elektronik makina üreten tesislerin kurulumuna harcanmıştır. Çin taşıt pazarında büyük planları olan Japonların bütçesinde otomotiv fabrikaları yatırımları giderek artmaktadır.

Ancak iki ülkenin birbirine olan ekonomik bağımlılığı oldukça hassas bir konudur. Küresel ekonominin acı sonuçlarından biri, taraflar arasında yakınlaşmanın artmasıyla korku, nefret, kin ve milliyetçilik duygularının da artmasıdır. Çinlilerin 19. ve 20.yüzyıllarda maruz kaldığı Japon şiddeti, belleklerden silinmemiştir. Basitçe ifade etmek gerekirse Çinliler Japonlardan nefret eder. Birçok Çinli, Amerika hakkında olumsuz düşüncelere sahip olsa bile; konu Japonlar olduğunda, herhangi bir Çinlinin bir Japonla arkadaşlığı toplum tarafından imkansız olarak kabul edilmektedir. Çince "şeytan" sözcüğü aynı zamanda Japon anlamına gelir. İki toplum arasında bu kadar nefret varken herhangi bir konuda anlaşması üstüne birlikte iş yapabilmesi hayret vericidir. Tüm bunlara rağmen Çin, Japon ekonomisinin hızlı sanayileşmesi ve modernleşmedeki başarısını takdir etmeyi bilir. Çinli akademisyenler ve maliye bakanları Japonya'nın büyük bankaları ve uluslararası şirketlerinin yatırım gücünün farkındadır. Dolayısıyla Çinliler fırsatları değerlendirmekte ve Japonya'nın Çin'deki en büyük rakibi Almanya'yı da oyuna dahil ederek durumdan karlı çıkmaktadır. Japonların Çin hükümetinden aldığı önemli ihaleler ve teşvikler, Çin'in tarihte yaşananları gözardı ederek ekonomik değişime ne denli odaklandığının kanıtıdır.



## BÖLÜM 7

### ÇİN FİYATI: Mümkün olan En ucuz Fiyat

İş dünyası için, *Çin fiyatı* uzun süredir 'mümkün olan en ucuz fiyat' anlamına gelmektedir. Şirketlerin herhangi bir faaliyetini Çin'e taşımasının maliyetlerde kayda değer bir düşüş sağladığı günümüzde ortak kanı haline gelmiştir. Kalifiye işgücü ve ekipman sayesinde üretim ucuz olduğu kadar, çoğunlukla kalitelidir. Çinlilerin ateşlediği en ucuz fiyat politikası dünyanın her yerinde imalat alışkanlıklarını değiştirmekte dolayısıyla tüm insanları etkilemektedir. Çin'in büyüyen gücü, dünyadaki imalat işlerini kayba uğratmakta ve fabrikaları içten içe kemirmektedir. Yapılan araştırmalara göre 2000 yılından itibaren başlayan üç yıllık gerileme sonucunda, Amerika'da altı aydan uzun süredir işsiz kalan insan sayısı ikiye katlanmıştır. Amerikalı birçok yetkili, Çin rekabetini takıntı haline getirmiş ve ülkenin düşük maliyetle çalışan fabrikalarıyla nasıl başa çıkılacağı hakkında sayısız rapor hazırlamıştır. Başta çoğunlukla geri ödenmeyen banka kredileri, devlet hibeleri olmak üzere Çin'in pek çok avantajı vardır. Amerika'ya her sene 6 milyar dolarlık kaçak mal sokan Çin, sadece bu faaliyetiyle Amerika'da 300 fabrikanın kapanmasına neden olacak kapasitededir. Bazen kapanan fabrikalar son kazançlarını, ellerindeki makinaları kapanmalarına neden olan rakiplerine satarak sağlamaktadır. Açık arttırmayla satılan bu kullanılmış aletlerin en büyük alıcıları Çin, Hindistan ve Meksika'dır. 2004 Davos zirvesinde konuşan Çin Merkez Bankası Başkanı *"Amerika kendine yeni bir yer edinmek zorunda. İmalat kaybedildi, hizmet sektörü de yok olmak üzere. ABD daha gelişmiş üretime yoğunlaşmalıdır"* diyerek Amerika'ya nasihat vermiştir. Bu açıklama karamsar görünse bile doğruluk payı kabul edilmelidir. Çünkü, imalat ve hizmet sektöründeki iş olanaklarının göçü genellikle birbirine bağlıdır. Ancak Başkanın kaçırdığı nokta; Amerikan imalat sektörü tamamen yok olduğunda tavsiye edilen gelişmiş ürünlerin imalatını sağlayacak endüstriyel uzmanlık ve altyapısının da kaybedilecek olmasıdır. Görünen odur ki; Amerikan fabrika işçisinin geleceği parlak değildir. 2003 yılında yapılan bir araştırma, imalatlarını başka ülkelere kaydıran işletmeler nedeniyle ortaya çıkacak işgücü kaybının 2005'te 830 bin, 2015'te ise 3.3 milyona ulaşması tahmin edilmektedir. On yıl içinde 14 milyon hizmet sektörü işinin Amerika dışına kayacağı öngörülmektedir, bu sayı toplam Amerikan işgücünün %10'una denk gelir.

Veriler parlak görünmese de Amerika'da bugünkü imalat sanayi hala güçlüdür ve aslında dolar bazında Çin ekonomisinin tamamına eşdeğerdir. İmalat iş olanaklarının sayısı gün geçtikçe azalırken, Amerikan imalatçılarının ürettiği ürünlerin sayısında büyük artış izlenmiştir. Büyümeyi sürdürebilmenin temelinde imalat verimliliğindeki gelişme yatar. Amerikan imalatçıları verimlilikte o denli ilerlemiştir ki; günümüzde ABD, saat başına kazanılan para ve işçi başına düşen ücret bazında dünya lideridir. Bu gelişmeden fazlasıyla yararlananlar, 30 yıl öncesine kadar var olmayan elektronik ve ulaşım ekipmanları üretim sektöründeki Amerikan firmaları olmuştur. Yine de büyük endüstrilerin ve güçlü imalatçıların birkaç sene içinde ortaya çıkması ve birçok endüstrisinin bundan daha kısa sürede üretimini başka ülkelere taşımasının mümkün olduğu bir dünyada hiçbir ülkenin endüstriyel gücü Çin rekabetine başışık değildir.

Çin, ucuz işgücü ve gelişmiş teknolojiye giderek daha kolay ulaşması sayesinde, elindeki kozları fazlasıyla güçlendirmiştir. Dünya küçüldükçe ulusal endüstriler önemini kaybetmektedir. Geçmiş, hiçbir şekilde geleceğin garantisi değildir; geleceği şekillendirecek olan Çin'in imalat gücüdür. Çin'in coğrafi ve demografik boyutları ucuz maliyetli imalata zemin yaratmakla kalmaz, aynı zamanda bunu zorunlu kılar. Giderek daha anlaşılır hale gelen bir diğer gerçek, Çin işletmelerinin ve tüketicilerinin kendileri için seçtikleri yolun Amerikan ekonomisinin nasıl işleyeceğini belirlemesidir. Ne yazık ki Amerika'nın Çin

ekonomik tehdidi hakkındaki politik tartışmaları bu dinamiği tamamen gözardı etmektedir. Ohio Üniversitesinden ekonomist Profesör Shenkar'ın şu sözleri durumu özetlemektedir: *“Önceleri toptan fiyat vardı, ardından perakende fiyat geldi. Şimdi ise tek gerçek fiyat Çin fiyatı.”*

Dünya imalatçılarının Çin fiyatı kadar düşük fiyatlarla ürün sunabilmesi Çin'in kendine özgü iş kültürü nedeniyle neredeyse imkansızdır. Rekabet edebilmek için ticaret yapan ülkenin kültürünü ve politik yapısını iyi kavramak gerekir. Ancak Çin'in karmaşık yapısı nedeniyle oyunun kurallarını anlamak kolay değildir. Öncelikle ülkenin kalabalık nüfusu, bilinen kuralları değiştirmektedir. Rakamlar, çok az kar edilse dahi başarıyı büyük yansıtmaktadır. Çin'in dünya çapında fiyatları düşürme gücüne en iyi örnek, son senelerde DVD oynatıcı pazarında görülmüştür. 1997'de piyasaya ilk çıktığında Amerika'da 1000 dolara satılan bu alet, Çinlilerin müdahalesiyle 30 dolara kadar düşmüştür. Dijital formatın kolayca kopyalanması, korsan filmlerin 1 doların altında satılması Çin iç pazarında DVD teknolojisinin fazlasıyla rağbet görmesine yol açmış; böylece Çin'deki üretim fazlası dünya pazarına aktarılmış; sonuçta fiyatlar inanılmaz derecede düşmüştür. Çinliler, DVD formatını üretirken, teknolojiyi geliştiren Philips - Sony - Toshiba şirketlerine telif hakkı ödemediği gibi, modellerine Mp3 çalar gibi birçok özellik ekleyerek bu şirketlerin modellerini hem fiyat hem teknolojik özellik anlamında geride bırakmıştır. Çinliler satılan alet başına 1 dolar kar etmesine rağmen, sürümden kazanmakta ve küresel tüketici elektronik piyasasında kalıcılığını kanıtlamaktadır. Üç yıl öncesine kadar hiçbir elektronik fuarında gözükmeyen Çinliler, şu anda dünya elektronik piyasasını peşinden sürüklemektedir.

## **BÖLÜM 8** **BİRİNCİLİĞE OYNAMAK**

### **Otomotiv Sektörü ve Yan Sanayi**

Çin'in geleceğin otomotiv devi olacağını başka bir göstergesi, binek aracı üreten 120'den fazla şirketin bulunmasıdır. Şimdiye kadar, dünyada hiçbir ülke böyle bir rakama ulaşamamıştır. Çin'de araba sahibi olmak o kadar önemlidir ki, alıcıların tek umursadığı arabaların görünümünden ziyade fiyatların uygunluğudur. Otomotiv pazarı giderek büyümektedir ancak üretim yapan şirketlerin geleceği hiçbir şekilde garanti altında değildir. Çin pazarı tartışmasız en vahşi rekabetin yaşandığı ortamdır. Son on yılda bu sektöre, yerli ve yabancı şirketler 12 milyar dolar yatırım yapmıştır. Önümüzdeki 15 sene içinde Çin'in dünyanın en büyük otomotiv pazarı olacağı öngörülmektedir. Otomotiv üretiminde, Çin, 2010 yılına kadar Almanya'yı, 2015 yılına kadar da Japonya'yı geride bırakacaktır. Çin'de araba alabilecek ekonomik güce sahip orta sınıf nüfusun yakında 100 milyonu aşacağı düşünülünce iç pazarda yaratacağı büyüme kaçınılmazdır. Potansiyeli 20 yıl evvel fark eden Volkswagen'i, General Motors, Ford, Honda, Toyota ve Nissan takip etmiştir. Birbiriyle yarışan birçok şirket, üretim kapasitesini arttırdıkça Çin otomotiv pazarında deflasyon baş göstermiştir. Çin'deki otomotiv piyasasının bir başka boyutu, büyük otomotiv firmalarına mal sağlayan yan sanayi şirketlerinin daha ucuz fiyatlar peşinde Çin'e kaymasıyla diğer ülkelerin ulusal sektörleri için tehdit oluşturmalarıdır. Yan sanayi şirketlerinin bir kısmı Doğu Avrupa ve Meksika'ya yönelirken çoğunluk, iç pazarının potansiyeli daha cazip geldiği için Çin'i tercih etmektedir. Çin 2004'de 5.6 milyar dolar, 2005'de ise 10 milyar dolarlık otomotiv yan sanayi parçası üretmiştir.

Dünya otomotiv endüstrisi için üretim merkezini Çin'e taşımak her zaman kazanç anlamına gelmemektedir. Çünkü yabancı şirketlerle ortaklık kuran Çinli şirketler, yabancı kaynaklı tüm teknolojiyi öğrenerek modellerin tıpatıp aynısını başka bir isimle piyasaya sunmaktadır. Çin hükümetinin yaptırımları ise otomotiv sektöründe birçok yabancı sermaye ortaklığını devletle işbirliği yapmak durumunda bırakmakta ve teknolojinin ortaklık eden Çinli şirketler tarafından diğer Çinli şirketlere sızdırılmasını yasal olarak mümkün kılmaktadır. Böylece dünya çapındaki otomotiv devleri Çin piyasasına gelince kendilerini tamamen kontrolleri dışında bir ortamda bulur. Çin hükümetinin yaptırımları karşısında çaresiz kalan yabancı şirketlerin atılımına ilk örnek Japon şirketi Honda'dan gelmiştir. Honda, üretilen tüm araçları ihraç edeceğine dair Çin devletine verdiği garanti karşılığında, devletle ortaklık kurmaksızın işleyebilecek ilk fabrikanın iznini almayı başarmıştır. İç pazardaki bu rekabet Çin'in otomotiv ihracatına başladığını görmezden gelmemize neden olmuştur. Çin markaları değil ama Çin'de yapılan küresel marka otomobiller dünyanın her tarafına ihraç edilmektedir. Ayrıca tüm dünyada olduğu gibi Çin'de otomobil üretimi fazlası bulunması Çinlilerin bir an önce bu otomobilleri ihraç etmek isteyeceklerine işaret eder. Sonuçta, Çin'deki yüksek talep tüm dünyada otomobil fiyatlarının düşmesine neden olmaktadır.

### **Telekomünikasyon**

Günün en ileri teknolojisiyle kurulan iletişim altyapısı sayesinde, Çin'in ücra köşelerinde cep telefonu ile konuşmak Amerika'da olduğundan çok daha kolaydır. 300 milyon cep telefonu kullanıcısıyla Çin, dünya iletişim pazarında en büyük paya sahiptir. Çin, diğer tüm pazarlar doygunluğa ulaşmışken, her sene 5 milyon yeni abone kapasitesiyle dünya cep telefonu üreticilerine büyüme fırsatı tanımaktadır. Piyasada 800'den fazla model vardır ve genç nüfus ortalama 8 ayda bir cep telefonu değiştirir. Yaklaşık 20 yıl evvel Motorola şirketi, Çin devlet

yetkilileriyle yaptığı efsaneleşmiş bir anlaşmayla bu pazarın temellerini atmıştır. Şirket, Çin'e teknoloji transfer etmenin, ciddi Çinli rakipler yaratacağını bildiği halde Çin pazarına erken girmenin en başarılı strateji olacağına karar vermiştir. Kimsenin önceden tahmin edemediği ise Çin pazarının bu kadar kalabalık hale geleceğiydi.

Şu anda Nokia ve Motorola pazar lideri konumundadır. Ancak dünyanın diğer üreticileri ve daha önemlisi bir gecede üreyen Çinli üreticilerle rekabet etmek giderek güçleşmektedir. Çin'de rekabet evreler halinde gerçekleşir. İlk başta yabancılar ürettiklerini Çinlilerden daha ucuza imal eder, ancak yerel üreticiler uluslararası şirketlere parça sağlamaya başlayınca kendi markalarını geliştirerek yabancı şirketlerden çok daha düşük maliyetlerle üretime geçecek duruma gelirler. Motorola ve diğer küresel markaların karşısındaki en büyük zorluk, Çin tedarikçilerinin her gün daha başarılı hale gelmesidir. Bugün Çin cep telefonu pazarının %40'ı Çinli markaların elindedir. Bazı markalar rekabete dayanamayıp piyasadan çekilse bile Motorola geri adım atmamakta kararlıdır. Hatta yatırımlarını arttırma kararı almıştır. Çünkü, gelişen Çin şirketlerinin uluslararası rekabetten uzak kaldıkları takdirde, kimsenin başa çıkamayacağı bir güce dönüşeceklerinin farkındadır.

### **Eğitim ve Araştırma-Geliştirme**

Bir şirket kalitesini sürekli yükseltirken fiyatlarını düşürmek isteyinceyse Çin'de bolca bulunan iyi eğitilmiş ve dinamik genç nüfusu istihdam etmelidir. Üretim yapmak için Çin'e gelen pek çok yabancı şirket burada karşılaştıkları kalifiye işgücü karşısında hayrete düşer. Hükümet, dünyanın en büyük sanayi toplumunu yaratmak için büyük kaynaklar ayırmaktadır. Çin'de 17 milyon üniversite ve yüksek lisans öğrencisi vardır. Her sene 325 bin tane mühendis mezun olmaktadır. Bunun yanında özel şirketler çok gelişmiş endüstriyel araştırma merkezleri kurmakta ve üniversitelerle birlikte başarılı öğrenciler için burs programları sürdürmektedir. Çin 2004 yılında 60 milyar dolarla araştırma ve geliştirmeye en kabarıklık bütçeyi ayıran üçüncü ülke olmuştur. Amerika ve Japonya'da bu miktar daha fazlaymış gibi görünse bile, Çin'deki işgücü ucuzluğu sayesinde aslında araştırmacı sayısı daha fazladır ve dolayısıyla daha çok çalışma yapılmaktadır. Bu kadar araştırma-geliştirme çalışmasının sonucunda elbette üretim kapasitesinde fazlalık meydana gelecektir. Bu demektir ki; ayakkabı ve çorap üretiminde olduğu gibi Çin'in eğitilmiş sanayicileri dünyanın gözbebeği yüksek teknoloji pazarlarında daha çok söz sahibi olacaktır.

### **İlaç Endüstrisi**

Geleneksel tıp Çin kültüründe gelecekte dahi önemini koruyacak olsa da Batı ilaçlarına olan talep her geçen gün artmakta. Çin ilaç endüstrisi 2004 yılında 7.5 milyar dolarlık satış yapmış aynı zamanda Batıda geliştirilmiş 3.5 milyar dolarlık ilaç ihracatı gerçekleştirmiştir. Çinlilerin ürettiği, çoğunluğu telif hakkı ödenmemiş kopya Batılı ilaçlar, yaptırımların zayıf olan ve ucuz ilaca ihtiyaç duyan pek çok ülke tarafından memnuniyetle ithal edilmektedir.

Batılı ilaç şirketleri Çin'e çekimser yaklaşır. Çünkü Çin ilaç endüstrisi, bu şirketlerin kazancında büyük pay sahibi olan patent ve telif haklarını ödeme konusunda isteksizdir. Başka sektörlerin aksine, ilaç endüstrisi yasalar gereği ilacın formülünü devlete açıklamak zorundadır. Fakat Çin'de bu gizli bilgiler, yasalara aykırı şekilde iç piyasaya sızdırılmaktadır. Dünyanın en karlı şirketlerinden Batılı ilaç devleri Çin piyasasına girmekle formüllerini Çin ilaç sektörünün eline teslim etme tehlikesi ile karşılaşmıştır. Belli bir ilacı geliştirmek için 15 yıllık laboratuvar çalışmaları ve harcanan 250 milyon dolar yerine, Çinliler sadece 100 bin dolar harcayarak aynı ilacı birkaç sene içinde piyasaya sürebilecek hatta ihraç edecek hale

geldiler. Batılı ilaç şirketlerinin fikir hırsızlığına karşı dava açmasına rağmen, Çin mahkemelerinden çıkan karar, ülkede daha önce başarıyla kopyalanmış ve pazarlanmış ilaçların formüllerini patent koruması altına girmedir. Çin hükümeti Batılıların mahkeme yoluyla sonuca ulaşma alışkanlığını görmezden gelerek pazarlık yöntemini seçer ve durum çoğu kez Çinli ilaç firmalarının lehine sonuçlanır. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Çin pazarından çıkmayı hiçbir şirket göze alamaz, hatta bazıları sırf piyasada kalabilmek için eş görülmemiş ödümler verir. Çin hükümetinin ülkenin en büyük ilaç alıcısı konumunda olması ve fiyatları sürekli düşük tutma isteği şirketleri yönlendirecek kadar güçlüdür. Uygulanan stratejiler başarılı olmakta ve bu sayede dünyanın en ucuz ilaç fiyatları Çin'de bulunmaktadır.

Çin hükümetinin Batılı ilaç şirketlerine daha sert yaklaşmasının başka bir sebebi, dünyaca ünlü ilaç firmalarının tarihteki en karlı şirketler olmasıdır. Çin en kısa sürede kopyacı konumundan çıkıp ilaca olan dış bağımlılığını ortadan kaldırmayı ve bu kardan pay almayı hedeflemektedir. Çin, amacına ulaşmak için biyo-teknoloji araştırmaları konusunu çok ciddiye alır. Kendi okullarında pek çok araştırmacı yetiştirirken aynı zamanda yurtdışına göç etmiş deneyimli beyinleri de cazip maaşlarla ülkeye geri dönmeye teşvik eder. Günümüzde Çin'deki laboratuvarlar Batıdaki benzerlerinden daha ilkel olmasına rağmen, gelişime odaklı Çin'de genel kabul görmüş "araştırmada özgürlük" anlayışı sayesinde, Batıda etik dışı sayılan ve araştırılması mümkün olmayan konularda çalışma yapmaya fırsat tanır. Böylece birçok yabancı ilaç şirketi Çin'de çok gelişmiş laboratuvarlar kurmaya başlamıştır. Tartışmalı konuların başında Amerikan kilisesinden de büyük tepki gören embriyonik kök-hücre araştırması vardır. Çin'in doymak bilmeyen gelişme isteği, tıbbi kurumlar, üniversiteler ve uluslararası şirketler arasında mükemmel işbirliklerinin kurulmasına da neden olmuştur. Bunlara ek olarak yüzlerce biyo-teknoloji laboratuvarı kurulmuş, konu üzerinde araştırmalar için yılda 600 milyon dolar bütçe ayrılmıştır. Uzmanlar Çin biyo-teknoloji pazarının yılda %13.5 büyüme ile 8.8 milyar dolarlık satışa ulaşacağını tahmin etmektedir. Çinli şirketler olgunlaştıkça ve ucuz beyin gücü peşindeki yabancı şirketler ülkeye ulaştıkça bu alandaki gelişim hızlanacaktır. Araştırmalar tıbbı olduğu kadar tarıma da odaklanmaktadır. Artan nüfus ve kaybedilen tarım alanları Çin'e genetiği değiştirilmiş tohum kullanımı gibi pek çok tartışmalı yöntemi benimsetmektedir. Çin'de ticari biyo-teknoloji alanındaki potansiyel daha yeni ortaya çıkmaktadır ve değişim kaçınılmazdır.

## Havacılık

Çin, ilaç sektöründe olduğu gibi havacılık sanayisinde de en kısa sürede dışa bağımlılığını sona erdirmek amacındadır. Uçak yapabilmek büyük kazançların yanında prestij anlamına gelir. Amerikan Boeing ve Avrupalı Airbus arasındaki rekabeti görmezden gelmek imkansızdır. Her iki firma pazar paylarını büyütmek ve daha gelişmiş uçaklar geliştirmek için çabalamakta, endüstrinin önemini iyi kavramış ülke yönetimleri bu şirketlere destek olmaktadır. Batıya göre bakir Çin pazarı bu iki şirketin iştahını kabartır. Çin bir süredir kendi tasarladığı savaş uçağını imal edebilecek teknolojiyi yakalamış olsa bile henüz bir yolcu uçağı geliştirememiştir. Satışları büyüyen Airbus şirketi, Çin havacılık sektörünün 2020 yılına kadar 5 kat büyüyerek 140 milyar dolarlık bir pazara dönüşeceğini öngörmektedir. Boeing ise potansiyeli daha önce fark etmiş ve Çin piyasasına erken adım atmıştır. Bu sayede yolcu uçağı satışları anlamında %65'lik pazar payına ulaşmıştır. Buna ek olarak şirket, yerel imalatçıları önemli birer tedarikçiye dönüştürerek Çin havacılık sanayinin temellerini atmıştır. Çinliler uçak aldıkları şirketi düzenli olarak değiştirerek hem fiyat düşürmekte hem de hangi teknolojiden neyi transfer edeceğini iyi tahlil edebilmektedir. Havacılık şirketleri büyümelerini sürdürebilmek için Çin pazarından pay kapmak zorundadır. Bunu garantilemek

için de Çin havacılık sanayisine bilgilerini aktarmaktadır. Çin'de satış yapabilmek ve parçalarını bu ülkede üretmek küresel havacılık sanayisine çok yakında ciddi bir rakip kazandıracaktır.

## **BÖLÜM 9**

### **KORSAN ULUS**

Her gün gazetelerde Çin'deki korsan faaliyetler hakkında birçok haber yayınlanmaktadır. Sahte kuduz aşlarından, taklit motosiklet ve otomobillere; telif haklarından, elektronik alet ve tekstile kadar Çin'in sahtecilik veya korsan ürünlerde el atmadığı sektör kalmamıştır. Çin dünyanın fabrikası haline gelmiş olabilir ancak, aynı zamanda piyasaya 250 milyar dolarlık sahte ürün sürmektedir. Kesin olan şudur; Çin'in dünya ticaretindeki payı arttıkça ürettiği sahte mallarda aynı şekilde artacaktır. İngiliz CARRATU şirketine göre dünya ticaretinin %9'u sahte ürünlerden oluşur. Ancak Çin'in ekonomik varlığı arttıkça bu rakamın on yıl içinde ikiye katlanacağı öngörülmektedir. Çin kanunlarına bakılınca ticari sahtecilik konusunda herhangi bir gelişmiş ülke kadar yaptırım olduğu kanısına varılabilir. Bir kuşak öncesine kadar fikir haklarının korunması hakkında hiçbir kanunu olmayan, ayrıca kopyalama ve ödünç alma alışkanlıkları geçmişten gelen bir ülkede, devletin sahteciliğe karşı son yıllarda yaptığı baskınlar bazıları için umut verici olabilir ancak kesin sonuç elde etmek imkansız görünmektedir. Sokaklarda, pazarlarda satılan sahte Çin mallarında hiçbir azalma yoktur. Genele baktığımızda ise Çin ekonomisi sahte mal üreticileriyle deyiş yerindeyse kumar oynamıştır. Sahte mal üreticileri halka ucuz mal sağlar ve çoğu zaman bunlar ilaç, tıbbi malzeme, gıda, okul kitapları ve giysi gibi vazgeçilmez ürünlerdir. Yaptırımlarla sahteciliği engellemenin, en ucuzunu arayan yoksul halkını zor durumda bırakacağını bilen devlet, bu konuda şimdiye kadar ciddi bir çaba göstermemiştir. Sahte üreticiler aynı zamanda Çinlilere, gelişimin vazgeçilmezi ithal teknolojinin kopyasını düşük fiyatlarla sunmaktadır.

Pekin'de, konfeksiyon ve deri ürünleri, saat, çanta, çakmak vb. aksesuarlar, gibi birçok malın satıldığı, dünyaca ünlü markaların sahtelerini bulabileceğiniz Silk Alley adında kocaman bir çarşı bulunmaktadır. Günde 10 bin ziyaretçi çeken bu pazarda Çinlilerin yanında şık hosteslere, bavul ticareti yapan Doğu Avrupalılara, ve her milletten turiste rastlanabilir. Sadece Pekinle sınırlı kalmayan bu pazarlarda satılan malların %90'ı sahtedir. Satış yapan işletmelerin çoğu yerel yönetimle sabit bir vergi anlaşması yaparak satış izni almakta ve faaliyetlerini aralıksız sürdürmektedir. Diğer yandan, Çin'de yabancı sermaye ve bilgi birikimiyle kurulan fabrikalar aynı zamanda sahte malların daha kaliteli biçimde üretilmesine neden olur. Dolayısıyla sahteciliğin ekonomiye katkısının bilincinde olan yerel yetkililer bu faaliyetleri görmezden gelir.

Daha geniş bir kapsamda ele alırsak, Çin'in sahte üreticilerinin dünyanın gelişmiş ekonomilerini hiçe saydığını söyleyebiliriz. Herhangi bir Çinli yetkiliye sorsanız, sahte ve korsan ürünlerle savaşmanın ne kadar zor olduğundan bahsedecektir. Onlara göre ülke ilk önce insanlarını doyurabilmeli ve ekonomik gelişimin önünü açmalıdır. Bu konuda haksız değiller. Aslında devlet, sahteciliği, müdahale edilmesi gereken ciddi bir öncelik olarak görmez. Sahtecilik istihdam sağlar ve yerel ekonomileri ayakta tutar. Merkezi hükümet, uluslararası ortamda sahteciliğe karşı sorunları tanısa bile yaptırım ve uygulama yetkisi yerel hükümetlerdedir. Ancak kamu çalışanlarının çoğunun, arka sokaklarda sahte mal üreten bir imalathaneye ortaklığı veya korsan DVD, CD kopyalayan bir akrabası vardır...

### **Korsan Ulusun Akıllı Gençleri**

Kontenjanları nüfusa oranla yetersiz olan Çin üniversitelerine giriş prosedürü hiç kolay değildir. Sadece zorlu sınava en iyi hazırlanan akıllı ve hırslı öğrenciler, geleceklerini garanti altına alacak bir yüksek öğrenim programına girme hakkını elde edebilir. Eğitimin hayli

kaliteli ve disiplinli olduğu üniversitelerden mezun olanlar çok iyi İngilizce konuşur, dünya basınına, dünyaca ünlü ekonomi teorisyenlerinin makale ve kitaplarını takip eder. Mezunlar iletişim ağıının açtığı kapılara önem verir ve kendi işlerini kurmakta gecikmezler. Elleriindeki bilgi birikimi ve piyasanın sunduğu fırsatlar göze alındığında, bu insanların çok farklı ve yenilikçi projeler peşinde koşması şaşırtıcı olmaz. Ancak beklenilenin aksine, yaratıcı fikirlerin peşinde gitmektense önemli bir kısmı telekomünikasyon sektörüne yönelmiştir. Gençler özellikle cep telefonu servisleri dahilindeki oyun, melodi ve bilgi hizmetlerine odaklanmıştır. Bunun başlıca sebebi, bu hizmetlerin fikir hırsızlığına karşı en korunaklı sektörde yer almasıdır. Tasarım ve fikirlerin bir çırpıda çalındığı Çin pazarında, bu tip hizmetler bir şekilde dokunulmazlığa sahiptir. Çünkü, cep telefonu aracılığıyla verilen mesaj ve eğlence hizmetleri sadece operatörler tarafından kullanıcıya ulaştırılabilir. Bir oyun 1 doların altında kullanıcı telefonuna yüklense de aynı oyunun milyonlarca kez milyonlarca kullanıcı tarafından cep telefonlarına indirilmesinden doğacak kazanç büyüktür. Çin gençlerinde yenilikçi fikirlerin bolluğuna rağmen, her biri bilgi hırsızlığının yarattığı tehlikenin farkındadır ve korunmak için sahteciliğin en az olduğu alanlarda çalışmaya meyillidir.

### Korsan Yazılım

Dünyanın gelişmiş ülkelerinde alacağınız herhangi bir bilgisayar neredeyse istinasız bir şekilde Windows veya benzeri bir işletim sistemi ile birlikte satılır. Bu ülkelerdeki bilgisayar üreticileri bu yazılımların lisans ücretlerini şirkete peşin ödeyip faturayı son kullanıcıya keser. Öte yandan Çin'de alacağınız hiç bir bilgisayar hazır yüklenmiş yazılım ile sunulmaz. Çinli tüketiciler bu tarz bir uygulamanın bir lüks ve dahası gereksiz olduğuna inanır. Çinliler seri üretim bir ürünün, ancak üzerine basıldığı mecradan (CD, DVD gibi) bir kaç kuruş fazlasına satılmasını kabul eder. Daha pahalı olan her ürünün kopyalanmasını bir gereklilik olarak görürler. CD ve DVD'lerde olduğu gibi, Çin'de yazılım korsanlığı çok yaygındır. Çinli bilgisayar pazarlamacılarının bir iki dakika içinde gerekli yazılımları yüklemesi o kadar kolay ve sık uygulanan bir işlemdir ki, lisanslı yazılım satın alanlara enayi gözüyle bakılmaktadır. Dünyanın en çok kullanılan yaratıcı yazılım paketi, ABD'de 750 dolara satılmaktayken Çin'de ödenecek miktar 2 dolardan fazla değildir. İşin ilginç yanı, Çin sürümleri sürekli güncel tutulduğundan, Batılı kullanıcılar yeni aldıkları bir sistemi güncellemek için internette saatler geçirirken, Çinli kullanıcılar korsanlar sayesinde bu dertlerden uzaktır. Çinliler işlerini düzgün yapmalarına yardımcı olacak tüm gelişmiş yazılımlara neredeyse bedavaya sahip olabilmektedir. Dahası ilk yükleme sırasında eksik kalan yazılımlar Çinli korsanların işlettiği internet sitelerinden bulunabilir veya güncellenebilir. Dünyada çok az ülke böylesine organize ve iyi çalışan bir korsan piyasaya sahiptir.

Bu gevşek ortamda korsan yazılım oranı %90'dır ve dünya yazılım sanayisine getirdiği zarar 3.8 milyar dolar civarındadır. Microsoft'un 2004 yılı gelirinin 8.1 milyar dolar olduğu düşünülünce bu rakam o kadar ciddi görünmeyebilir ancak Çin'de aynı sene satılan 10 milyon bilgisayardaki yazılımların %90'ının korsan olduğu düşünülünce, zarar 10 milyar doları geçmiş gibi görünmektedir. Çin pazarının her sene %10 büyüdüğünü de hesaba katınca çok daha büyük kayıplar ortaya çıkmaktadır.

Korsan yazılımın Çin'de bir gece içinde yasaklandığını varsaysak bile toplumun çoğunluğu, her biri 500-1000 dolar arasında seyreden yazılımları alacak güçte değildir. Çinliler bu durumun fakındadır. Savunmaları ise fiyatlar bu kadar yüksek seyrettikçe korsan yazılımın görmezden gelineceğidir. Rekabeti olmayan Microsoft ürünlerinin çok pahalı olduğu kanısı yaygındır. Bu noktada Çin'in sorduğu kilit soru: *Tüketiciler, korsanı olmadıkça bir ürün*



*zaten satın alamayacaksa, üretici şirketler nasıl satış kaybından bahsedebilir? Elde edilecek kar yoksa, kayıplardan da söz edilemez...*

Bu iddia oldukça inandırıcıdır. Dolayısıyla, küresel bilgisayar üreticilerinin Çin politikalarını revize etmeleri konusunda etkili olmuştur. Microsoft, fiyatlarını düşürmemekte kararlı olduğu halde, Çin pazarının çoğunluğunu elinde tutan üreticilerle lisans anlaşmaları yapmak zorunda kalmıştır. Bunlara rağmen Microsoft'un karlılığı garanti değildir. Kızgın rekabet, iyi donanımlı bilgisayar fiyatlarını Çin'de 350 dolara kadar düşürmüştür. Sürekli düşen fiyatların arkasında; teknolojik gelişim ve iş gücü ucuzluğunun yanı sıra makinaların yazılımsız olarak satılması yatar.

Korunması gereken fikir ve telif hakları çok olan Batılı ülkeler, konuyu yasal yönden algılayacaklarına durumu küresel çapta politik bir güç oyunu olarak görmelidir. Geçen zaman, Çin'in sahte ve korsan ürünlerden kayıp yerine kazanç elde ettiğini ve dünyanın diğer ekonomilerine olan dehşet verici etkilerini umursamadığını göstermektedir.

### **Sömürgecilerden İntikam**

Çin devletinin uluslararası fikir ve telif hakları korsanlığını kontrol altına almadaki sözde başarısızlığı aslında iş yerlerine ve halkına milyarlarca dolar değerinde teşvik, hibe yardım anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, Çin'in kapsamlı sahtecilik ve korsan faaliyetleri sömürgeci orduların bir zamanlar yaptığı gibi kurbanlarının ekonomilerini işgal etmekte, en değerli varlıklarını ellerinden almakta ve böylece kurbanlarının karşı koyabilme direncini yok etmektedir. Çin'in küresel gücü arttıkça ülkeye yasal olmayan yollardan giren ve kullanılan bilgide patlama olacaktır.

Kuşaklardır ortaya konan emekle bir araya getirilen dünya zenginliğinin dağılmasına neden olan tek unsur, Çin'in bu davranışı olamaz. Sorumluların arasında Çin olsa da, esasında dünyanın geri kalanı kendine dönüp bir bakmalıdır. Çin, zenginliğini ve gücünü arttıracak fırsatları değerlendirmek isteyen herhangi bir ulustan farklı davranmamıştır. Şu ana kadar fikir hırsızlığı Çin'e çok az kayıp vermiş, tersine fazlasıyla fayda sağlamıştır. Çin'in dünya çapında kabul görmüş kaliteli mallar üretmesi için yapılan yatırım, aktarılan uzmanlık, tedarik edilen donanım ve yazılım aynı zamanda dünyanın en gelişmiş, büyük ve başarılı yasadışı imalat merkezini de yaratmaktadır. Yıllarca acımasız sömürgecilerle ezilip aşağılanan Çin halkı, haklı olarak, yabancılardan alınacak hiç bir şey için pek merhamet göstermez.

## **BÖLÜM 10**

### **ÇİN-AMERİKAN EKONOMİSİ**

Çin'in dünya çapında etkisini hissetmek için insanların Çin malı DVD oynatıcılar veya bir İsviçre markası saatin orijinalinden zor ayırddeden taklitlerini kullanıyor olması yeterlidir. Hele işlerini Çin rekabeti yüzünden kaybetmiş olanlar için Çin'in varlığı çok daha farkedilir durumdadır. Oysa genel çerçeveye bakıldığında Çin, Amerika dahil dünyanın tüm bölgelerinde her alanda kendini gösterir. Çin dışında her yerde kapanan imalathaneler, çöken ulusal sektörler, Çin talebinin artmasıyla yükselen petrol fiyatları, korsan piyasanın ötesinde, aslolan Amerikan hatta dünya ekonomisinin Çin'e ayrılmaz şekilde bağımlı hale gelmesidir. Bunun nedenleri açıklanırken soyut öğeler kullanılsa bile iyice kavrandığında cebinizdeki bozuk para kadar somut bir gerçeğe dönüşür.

Perakende satış yapan herhangi bir mağazada fiyat etiketleri kontrol edildiğinde, Çin mallarının tüketiciye tasarruf sağladığı açıktır. 2004 yılında Çin'den Amerika'ya yapılan 170 milyar dolarlık ticaret hacmine göre, Çin malları Amerikalı tüketicilere yaklaşık 150 milyar dolar kadar tasarruf ettirmiştir. Araştırmayı yapan Amerikan hükümetinin Çin Politikasından sorumlu ekonomist Hufbauer, Çin fiyatlarının tüm dünyada fiyatların düşmesine neden olduğunu söylemektedir. Daha önceleri başka ülkelerden ithal edilen mallar, şimdi çok daha ucuza Çin'den getirilmektedir ve böylece daha ucuza Amerikan iç piyasasına sunulabilmektedir. Çin'in tüketiciye sağladığı tasarruf, nerdeyse Amerikan hükümetinin uygulamaya koyduğu vergi indirimleri ve yasal düzenlemeler kadar etkilidir. İşin ilginç yanı, ucuz Çin mallarının sağladığı tasarrufa en çok ihtiyacı olanlar arasında Çin rekabeti yüzünden işini kaybetmiş insanlar gelir.

Geçmişte hammadde tutarındaki artış doğrudan fiyatlara dolayısıyla tüketiciye yansıtılırken, Çin rekabeti sayesinde bu dinamik değişmiştir. Çin imalatçılarının fiyatları aşağı çeken baskısı, hammaddenin pahalılaştığı şu günlerde bile etkisini sürdürmektedir. Çin'deki ekonomik patlama 2003- 2004 arasında çelik, bakır, alüminyum, nikel, plastik gibi neredeyse her çeşit endüstriyel maddenin fiyatını yükseltirken otomobil fiyatlarında düşüşe neden olmuştur. Bunun en önemli nedeni Çin'in ürettiği ucuz araba parçalarıdır. 2003'te pamuk son yedi yıldır en yüksek fiyata ulaştığı halde, Amerikan mağazalarında satılan konfeksiyon ürünlerinin fiyatlarında düşüş görüldü. Aslında 1998-2004 yılları arasında Amerika'da Çin'den ithal edilen her çeşit mal, düşük fiyatlarla piyasaya sunulmuştur. Kişisel bilgisayar fiyatları %28, televizyon %12, kamera ve oyuncak fiyatları %8'lik düşüş gösterdi, ayrıca elektronik, konfeksiyon, ayakkabı ve sofrta takımlarının fiyatları da inanılmaz derecede ucuzladı. Fiyatlardaki bu düşüşün yanında, aynı dönemde ABD'de hayat pahalılığının %16 oranında arttığını belirtmek gerekir. Bu nedenle Çin'in piyasa fiyatlarını düşürmesi Amerikan tüketicisi tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Amerika'nın ithalat yaptığı ülkelerin başında yüksek gelirli ülkeler geldiğinden, Çin gelecekte de Amerikan tüketicisine uygun fiyatlar sunmaya devam edecektir. Ancak Amerika, düşük gelirli 58 ülkeden mal almayı sürdürmektedir. Haiti, Kongo, Nepal gibi sorunlu bölgelerin yanında Hindistan ve Endonezya gibi ticari umut vaat eden ülkelere de ithalat yapmaktadır. Tüm bu ülkelere çalışanlar, ortalama bir Amerikalının kazandığının yirmide birini veya daha azını kazanır. Bahsedilen düşük gelirli ülkeler bir yana, Amerika ve dünya ticaretinde Çin başrolüdür. Gidişata bakılırsa, 2011'e geldiğimizde, başta Çin olmak üzere ihracat yapan düşük gelirli ülkeler, Amerikanın ithal ettiği her şeyin %24'ünü üretiyor olacaktır.

Çin malları genellikle mümkün olan en ucuz fiyattan satılır, ancak istisnalara rastlanır. Fiyatı belirleyen satılan malın ne olduğuna ve söz konusu endüstrinin devlet koruması için yaptığı lobi faaliyetlerinin başarısına bağlıdır. Sektörler kendi çıkarlarının peşinde koşarken, korunmaya en çok ihtiyacı olan tüketicinin çıkarları gözardı edilir. Örneğin, Amerikan iç giyim endüstrisini milyonlarca dolarlık kayıptan kurtarmak için Bush yönetiminin 2003'te Çin ürünlerine koyduğu kota nedeniyle Amerikan firmalarının zararı önlenmesine rağmen tüketicinin faturası kabarmıştır.

### **Para Hakkında**

Çin'le ekonomik ilişkiye girmekten kaçınmak, yatırımcılar için Amerikan veya Japon ekonomisinden uzak durmak kadar imkansızdır. Bunun temel nedeni, Çin para biriminin hala Amerikan dolarına sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Çin hükümeti zaman içinde para birimini serbest pazar değerine daha yakın hale getireceğini iddia eder ancak bunu bilinçli şekilde gayet ağırdan alır. Daha değerli bir "yuan" Çin ekonomisinde büyük sorunlar yaratır. Etkileneceklerin başında çoğunlukla fakir, ürünleri göreceli pahalı, altyapısı yetersiz olan çiftçiler gelir. Çin para biriminin değerlenmesi halinde Çin piyasasındaki ithal ürünlerin Çin'de üretilenlerden daha ucuz fiyatlara satılmasına neden olabilir. Bu durum Çin çiftçisini zenginleştirmek isteyen devlet politikalarına ters düşer. Kendi parasının değerini dolara sabitlemek için hükümet, Çin'deki tüm döviz işlemlerini resmi kurdan ve sadece devlet kontrolündeki bankalar aracılığıyla yapılmasına izin verir. Çin'deki doların neredeyse tamamı merkez bankasında saklanır. İhracat yapan Çin şirketlerinin kazançları ve yabancı yatırımcıların paraları devletin hesaplarında birikir. 2005 yılı sonunda Çin'in döviz rezervleri 794 milyar dolara ulaşarak rekor kırmıştır. Bu rakam Çin'in GSYİH'sının üçte birine eşdeğerdir. Bir örnek vermek gerekirse Çin'in döviz rezervleri dünyanın 15. büyük ekonomisi olan Brezilya'da 2005 yılında alınıp satılan her şeye eşittir. Para biriminin kontrolünü elinde tutmak için Çin, dolarları devlet bankalarına satmaları için insanlarına daha iyi kurdan alım garantisi verir.

Bir süre öncesine kadar hiçbir ulus veya endüstri Çin'in uyguladığı bu sistemden şikayetçi değildi. İşin başında Çin ekonomisinin boyutları tehdit unsuru oluşturmuyordu. 1990'lı yıllarda yaşanan Asya Krizi yüzünden Kore, Endonezya ve Tayland para birimleri dibe vurmuşken Çin, para biriminin devalüasyonuna izin vermek yerine dolara bağlı kalmayı seçti. Böylece diğer ülkelerin toparlanması yıllar sürerken Çin ilerlemesini sürdürdü. Dolara bağlı yuan, ihracat anlamında diğer ülkelere eşsiz fırsatlar verirken ülkeyi döndüren güç olan yabancı sermayeyi çekmeyi başardı.

Şimdilerde olayın boyutlarını idrak eden dünya ekonomilerine göre Çin, yuanı fazlasıyla değersiz göstermektedir. ABD'deki Uluslararası Ekonomi Enstitüsü, yuanın, gerçek değerinin %15-25 altında işlem gördüğünü hesaplamıştır. Uygulamanın adaletsizliğini savunanların başında Amerikan imalat sektörü gelir. Şikayetler üzerine harekete geçen bazı Amerikalı avukatlar IMF kurallarını temel alarak Çin'in yaptığı kur düzenlemelerinin yasal olmadığını beyan etmiştir. Suçlamaların blöf olduğu kanısı yaygındır. Hiç kimse uluslararası bir mahkemenin Çin'in uyguladığı para politikalarını yargılayabileceğine inanmaz. Çin'in yasadışı bir iş yapıp yapmadığı IMF kurallarını okuyanın yorumuna kalmıştır.

İşin pratiğine bakacak olursak, Çin'in politikalarının yasal olup olmadığının bir önemi yoktur, çünkü Amerika dahil hiçbir ülke, Çin gibi bir güce, ekonomi politikalarını değiştirmesini dayatamaz. Durumdan rahatsızlıklarını birebir iletme isteyen G7 ülkeleri Çin'le Ekim 2004'te toplanmıştır. Her zaman olduğu gibi Çin, değişmeye söz vermiş ancak bunu ne zaman ve

nasıl yapacağını beyan etmemiştir. Dahası, Çin yetkilileri, kendi çıkarları ve dolayısıyla diğerlerinin çıkarları doğrultusunda politikalar benimseyip uygulayacakları konusundaki kararlılıklarını dile getirmişlerdir. Çin Merkez Bankası Başkanı Li, konu hakkında yaptığı açıklamada; *“Çin’i değişime zorlamak ABD’ye zarar verir. Altın yumurtlayan tavuk kesilmez”* yorumunu yapmıştır.

Halkını fakirlikten kurtarmak için Çin’in gelişmesi gerekmektedir. Bunu başarmak, halkına ucuz fiyatlarla mal temin edebilen bir para birimine bağlıdır. Çinli yöneticiler zamansız bir değişimin Çin ekonomisine zarar vereceğinin, hatta tüm dünyanın ekonomilerine olumsuz etkisi olacağını farkındadır. Bu yüzden Çin’in ekonomik sistemini değiştirmesi ani ve radikal bir biçimde olmayacaktır.

### **Dolar Sersemliği**

Dünya üzerinde düşük yuana sırtını yaslayan yalnızca Çin değildir. Jeopolitik ve ekonomik nedenlerden dolayı Amerika’nın ve dolayısıyla dünyanın geri kalanının Çin para birimine bağımlılığı giderek artmaktadır. Bu karmaşık durum, Çin’in para birimini istediği değerde tutabilmek için uyguladığı politikaların boyutu ve tarzıyla ilgilidir. Uluslararası para piyasalarında, ülkelerin para birimleri temsil ettikleri ekonomilerin iniş çıkışlarına göre temellendirilir. Örneğin; dünya çapında Norveç yapımı kazaklara talep birdenbire artsa, Norveç kronunun değeri de aynı oranda artar. En azından teoride böyledir. Amerikalılara göre, dünya çapında Çin ürünlerine olan talep Çinlilerin diğer ülke ürünlerine olan talebinden kat kat fazladır. Ancak daha önce bahsettiğimiz gibi, gerçekler farklıdır. Çin’in ithalatı ihracatına hemen hemen eşittir. Öyleyse Çin para biriminin taleple doğru orantılı olarak değer kazanması için fazla neden yoktur. Kaideyi bozan ise Çin’in Amerikan doları rezervinin büyüklüğüne neden olan ülkeye giren yabancı para akışıdır. Eğer Çin bütün dolarlarını harcasaydı, piyasa dolar doygunluğuna ulaşır ve doların değeri hızla düşerdi. Ancak hesabını iyi yapan Çin, elindeki dolarları satarak doların değerini düşüreceğine parasını ABD tahvillerine yatırarak aslında Amerika’ya borç vermektedir. İşin aslı oldukça karmaşıktır. Çin o kadar çok tahvil satın almaktadır ki, sadece Amerikan para biriminin değerini arttırmakla kalmayıp Amerikanın genel borcunu da yükseltmektedir. Çin, yüksek miktarda Amerikan hazine bonoları ve diğer kamu ve özel borçlanma kağıtlarına yatırım yaparak aynı zamanda, Amerikan faiz oranlarının düşmesine neden olur.

Çin yatırımları, devlet tahvilleri ile sınırlı kalmayıp değerli ABD şirketlerinin hisselerini de kapsar hale gelmiştir. İşin ilginç yanı, alınan hisselerin çoğunun Çin’de servet kazanan ABD şirketlerine ait olmasıdır. Böylelikle Çin, Çin’de kar yapan Amerikan şirketleri üzerinden dolaylı şekilde kazanç elde eder. Çin, ABD’ye borç vermeye devam ettikçe Amerikan vatandaşı daha düşük faizlerle borçlanabilmekte ve bu, faiz oranlarının Çin dahil, dünya çapında düşük olmasını sağlamaktadır. ABD faiz oranları Çin bankalarının nasıl borçlandığını belirler. Bunun neden olduğu düşük yerel faiz oranları ülkenin sınai gelişimini hızlı ve kontrolsüz hale getirmekte, el atılan her sektörde üretim fazlası yaratmaktadır. İşte tüm bunlar dolara bağlanmış yuana’nın dünya üzerindeki dalgalı etkileridir.

### **Altın Yumurtalar**

Bu sayede ABD ve Çin birbirine giderek bağımlı hale gelmiştir. Çin, ihracat ve istihdamı sürdürebilmek için, değeri düşük bir para birimine ihtiyaç duyar. Ancak değeri düşük bir yuan, Çin halkını dünya pazarlarından mal alırken kayıplara uğratmaktadır. Benzer şekilde, bankada yatan parası, getirisi az Amerikan devlet tahvillerine aktarılan Çinli yatırımcılar,

getiri olasılığı kat kat fazla ancak riski yüksek olan Çin ekonomisinin kazançlarından mahrum bırakılır. Bu kapsamda bakarsak, Amerikalılardan ortalama 14 kat az kazanan Çinliler, Amerikan vatandaşının bitmek bilmez alış-veriş çılgınlığını sübvansede etmektedir.

Çin bu oyunda yalnız değildir. Japonya başta olmak üzere, dünyanın önde gelen ekonomileri ABD'ye borç vermekte ancak yine de ABD'nin 2.2 trilyon dolarlık dış borcunun yaklaşık %25'ini Çinliler karşılamaktadır. Mevcut ABD ekonomisi borç içindedir. 2004 yılı rakamlarına göre devlet borcu 7.5 trilyon dolar ve Amerika'nın kolektif borcu 9.5 trilyon dolarla tüm zamanların en yüksek değeridir. Amerikalılar, düşük faiz oranlarından faydalanarak borçlarını kapatmak yerine, bu ortamı daha çok harcamak için bir bahane olarak kabul etmiş gibi görünmektedir. Çin ise şimdilik bu hovardalığı finanse etmeyi tercih eder.

Doğal olarak, yatırım yapılabilecek ABD tahvilinin bir sınırı vardır. Çin'in çaldığı ikinci kapı ABD'dir. Euro, dolar ve dolayısıyla yuana karşı sabitlenmiş olmadığından Euro tahvillerine yatırım yapmak, Euro'ya, ABD ve Çin para birimleri karşısında değer kazandırır. Tüketiciler için bu durum, Çin mallarının Avrupalılar için daha ucuz olmasına, Avrupa şirketlerinin ise Çin rekabetine daha rahat karşı koymasına imkan tanır. Ancak Çin, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın uzmanlaşmış şirketleri için giderek daha ciddi bir tehlike haline gelmektedir.

### **Yuan bir gün değer kazanacak mı?**

ABD ve Çin arasındaki bu bağımlılığın sağlıklı bir şekilde sürmesi neredeyse imkansızdır. ABD'nin sonsuza kadar büyük borçlar altına girip daha yüksek ticaret açıkları vermeye devam etmesine olanak yoktur. Clinton hükümetinin ekonomi danışmanlarından J. Frenkel'e göre *"Bir zamanlar ev sahibi olan Amerikalılar, hayat tarzları nedeniyle artık kiracı konumuna gelmiştir. Kiracı konumunda olanlar dikkatli yaşamak durumundadır."* Frenkel, Asyalı yatırımcıların pazardan çekilmesiyle Amerikan halkının yüksek faiz oranlarıyla karşılaşacağını ve ekonomik ortamın hızla inişe geçeceğini öngörmektedir: *"Benzer süreçlerden geçen ülkelerde insanlar paniğe kapılmıştır. Böyle bir denklemin Amerika'nın politik varlığını kesinlikle zedeleyeceğini söylemek güç ancak böyle bir ihtimal mevcut"*.

ABD, ulusal zenginliğini tüketime ve verimsiz devlet harcamalarına akıttığı sürece, ekonomi üzerindeki olumsuz etkilerinin kalıcı olmasına neden olacak, ülkeyi kaçınılmaz bir çöküşe sürükleyecektir. Bu en kötü senaryodur. Arjantin ve Brezilya örneklerinde olduğu gibi bu hatalar büyük ülkeleri çökme noktasına getirmekte, ekonomilerini tekrar ayaklandırmaya yardımcı olacak aygıtlardan yoksun bırakmaktadır. Ve yine, Çin ve ABD'nin zengin bir gelecek için seçtiği yol, iki ülkeyi de büyük riskler altına sokmaktadır. Mallarını satın alacak bir ABD'den yoksun Çin, gelişimini sürekli kılamaz; Çinlilerden borç alamayan bir Amerika harcamaya yapamaz. Başka ülkeleri besleyen Çin-ABD ikilisinin çöküşü ise tüm dünyayı etkileyebilir.

Elbette en kötü senaryo gerçekleşmek zorunda değil. Çin'in serbest bir para piyasasına geçişi kademeli olabilir. Diğer yandan, daha değersiz bir dolar, Amerikan insanına tasarrufu ve disiplinli devlet bütçeleri uygulamalarının önemini hatırlatabilir.

## BÖLÜM 11

### ÇİN ASRI

Dünya ve özellikle Amerika, Çin'de olan bitenden gerçekte ne kadar haberdardır? Yüzeysel olarak bakarsak her şey açık görünmektedir. Ancak, her gün duyduğumuz haberler gerçek olduğu kadar hayali bir Çin'i resmetmeye devam eder. Çin'in nasıl değiştiğini gerçekten iyi özümsemek için hepimizin hayret uyandıran başarı hikayelerinden ötesini görmemiz gerekir. Bunu söylemek kolay olsa bile olayın aslını görmenin önündeki engeller nicedir. Bir yandan Çin'in devlet kontrolündeki haber kaynakları, diğer yandan savaş ve iç politikayla meşgul dünya ülkeleri olayın kapsamlı şekilde idrak edilmesine engel olmaktadır. Dahası Çin'de olan bitenlerle en çok ilgilenmesi gereken 18-34 yaş arası eğitimli nüfus konuya ilgisizdir. Endişe verici diğer bir konu ise, gelişmiş toplumların Çin'in yarattığı köklü değişikliklere karşı aldıkları önlemler hakkında konuşmaktan kaçınmalarıdır.

Aslında sorulması gereken ilk soru istihdamın geleceği hakkındadır. Amerika'daki tüm gazeteler taşınan ve kapanan işyeri ilanlarıyla dolup taşar fakat ABD hükümeti ucuz iş gücüne kaptırılan iş kayıplarıyla ilgili resmi istatistik bulundurmaz. Güvenilir veriler, bu göç eğiliminin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabilir. Verilerdeki eksiklikleri kapatmak isteyen ABD-Çin Ekonomik ve Güvenlik Araştırma Komisyonu, yetersiz kalmakla birlikte 2004 yılının ilk çeyreğini kapsayan bir sayım tamamlamıştır. Buna göre ABD, Avrupa, Güney Amerika ve Asya ülkelerinden Çin'e taşınan şirketlerde, 3 sene öncesine göre büyük bir artış vardır. Ortaya çıkan başka bir gerçek ise üretimini Çin'e taşımayı planlayan Amerikalı şirketlerin, eşzamanlı olarak üretimini ucuz işgücü sunan başka ülkelere de taşıdığıdır. Bunun nedeni ucuz işgücü sağlayan diğer ülkelerin, Çin rekabetiyle başa çıkmak için fiyatlarını düşürmesi sayesinde Amerikan şirketleri için cazip hale gelmeleridir. Araştırma ayrıca Çin'e taşınan ABD şirketlerinin profilinde değişiklikler kaydetmiştir. 2004 yılında taşınan şirketler genellikle köklü, büyük, halka açık ve karlılığı yüksektir. Bu eğilimden en çok zarar görenlerin sendikalara üye işçileri olan sektörler olduğunu tahmin etmek zor değildir. Sendikal haklarını talep etmeyen bir işgücünü yeğleyen yöneticiler için, Çin fazlasıyla çekicidir. ABD'de bu sektörlerdeki istihdam azalırken bir yandan sendikaların kendileri de güçsüzleşmektedir. İşçinin hakkını devlet ve şirketler nezdinde arayan bu örgütlerin zayıflaması, işçi haklarını sınırlayacağı gibi şirketlerin de Çin'e taşınma hızını arttıracaktır.

ABD'de kurulan Rekabet Konseyi başkanı D. Wince-Smith'e göre, ABD'nin ulusal güvenliğini ve gelişimini devam ettirecek tek yöntem sürdürülebilir yenilikçiliktir. Smith yenilikçiliğin, rekabet kabiliyetini ve ekonomik büyümenin temelini oluşturan üretimi körükleyeceği görüşündedir. Ancak bu noktada unutulmaması gereken şey, yenilikçiliğin izole olmuş küçük gruplar tarafından değil, sektör hakkında güncel bilgi ve deneyim temin eden bir çevrede ortaya çıktığıdır. Çin böyle bir ortam sunabildiği için yenilikler yaratabilmektedir. Amerika'nın yenilikçi ekonomik bir güç olarak var olabilmesi için *"eksiksiz ekonomi"* olması gerekir. Bunun için, girişimci Amerikalılar uzak diyarlarda zenginlik aramadan önce, Amerikan iş dünyasının yok olmanın eşiğindeki dinamik iletişim ağını onarmaya vakit ayırmalıdır.

### İletişim ve Eğitim

Yapılacaklar bununla sınırlı değildir. Amerikan halkı yabancı dil öğrenmeye daha hevesli olmalıdır. Çin, İngilizce öğrenmenin önemini çok iyi kavramıştır. Bu altyapı Çin'in daha etkin iletişim kurmasına, bilim ve teknoloji alanlarında ilerlemesine ve daha önce el atamadıkları sektörlerle girişmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, Çin'in şekillendirdiği bir dünyada rekabeti sürdürmek isteyen bir Amerika'nın eğitim sistemini acilen gözden geçirmesi gerekir. Emlak

vergilerinin yükselmesini istemeyen toprak zenginleri, ABD okullarına yapılan yatırımın önünü kesmektedir. Bu yüzden okullar bakımsız kalmakta, yetenekli öğretmenler geçim sıkıntısı nedeniyle başka işlere geçmekte, kalifiye olmayan öğretmenler işe alınmakta ve sonuçta eğitim seviyesi yetersiz öğrenciler mezun olmaktadır. Temel eğitim daima bir öncelik olarak kalmalıdır ve bu sadece bilinçli bir halkın baskısıyla gerçekleşebilir. Öte yandan yüksek öğrenim kurumları da gerilemektedir. Bir zamanlar dünyanın en zeki insanları için bir mıknaatı olan ABD üniversiteleri çekiciliklerini yitirmektedir. 11 Eylül olaylarını takip eden süreçte başta vize ve güvenlik sorunları başka ülke üniversitelerinin pazar paylarını büyütmesine yardımcı olmuştur.

Düşük maliyetli ve yetenekli işgücüne sahip Çin'le rekabet edebilmek her iş kolunu teknolojik anlamda gelişmiş hale getirmeyi zorunlu kılar. Bu talep Amerikan çiftçisini bile bilgi ekonomisinin bir parçasına dönüştürmüştür. Sıradan bir çiftçi güne bilgisayarından borsa tahıl fiyatlarını, 5 günlük hava raporunu inceleyerek başlayabilir. GPS ekipmanı ile donatılmış son model biçerdöverine koordinatları girerek tarlada zaman kaybetmek yerine bir sonraki sene ekeceği hibrit tohumları satın almaya gidebilir. Bu verimlilik sayesinde Amerika'nın fasulye ve mısır fiyatları, Çin pazarında, Çinli çiftçilerin ürettiğinden daha ucuz olabilmektedir. Sadece çiftçiler değil, perakende ve hizmet sektörü çalışanları da karmaşık ekipmanlar kullanmak, veritabanları idare etmek ve yeni teknolojileri daima takip etmek durumundadır.

Amerikan işgücünün tamamının yüksek teknoloji sektörünün parçası olması mümkün değildir. Ancak eğitim sistemi mümkün olan en fazla yüksek teknoloji çalışanı mezun etmeye yoğunlaşabilir. Ne yazık ki günümüzde bu tarzda ulusal bir irade yoktur. Tarih tekerrür ettiğinden, böyle bir iradenin ancak bir kriz ortamında ortaya çıkması muhtemeldir.

Peki Amerika rekabet krizinden ne kadar uzaktır? Sonuçta Çin, dünyayı sarsacak bir teknoloji ürünü geliştirmedikçe gelişmiş ekonomiler mertebesine ulaşmış kabul edilmeyecektir. Ancak Çin elbette böyle bir ürün geliştirecek ve bu tek bir sektörle sınırlı kalmayacaktır. Bu değişken ortamda ülkelerin bel bağladığı ekonomiler bir gecede buharlaşabilir haldedir. Ar-Ge'ye gerektiği kadar ödenek bulamayan beyinler birer birer Çin'e transfer olmaktadır. Örneğin süper-bilgisayar geliştirmeye yoğunlaşan Çin, 2005'te biyoteknoloji işlemcilerle ilgili fikir haklarının tek sahibi konumuna gelmiştir. Çin'in bu şekilde benimsediği sektörler arttıkça dünyanın en kalabalık ülkesinin elde edemeyeceği herhangi bir ürün veya bilgi kalmayacaktır. Amerika bu rekabetten sağ çıkmak için her anlamda gayret göstermeli ve kendini gerçekten *yeni bir yere dönüştürmelidir*.

### **Zoraki Bir Gülümseme**

Akla gelen başka bir soru, Amerika'nın daha önce yüzleşmediği güçte bir rakibe nasıl ayak uyduracağıdır. Bilginin, yeteneğin ve paranın yer değiştirmesi devrimin bir parçası mı? Amerika'nın olan bitenleri engelleyecek gücü var mı?

Çin'in, acilen Amerika politik gündemindeki ciddi konular arasına alınması zorunludur. Seçim zamanı uyguladığı bir kaç kota haricinde Amerikan yönetimi Çin'in yükselişini, serbest pazar rüyasının gerçekleşmesi olarak kabul etmiş gibi görünmektedir. Diğer yandan, tüm gözler sözde Doğu-Batı medeniyetleri çatışmasına çevrilmişken uzun vadede dünyanın gidişatını en fazla değiştirecek unsurun Çin olacağı unutulmaktadır.

Çin Komünist Partisinin belki de en büyük başarısı halkını belirsizlikle değil optimizm ile yönetmeye başarılı bir geçiş yapmış olmasıdır. Ülkedeki fakirlik hala inanılmaz boyutlarda olsa da optimizmin ne kadar önemli bir güç olduğu anlaşılmıştır. Halka aşıl原因an iyimserliğin temel kaynağı ise devlet kontrolündeki medyadan başkası değildir. Gazete sayfaları *“jiyi insanlar hakkında başarı hikayeleri”* ile dolmaya devam etmektedir. Çin’deki olumlu ortamı dünyaya aktarmak ise ülkede yatırım yapmış yabancı şirket yöneticilerine kalmaktadır. Geldikleri ülkenin devlet yönetimlerini düşmanmışçasına eleştiren yöneticiler, Çin hükümetine karşı ayrı telden çalmaktadır. Çin hükümetini memnun etmeye hevesli bu insanlar, söylemleriyle bir bakıma Çin Propaganda Bakanlığının gayri-resmi çalışanları gibi hareket eder.

Çin’de yaşayan bir Batılıya; insan hakları, Tibet, inanç kısıtlamaları, sansür, aile planlaması, tek partili sistem ve bunun gibi önemli başka konular hakkında görüşlerini sorduğunuzda, Çin hükümetinin görüşlerini ezberlemişçesine konuşması hayret vericidir. Bu insanlar, Çin’de güvende olduklarını, Çin’in baş düşmanının reformun getireceği kaos olduğunu, hükümetin fakirlikle etkin bir şekilde mücadele ettiğini ve hatta belki Amerika’nın savaş gibi başka sorunları olduğunu söyleyecektir. Çin’de sürekli yaşayan Alman haber muhabirlerinden biri: *“Üstünüzdeki etkisi inanılmaz. Bir gazeteci olmama rağmen kendimi verilen mesajın etkisinde buluyorum ve bunu ancak ülkeden dışarı çıktığımda fark edebiliyorum. Çinlileri alkışlamak gerek, akıl oyunlarında üstlerine yok”* demektedir.

Elbette bu olumlu konuşmaların hepsi içten değildir ancak Çin’de varlıklarını sürdürebilmeleri için şarttır. Çin ile iş yapan hiç kimse Çin yönetimiyle; ticaret sınırlamaları, dövizin değeri, hükümetin Çinli şirketlere tek taraflı yaklaşımı, telif ve fikir hakları gibi konularda rahatça konuşamaz. Hele çevre kirliliği, insan hakları inanç özgürlüğü gibi konuları ağızına alanların başına gelmeyen kalmaz. Çin hükümeti, ülkelerinde iş yapan herkesten koşulsuz destek beklemektedir.

### **Yeni Dünyanın Kutupları**

Çin’i bu kadar güçlü yapanın günümüz Amerika’sının dünyadaki duruşu olduğunu unutmamak gerekir. Pekin’i ardı ardına ziyaret eden dünya liderleri, sadece milyarlarca dolarlık ticaret anlaşmaları yapmakla kalmaz aynı zamanda güç dengelerini konuşmaya gelir. Burada sadece kendi güçlerini değil, aynı zamanda Amerika’ya karşı olan güçlerini de tartışırlar. Dünyanın Çin’e karşı dile getirdiği tüm ciddi şikayetlere karşın herkes, sadece bu ülkenin Amerika’nın ekonomik ve politik ağırlığını sarsacak güçte olduğunun farkındadır. Örneğin Fransız başkanı Chirac, 2004’te beraberindeki diplomat ve işadamı ordusuyla yaptığı Çin çıkarmasında nükleer santraller, Airbus uçakları ve askeri donanımı kapsayan 4 milyar dolarlık sipariş almış olsa da gezinin bir de politik unsuru vardı. İki ülke başkanının hazır bulunduğu tarihi bir anlaşmayla Fransız Atomik Enerji Komisyonu, Çin Bilim ve Teknoloji Bakanlığı ile nükleer enerji teknolojisindeki engin deneyimini paylaşmaya karar vermiştir. Aynı anlaşma çerçevesinde, her türlü bilgisayar donanımı ile uyumlu Linux İşletim sisteminin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması bulunur, ve bu Microsoft’un tahtını sallama potansiyeline sahiptir. International Herald Tribune gazetesi yazarı Cabestan’a göre: *“Fransa Amerika’ya karşı Çin kartını oynamaktan hoşlanıyor. Chirac çok kutuplu bir dünyaya inanıyor ve ekonomi bunu başarmanın en önemli parçası.”*

Sadece Fransa değil, diğer Avrupa ülkeleri de Çin kartını oynamaktadır. G.Washington Üniversitesi’nden D. Shambaugh, Avrupa-Çin ilişkilerinin çok boyutluluğunu takdir etmekte ve ilişkinin küresel öneminin dünyada yeni eksenler yarattığına inanmaktadır: *“İki taraf*



*arasındaki ticaret hacmi 2003'te %25 ve 2004'te %40 artarak 200 milyar dolara ulaşmıştır. AB, 2004 yılına kadar Çin'e 40 milyar dolar yatırmış ve bir 30 milyar dolar daha yatırma vaadinde bulunmuştur. Çin'de şu anda AB sermayesi ve bilgisiyle işlemekte olan 18.000 şirket bulunmaktadır."*

Jeopolitik açıdan bakarsak, (ABD'ye ek olarak) Fransa ve İngiltere Çin ile ortak askeri tatbikatlar yapmaktadır. AB üyesi ülke başkanlarının tamamı uluslararası arenada Çin'e askeri malların satışını engelleyen ambargoyu kaldırmaya uğraşmaktadır. Shambaugh'un altını çizdiği başka bir konuya Çin devlet adamlarının Avrupa'daki sosyal demokrat partilerle girdiği sayısız temaslardır. *"Bu temaslar Çin bürokratlarının politik evrim ve reform hakkında öğreneceği çok şey olduğuna işaret ediyor olabilir".*

Peki, Çin'in Avrupa'yla olan ilişkisi ABD ile ilişkisinden daha mı rahat olacak? Cevap muhtemelen evettir. Avrupa "tek bir Çin" politikasının arkasında durduğundan, Çin-Tayvan sorunuyla ilişkilendirilmemiştir. Ayrıca AB ülkelerinin Asya'daki stratejik çıkarları fazla değildir. Öte yandan ABD'nin Asya ve Pasifik bölgelerde hatırı sayılır bir askeri varlığı vardır ve pazarlığa açık olmayan iddiaları bulunmaktadır. Daha da önemlisi, Çin ve pek çok AB ülkesinin ABD'ye karşı beslediği güvenin gün geçtikçe azalmasıdır. Almanya, Fransa ve diğer pek çok AB ülkesinde ortak görüş, Çin'in dünya stabilitesini korumada, saldırgan ABD'den daha etkin olduğudur. Shambaugh'a göre Fransa ve Çin, ABD'yi sürekli olarak BM gibi uluslararası kuruluşlar nezdinde sıkıştırmaktadır. Oluşan bu çok kutuplu dünya düzenini hemen destekleyenlere Almanya, İspanya ve İskandinav ülkeleri de eklenmiştir.

Amerika'nın Irak'ta sürdürdüğü savaş doğru olsun olmasın artık pek çok Avrupa ülkesi Amerika'ya karşı çekimser yaklaşmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın ardından ABD durağan politikasını devam ettirmiş ve Sovyet cephesine karşı Avrupa'nın karşısında durmuştur. Beklentiler ABD'nin bu yaklaşımını sürdüreceği yönünde olmuştur. Ancak kamuoyu, ABD'nin özgürlüğe giden yolu asker, bomba, silah ve tanklarla açtığını gördükçe fikrini değiştirmiştir. Amerikan politikası sürekliliğini kaybetmiştir. Çin ve yeni ortağı Avrupa kendi ilişkilerinin yarattığı eksen, Amerika'nın istikrarsızlığına karşı alternatif bir plan olarak görmektedir.

Amerika'nın üstünlüğünü sona erdirmek için Çin'e oynayan Avrupa'nın görmesi gereken, bu işin sonunda ABD'nin oluşturduğu tehlikeleri daha güçlü ve zengin bir Çin'in de rahatlıkla yaratabileceğidir. Chicago Üniversitesi'nden siyaset bilimci J. Mearsheimer 'da son kitabında Avrupa'nın Çin'e yaklaşımından doğabilecek sorunlardan bahseder. Mearsheimer'a göre büyük ülkeler güçlerini askeri üstünlükle kanıtlama eğilimindedir. Çin'in ABD'yi tehdit edecek askeri güce ulaşmasına daha çok vardır ancak yapılan yatırımlar Çin ordusunu, her gün daha zengin, iyi donanımlı, teknolojik olarak gelişmiş hale getirmekte ve bu da Çin'e, başka ülkelerle yaptığı stratejik görüşmelere yeni bir boyut eklemektedir. Amerika'nın Kuzeydoğu Asya'da bulundurduğu askeri güç, birbirine düşman ülkelerin yıllarca sıcak çatışmaya girmesine engel olmayı başardı. Fakat Çin geliştikçe ve Avrupa yeni bir eksen haline geldikçe bölge barışını korumak giderek zorlaşabilir.

Çin'in sadece Avrupa ile değil diğer Asya ülkeleriyle ilişkilerine de bakmak gerekir. Çin, tansiyonu yüksek bir geçmişe sahip bölgedeki varlığını "barışçıl gelişme"ye olan inancını sık sık yineleyerek arttırmak hedefindedir. 2003 yılında ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)'ne üye olan Çin, iyi niyetini göstermek için tartışmalı bölgelerde askeri yığınak yapmayı engelleyecek süreçlere destek vereceğini söylemiştir. Aynı anlaşma dahilinde diğer ASEAN ülkeleriyle ortak askeri tatbikat yapmayı kabul etmiştir. Yapılan anlaşmalar umut verse de Çin'in bunları kabul etmesindeki amacın belirsizliği endişe yaratmaktadır. Son

olarak 2004 yılında hükümet Çinli şirketlere, Doğu Çin Denizinin Japonların kendine ait gördüğü bir bölgede doğal gaz arama izni vermiştir. Bu hakkı iddia ettikten hemen sonra Çin, olayı politik bir tartışmaya çevirerek Japon askeri ve siyasi gücünü sınaama yolunu seçmiştir.

Çin'in bölge ekonomisini ayakta tuttuğunu da unutmamak gerek. Eğer Çin bu kadar tüketmeseydi Asya pazarının ticari hacmi bugün bulunduğu noktada olamazdı. Çin'e sayısız iş kaptıran ASEAN ülkeleri yine de Çin'le müzakere yolunu seçmiştir. Avrupa'yla olduğu gibi Asya ülkeleriyle geliştirilen ilişkiler Asya'daki ABD gücünün azalmasına neden olabilir. Zaten Çin'in bu siyasi gereçleri kullanarak hedeflediği amaçlardan biri de budur. Böyle bir şeyin gerçekleşmesine daha zaman vardır. Sonuçta Amerika'nın bölge genelinde önemli varlığı sürmekte ve buradaki ülkelerle sürekli yeni anlaşmalar yapılmaktadır. Yine de Asya'da, Çin ile ABD arasındaki güç oyunu küçük adımlarla da olsa kesinlikle başlamıştır.

### **Agresif Eğilimler**

Daha önce de bahsedildiği gibi, Çin'de milliyetçilik yükselmiştir. Devlet propagandası adeta ileride ortaya sürülecek iddialara zemin hazırlar tarzdadır ve sıklıkla diplomatik anlamda gerginliklere neden olmaktadır.

Tayvan meselesinde, Çin'i kasıp kavuran ekonomik büyüme ve adım attığı küresel arena, geçmişten gelen birleşme hırsını az da olsa yavaşlatmıştır. Ancak Çin bir yandan, kazandığı ekonomik güçle politik duruşuna taraftar toplarken diğer yandan askeri anlamda elde ettiği gelişimle Tayvan adasına bir o kadar daha yaklaşmıştır. Çin hükümeti, gerek görürse Tayvan'a saldırma hakkını saklı tuttuğunu defalarca çok net bir şekilde ifade etmiştir. ABD Savunma Bakanlığının 2004 yılında Çin askeri gücünü değerlendirmek için yaptığı araştırma, Tayvan üzerinde artan baskının Çin'in isterse adayı ele geçirebileceğine olan inancının arttığını gösterir.

Daha zengin bir Çin'in daha yaptırımcı olmasını beklemek için daha pratik nedenler vardır. Çin, madencilik ve petrol konularında faaliyet gösteren küresel bir organizasyon ağı oluşturmaktadır. Bu değerli malların seyahat ettiği rotaları koruma altına alma isteği kaçınılmazdır. Diğer yandan, Rusya'dan başlayan ve Tayland üzerinden ülkeye gelecek yeni petrol boru hatlarının politik bir nedenden dolayı kapanmamasını sağlayacak yaptırıma sahip olması gerekecektir.

Çin'in büyüyen uluslararası gücü illa ki askeri hedeflerini genişletmesine veya dahası ABD ile bir çatışmaya girmesine neden olmak zorunda değildir. Akılcı diplomasi her zaman en iyi çözümdür. Bir de, ABD-Çin arasındaki ekonomik bağımlılığı düşünürsek akılcı davranmak her zaman tercih edilecektir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken, ekonomisindeki büyümenin Çin'in jeopolitik, siyasi ve stratejik gücünü arttırmasıyla, diğer ülkelerin Çin'i daha adil koşullarda rekabet etmeye zorlaması güçleşmekte olduğudur.

Fransa ve diğer ülkeler, ABD'ye karşı Çin kozunu oynamakla ne kadar mantıklı davranmaktadır? Çin hükümetini memnun etmek için oluşan rekabet ortamında; tek bir kanunun geçerliliğini sağlamak, yapılanları Dünya Ticaret Örgütüne uyumlu hale getirmek veya fikir hırsızlığına karşı yaptırım getirmek imkansız hale gelmektedir. Aynı kapsamda, Çin'i çevre kirliliği, çalışan hakları ve hatta jeopolitik güdüler konusunda kontrol etmek güçleşmektedir.

Çin'e yatırılan milyarlarca dolar ve Çin'le aynı telden çalan hükümetler ve şirketler varken, Tayvan, bir saldırı durumunda kendisine kimin destek çıkacağını bekleyebilir? Çin, ABD ve Avrupa'nın askeri tepkisini çekmeden komşu ülkelerin sınırlarından ne kadar çalabilir? Başka ülkeler Çin'in büyümesinden pay çıkaracak anlaşmalardan medet umarken Çin, kozlarını sürekli olarak güçlendirir. Yabancı sermaye akışı, dünyanın en gelişmiş teknolojisi ve elde edilen yeni stratejik güçler bunların başında gelir. Çin kuralları çiğnemekte hiç zorlanmamıştır, artık kuralları kendisi koymaktadır.

### Doğal Kaynak Avı

Çin'in ulusal zenginliğini çok farklı şekillerde değerlendirdiğini hatırlatmakta fayda var. Eylül 2004 tarihli "China Daily" Gazetesi "*Para zengini, kaynak yoksunu Çin'in alış-veriş çılgınlığı*" başlıklı haberinde hükümetin elindeki fazla döviz, başka ülkelerde doğal kaynaklar elde etmek için kullanmaya başladığını belirtti. Çin kamu şirketleri son on yıl içinde yurt dışındaki petrol ve doğal gaz sahalarına 5 milyar dolardan fazla para harcadı. Son olarak Güney Kore'de 550 milyon dolara bir petrol rafinerisi satın alarak Çinliler, yurtdışında tamamı Çin sermayesi şirketler kurma hevesini yineledi. Çin'in kaynak avına başka bir örnek, petrol devi PetroChina'nın Kanadalı petrol-gaz arama şirketi EnCana şirketinin Ekvator'daki hisseleriyle ilgilenmesidir. Çinli bir konsorsiyum Kanada'nın en büyük madencilik şirketini satın almak için teklif vermiştir. Yine devlet sermayeli bir Çin şirketi, Amerika'nın en büyük petrol şirketlerinden birini satın almak için ciddi bir teklifte bulunmuştur ancak Amerikan Senatosunda gelişen siyasi baskılar görüşmeleri sonlandırmıştır. Aynı sıralarda bir kamu şirketi olan Çin Ulusal Petrol Şirketi Kanada'da 4.2 milyar dolara bir petrol şirketi satın almış ve adını PetroKazakistan koymuştur. Satış şerefine verilen davette Kanada, ABD'ye karşı Çin kozunu oynayarak, Doğal Kaynaklar Bakanlığının Çinli şirket yöneticileriyle işlenmemiş rezervler hakkında görüşmesini sağlamıştır.

Tabi ki Çinliler benimsedikleri yolda sorunlarla karşılaşabilir. Çinli yatırımcılar bir anda, yüklü miktarlar ödeyerek aldıkları şirketlerin mali ağırlığı altında kalabilir. Diğer yandan Çinlilerin satın aldığı rezervler, yine Çinlilerin dünya fiyatlarını belirlemesine ve kendi ihtiyaçlarını karşılamasına yeterli olabilir. Bunun ilk örneği, Çinlilerin Kanada şirketlerini aldıktan sonra Kanada borsasında yaşanan yükselmedir. Çin, ekonomik olarak büyüyüp fakirliğin üstesinden gelemese diğer süper güçlerin tarih boyunca defalarca yaptığı gibi ekonomik-politik nedenleri bahane göstererek askeri güce başvurabilir. Yurt dışına yatırdıkları milyarlarca dolar beklenen getiriye elde edemezse (hatta etse bile) Çin, küresel silah pazarına yapacağı harcamalara daha çok önem verebilir.

Çin'in insanların daha önce karşılaşmadıkları bir süper güç olacağı kesindir. Diğer dünya ülkelerini ekonomik olarak geride bırakmış ancak hala büyük bir fakir nüfusa sahip bir süper güç. Bu boyutta bir ülkede hayat standartlarında olacak en küçük gelişme ulusal ekonominin inanılmaz şekilde ilerlemesine neden olmaktadır. Her zaman olduğu gibi rakamlar durumu daha net ifade edecektir. Bugün Amerika, dünyanın en büyük ekonomisidir ve büyük ülkeler arasında kişi başına en yüksek gelire sahip ülke konumundadır. Ancak Çin'de kişi başına gelir bir gecede iki katına çıksaydı, Çin ekonomisi anında ABD ekonomisinden büyük olurdu. Böyle bir gelişim olsa bile Çin yine fakir bir ülke olarak kalacak ve Amerikan gelirinin ancak %25'ine ulaşmış olacaktır. Ancak Çin'de kişi başına gelir Amerika'nın yarısı kadar olursa Çin ekonomisi ABD ekonomisinden *2.5 kat büyük* olacaktır.

Çin'in gelecekte dünyamızı tam olarak nasıl şekillendireceğini bilmemiz gerçekten imkansız.

## -SONSÖZ-

Bu kitap tamamlandığında, hızla değişen Çin gerçeği nedeniyle bahsettiğim varsayımlar ve ortaya attığım tartışmaların geçersiz kılınabileceği endişesi vardı. Fakat gelişmeler iddialarımı onaylar şekilde oldu. Kitapta anlatılan dinamik ve öngörüler 2005 yılı içerisinde de varlığını sürdürmüştür. Çin, başta petrol olmak üzere dünya doğal kaynaklarını satın almaya, yurtdışında şirketler devralmaya, jeopolitik ve ekonomik gücünü arttırmaya, fikir ve telif haklarını daha rahat bir şekilde çalmaya devam etmiştir. Çin hükümeti büyümeyi yavaşlatacak önlemleri yürürlüğe koymasına rağmen, ekonomi %9.5'lik bir büyüme elde etmiştir.

Henüz ne Amerika ne de Çin'le rekabette olan diğer ülkeler, Çin'in büyümesini bir tehdit olmaktan çıkarıp tüm dünyaya yarayacak motor işlevini öne çıkaran mantıklı ve cesur politikalar ortaya atmamıştır. Amerikan hükümeti; Irak işgali, iç güvenlik ve sosyal güvence hususlarıyla gündemini meşgul tutarken Çin dizginleri eline alma yolundadır. 2005'te Washington'a yaptığım ziyaretlerde bürokratların Çin'in hızına yetişmek için gösterdiği çabayı takdirle karşıladım. Başkan Bush bile Çin meselesini dile getirdiğinde iki ülke arasındaki ilişkinin "önemli" ve "karmaşık" olduğunu belirtmiştir. Tüm bunlara rağmen ne hükümet, ne sanayi kolları, ne çalışanlar ne de toplum, Amerikanın Çin ile nasıl daha iyi başedebileceğine yanıt bulabilmiştir. Dahası Amerika'nın Çin'in büyüyen ekonomik ve politik etkisine karşı hazırlanmış ulusal bir stratejisi yoktur. Tersine, Çin'in Amerika'nın geleceğini nasıl etkileyeceği konusundaki belirsizlik artmaktadır.

Çin hakkında bana sorulan soruların başında; Çin'in büyümesinin sürdürülebilir olup olmadığı gelir. Genel olarak baktığımızda, şu anda dünyada Çin'in büyümesi dışında istikrarlı başka bir şey yoktur. Çin'de düzen karşıtı protestolar artsa bile Komünist Parti sağladığı sürekli ekonomik büyümeyle baskınlığını sürdürmeye devam edecektir. Ülke aynı zamanda Amerika'yla paylaştığı ekonomik bağımlılığı pek bozmayacağına dair işaretler vermiştir. 2005 Haziranında Amerikan hükümetinin baskısıyla para birimini tekrar gözden geçirmek zorunda bırakılan Çin büyük görünen küçük ayarlar yöntemine başvurmuştur. Çin herkesin korktuğunun aksine ABD'ye borç vermeye devam etmiştir. Nobel ödüllü Joseph Stiglitz *"Çin'in bu hareketiyle dünyanın ve Amerikanın rahat bir nefes aldığı"* belirtmiştir. Ayrıca şunları eklemiştir: *"Çin elindeki döviz fazlasını Amerika'da harcayacağına kendi iç ekonomisine akıtabilirdi. ABD'nin yüksek miktardaki ticaret açığı, hükümetin ve toplumun aşırı harcaması ve aşırı borçlanmasıyla ilgilidir, dolayısıyla Çin malı değil tamamen Amerikan malıdır, Amerikanın kendi içinden kaynaklanmaktadır."*

Çinliler uluslararası döviz kozlarını iyi oynarken Çin şirketlerinin agresifliği de artmıştır. Levono adındaki Çin bilgisayar şirketi Amerikan ikonlarından IBM'in PC kolunu satın almış ve Dell ve HP'den sonra dünyanın 3.büyük bilgisayar markası konumuna gelmiştir. İş petrole gelince durum daha karmaşıklaşır. Çin devletinin hissedarlığıyla CNOOC, Asya'da rezervleri bulunan Amerikan petrol devi Unocal'a talip olmuştur. Politik nedenlerle bu satış durdurulduğu halde Çin'in bu konuda uzun vadeli planları olduğu ve kesinlikle bunlara uyacağı akıldan çıkarılmamalıdır. Amerika ve Çin arasındaki ilişki gittikçe daha karmaşık ve politik bir konuma ulaşmaktadır. Amerikan işletmelerinin Çin'de ve Çin'e karşı iş yapmayı sürdürebilmeleri için uzlaşmayı ve ikili ticaretin faydalarını öne çıkarmayı hedeflemeleri ve uzayıp giden bir ticaret savaşına dönüştürmemeleri gereklidir.

Çin, dünyanın en iyi teknolojilerini emerek temel ve uygulamalı bilim-mühendislik konularında basamakları inanılmaz bir hızla tırmanmakta ve dünya lideri konumuna

ulaşmaktadır. Çin, DTÖ üyesi olduğu halde yabancı şirketleri kendi sınırları içinde iş yapabilmek için Çinli firmalarla ortaklık kurmaya zorlamakta ve ileri teknolojinin Çin'e kaymasını sağlamayı sürdürmektedir. Tabi ki bunlar yalnızca zorlamayla gerçekleşmez. Ekonomik sorunları nedeniyle birçok yüksek teknoloji firması kendi isteğiyle Çin'e taşınmayı sürdürmektedir. Sadece yabancı teknoloji şirketleri tarafından yeni açılan ileri teknoloji laboratuvarlarının sayısı iki yüzdür. Bu sayede 2005 yılında dünyada satılan elektronik çiplerin %15'ini Çin *tasarımları* oluşturmuştur. Gidişata bakılırsa, Çin çip tasarımında Japonya'yı kısa sürede sollayacak ve Amerika'nın ardından dünya sıralamasında ikinciliğe yükselecektir.

Bu kitapta bahsedilen savların gerçekleşmesinin arkasında yatan başlıca nedenlerden biri, Çin hükümetinin patentler, telif ve fikir hakları konusundaki duyarsızlığının daha da yaygınlaşmasıdır. Çin'in büyümeye devam etmesinin nedeni hem iş yapma tarzları hem de Çinlilerden mal alan uluslararası şirketlerin durumdan faydalananı olmasıdır. Bundan en çok Amerika ve Japonya zarar görmektedir. Örneğin, ABD'de bir mühendislik firması, tek bir bilgisayarda kullandığı gelişmiş endüstriyel tasarım yazılımı için 60.000 dolar harcamaktayken, Çin'de benzer alanlarda faaliyet gösteren şirketler kaçak yazılımlar kullanarak milyonlarca dolar tasarruf etmektedir. Zararı temsil eden rakamlar Çin'in nasıl bu kadar zorlu bir rakip olduğunu açıklamaya yetmez. Herkesin en kısa sürede anlaması gereken, Çin'den ihraç edilen her ürünün ülkede uygulanmakta olan kontrol dışı fikir hakları rejiminden faydalananı olduğudur. Bu ürünler Amerika-Çin arasındaki 160 milyar dolarlık ticaret açığının da nedenlerindendir.

İşin zor tarafı, Çinlileri fikir haklarının korunmasına ikna etmek, ekonomik mucizelerini besleyen temel unsurlardan birinden vazgeçmelerini istemek anlamına geliyor olmasıdır. Şimdiye kadar Çin'deki uluslararası şirketlerin ortaya koyduğu en iddialı ancak işe yaraması kesin olmayan strateji, ileri araştırma tesislerini Çin'e taşıyıp Çinlilere kendi geliştirdikleri fikirlerin haklarını koruma ve bu kavramı benimsetme çabalarıdır. Bunun kısa sürede gerçekleşmesi olanak dışıdır. Daha etkin bir yaklaşım, ABD'nin Çin'den gelen çalıntı teknolojiyle imal edilen ürünlere ek vergiler uygulaması, Çin'i fikir haklarının korunması konusunda daha somut adımlar atmaya zorlaması olabilir. Amerika'nın şu anda düşük gelirli ülkelerdeki tedarikçilerine örneğin çocuk işçilerin çalıştırılmadığına dair uyguladığı denetimler Çin'deki imalathanelerin korsan teknoloji kullanımını engellemeye yönelik olarak düzenlenebilir.

Eğer Amerika ve diğer gelişmiş ekonomiler geleneksel imalat işlerini bırakıp daha ileri bilgi gerektiren işlere odaklanacaksa, "yeni ekonomi"yi Çin'e bedavaya kaptırmaya engel olacak bir yol izlenmelidir. Ekonomilerimizi şimdiden koruma altına almazsak, ekonomimizin temellerini oluşturan tüm birimlerin Çin'de klonlanmasından sonra rekabet edecek gücümüz kalmayacaktır. Amerika ve dünyanın kalanı Çin'in dünyanın çıkarlarına dair aldığı kararları beklemeyip nasıl rekabet edeceklerinin ve gelişeceklerinin cevabını kendi kendilerine bulmaları daha verimli olacaktır. Hatta Çin'le rekabet eden herkes kendi çözümünü geliştirmek zorundadır. Bazıları Çin'le karlı ortaklıklar kurmanın yollarını arayacak bazıları ise kendi yeteneklerini geliştirerek eşsiz avantajlar elde edeceklerdir.

İnanıyorum ki bu kitap kamuoyunun Çin hakkındaki görüşlerini (zayıf ve fakir bir ülke olmak yerine dev bir güce sahip olduğuna dair) değiştirmeye katkıda bulunmuştur. Kendi adıma Çin'den bahsederken bu ülkeye hayranlık duymamız gerektiğinin altını çiziyorum. Çin'i hala halkından çok iktidarı düşünen bir grup elitin kontrolündeki komünist bir ülke olarak görenler bu görüşe karşı çıkabilir. Ancak ne yazık ki bu tip düşünceler bizi körleştirir. Böyle düşünersek Çin'in şaşırtıcı gelişimini anlayamaz ve beraberinde getirdiği zorluklarla hiçbir

şekilde başedemeyiz. Kitap hakkında aldığım ve şiddetle itiraz ettiğim eleştirilerden biri de; Çin’le baş edebilmek için eğitimin geliştirilmesini önermemdir. Çin ailelerinin çocuklarının eğitimiyle ilgili ciddiyetlerini gören ve Çin’in lise ve üniversitelerinin çok kısa bir sürede çağ atladığını fark eden aklı başında birinin Çin’in eğitime ne denli önem verildiğini inkar etmesi imkansızdır. Sonuçta, Çin eğitime bu kadar önem veriyorsa biz de eğitim sistemimizi acilen gözden geçirmeli ve geliştirmeliyiz. Çin’in gelişiminin devam edeceğini göz önünde bulundurarak kısa vadeli çözümler yerine sürekli çözümler üretmeliyiz. Çinlileri kötüleyerek kimse bir yere varamaz. Ancak, bu ülkenin ve insanlarının büyüyen güçlerine saygı duyarak inceler ve takdir edersek sağlam yanıtlar bulacağımıza inancım sonsuzdur.